

Sukupuolten välinen tasa-arvo varhaiskasvatuksessa lastentarhanopettajan koulutuksen näkökulmasta

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden yksikkö
Pro gradu-tutkielma
Kaisu Kettunen
Kesäkuu 2013

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden yksikkö, Elinikäisen oppimisen ja kasvatuksen koulutus

KETTUNEN, KAISU: Sukupuolten välinen tasa-arvo varhaiskasvatuksessa lastentarhanopettajan koulutuksen näkökulmasta

Pro gradu-tutkielma 97 sivua, 3 liitesivua

Kasvatustiede

Kesäkuu 2013

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksessa tarkastellaan sukupuolen ja tasa-arvon teemojen käsittelyä lastentarhanopettajan koulutuksessa. Sukupuolen ja tasa-arvon teemoja on käsitelty kasvatustieteen tutkimuksissa 1970-luvulta lähtien, mutta tutkimukset ovat painottuneet peruskouluun tai sitä ylemmille koulutusasteille. Päiväkotimaailmaan on kohdistunut vain kourallinen feministisellä tutkimusotteella tehtyjä tutkimuksia vaikka päiväkodin arjessa on havaittavissa sukupuolistereotyyppejä ajattelu- ja toimintatapoja.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää miten Tampereen yliopiston lastentarhanopettajan koulutuksessa käsitellään sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvää tematiikkaa sekä millaisia käsityksiä koulutuksen opiskelijoilla ja opettajilla sekä koulutuksesta valmistuneilla lastentarhanopettajilla on sukupuolitietoisesta tasa-arvokasvatuksesta. Lisäksi tavoitteena on tutkia miten sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus välittyy koulutuksen kautta varhaiskasvatuksen kentälle ja lastentarhanopettajan työhön.

Tutkimus on feministinen kasvatustieteellinen tutkimus, jonka tutkimusmenetelminä ovat teemahaastattelu ja sisällönanalyysi. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys koostuu sukupuolen, tasa-arvon ja varhaiskasvatuksen monimuotoisista määritelmistä ja niihin liittyvistä teorioista sekä aikaisemmista kasvatustieteen feministisistä tutkimuksista, jotka ovat käsitelleet sukupuolen ja tasa-arvon teemoja varhaiskasvatuksen eri osa-alueilla. Lisäksi hyödynnän tutkimuksessani erilaisten varhaiskasvatuksen parissa tehtyjen tasa-arvohankkeiden ja -projektien tarjoamaa tietoa. Tutkimusaineistona ovat koulutuksen opiskelijoiden ja opettajien sekä koulutuksesta valmistuneiden lastentarhanopettajien haastattelut, joita oli yhteensä 14.

Tutkimus tuo esiin, että sukupuolen ja tasa-arvon teemojen käsittely lastentarhanopettajan koulutuksessa on erittäin vähäistä eikä se vastaa työelämän osaamistarpeita. Tulosten perusteella lastentarhanopettajan koulutuksessa vallitsee sukupuolineutraali tasa-arvo käsitys, jonka mukaan sukupuolten tasa-arvo on varhaiskasvatuksessa saavutettu. Lasten sukupuoli määrittyy koulutuksessa ja työelämässä lähinnä biologian kautta ja huomiotta jää sukupuolen moninaisuus. Lastentarhanopettajankoulutuksella koettiin olevan tärkeä rooli sukupuolitietoisemman varhaiskasvatuksen kehittämisessä ja näin ollen sukupuolten välisen tasa-arvon kehittämisessä. Myös lastentarhanopettajalla koettiin olevan merkittävä rooli lapsen kasvussa ja kehityksessä sekä sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisessä varhaiskasvatuksessa.

Lastentarhanopettajan koulutuksen kehittäminen sukupuolitietoisempaan suuntaan vaatisi opetussuunnitelman päivittämistä siten että sukupuolen ja tasa-arvo tematiikkaa lisätään koulutuksen opetussuunnitelmaan sekä teemoja integroidaan osaksi valmiita kursseja. Myös työelämän ja koulutukset välistä yhteistyötä tulisi lisätä, jotta koulutus vastaisi paremmin työelämän haasteisiin esimerkiksi päivähoidon sukupuolittavien käytäntöjen käsittelyssä. Lisäksi vaadittaisiin opettajankouluttajien täydennyskoulutusta sukupuolitematiikasta sekä opiskelijoiden omaaloitteisuutta ja aktiivisuutta teemojen esiin nostamisessa opetuksessa. Tasa-arvoon edistäminen ei

ole lastentarhanopettajalta vaadittava luonteenpiirre vaan siihen tulee kouluttautua ja sitä tulee ylläpitää ja harjoittaa arjen tilanteissa.

Avainsanat: Sukupuoli, tasa-arvo, varhaiskasvatus, lastentarhanopettajan koulutus

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä

1. JOHDANTO	6
2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS	8
2.1 Tutkimuksen tausta	8
2.2 Keskeiset käsitteet	9
2.2.1 Sukupuoli	9
2.2.2 Tasa-arvo	12
2.2.3 Varhaiskasvatus	15
2.3 Sukupuolten välinen tasa-arvo lainsäädännössä ja varhaiskasvatuksen asiakirjoissa	20
2.4 Varhaiskasvatuksen feministiset tutkimukset	23
2.4.1 Varhaiskasvatuksen sukupuolittavia käytäntöjä	24
2.4.2 Kasvattaja ja kasvattajan sukupuoli	27
2.4.3 Opettajankoulutus	30
2.5 Tasa-arvotyö varhaiskasvatuksessa	33
3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	39
3.1 Tutkimuskysymykset	39
3.2 Aineistonkeruumenetelmä	40
3.3 Tutkimusaineisto	41
3.4 Aineiston analyysi	44
4. TUTKIMUSTULOKSET	46
4.1 Lastentarhanopettajan koulutus	46
4.1.1 Sukupuolen ja tasa-arvo teemojen käsittely koulutuksessa	47
4.1.2 Koulutuksen kehittäminen sukupuolitietoisemmaksi	54
4.2 Tasa-arvoinen päiväkotiympäristö	58

4.2.1 Päivähoidon sukupuolittavat käytännöt	61
4.2.2 Lastentarhanopettajan rooli ja sukupuoli	66
4.3 Lastentarhanopettajan koulutus ja päiväkot.....	71
4.3.1 Työssäoppiminen	73
4.3.2 Koulutuksen ja päiväkodin yhteistyön syventäminen	76
5. POHDINTA	79
5.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	79
5.2 Tutkimustulosten tarkastelua	81

LÄHTEET

LIITTEET

Liite 1 Haastattelurunko opettajankouluttajat

Liite 2 Haastattelurunko opiskelijat

Liite 3 Haastattelurunko lastentarhanopettajat

1. JOHDANTO

Sukupuoli kuten muutkin eronteon prosessit kietoutuvat päiväkotien ja varhaiskasvatuksen pedagogisiin ratkaisuihin, lastentarhanopettajien työkäytäntöihin sekä lasten vuorovaikutussuhteisiin ja leikkeihin. Kasvatusinstituutiot kuten koti, päiväkotiki ja koulu uusintavat ja tuottavat kulttuurinsa tapoja ja perinteitä sekä välittävät lapsiin omat oppinsa ja tapansa. Nämä instituutiot ympäröivät lapsen ja ovat toisiinsa kietoutuneina lapsen jokapäiväisessä elämässä. Tästä syystä lastentarhanopettajan koulutuksen tulisi tarjota opiskelijoille mahdollisuudet havaita ja ymmärtää sukupuolittuneita prosesseja, jotka uusintavat taloudellisten resurssien ja vallan eriarvoisuutta yhteiskunnassa.

Opettajankoulutusta velvoittavat sekä tasa-arvolaki että kunkin yliopiston tasa-arvosuunnitelmat, mutta opettajankoulutuksessa sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus on jäänyt vain juhlapuheiden tasolle. Opettajankoulutus kulkee käsi kädessä kentän toiminnan kanssa, jolloin opettajankouluttajien passiivinen suhtautuminen tasa-arvoasiaan pitää myös kentän lastentarhanopettajat passiivisina, asiaa vastustavina tai asiasta tietämättöminä. Tasa-arvon edistämisestä ja sukupuolitietoisesta tasa-arvokasvatuksen pedagogisesta merkityksestä on viimeisen kahden vuosikymmenen ajan tehty tutkimuksia, erilaisia hankkeita ja projekteja opetuksen ja kasvatuksen kentillä. Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus on nostettu myös hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa 2008-2011 yhdeksi opettajankoulutuksen painopiste- ja kehittämisalueeksi.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa lastentarhanopettajan koulutuksen tilannetta sukupuolitietoisesta tasa-arvokasvatuksen osalta. Haastatteleamalla Tampereen yliopiston lastentarhanopettajan koulutuksen opiskelijoita ja opettajankouluttajia sekä kyseisestä koulutuksesta valmistuneita lastentarhanopettajia pyrin selvittämään ensinnäkin miten Tampereen yliopiston lastentarhanopettajankoulutuksessa käsitellään sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvää tematiikkaa. Toisekseen tarkoituksena on tarkastella millaisia käsityksiä koulutuksen opiskelijoilla ja opettajilla sekä koulutuksesta valmistuneilla lastentarhanopettajilla on sukupuolitietoisesta tasa-arvokasvatuksesta. Kolmanneksi pyrin selvittämään miten sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus välittyy koulutuksen kautta varhaiskasvatuksen kentälle ja lastentarhanopettajan työhön.

Kiinnostus tutkimusaihetta kohtaan nousi esiin kasvatustieteen maisteriopintojen sivuaineopinnoissa, opiskellessani naistutkimusta. Suhteeni tutkimusaiheeseen on läheinen sillä olen opiskellut lastentarhanopettajan koulutuksessa ja työskennellyt päiväkodissa lastentarhanopettajana. Naistutkimusopintojen aikana ryhdyin kriittisesti pohtimaan

varhaiskasvatuksen sukupuolittavia käytäntöjä omassa ja muiden toiminnassa päivähoiton arjessa. Muistin monia tilanteita ja hetkiä, joissa kohtelin ja puhuttelin tyttöjä ja poikia eriarvoisesti sekä odotin heiltä tietynlaista käytöstä sukupuolensa perusteella. Tutustuin tarkemmin aiheesta julkaistuun tutkimustietoon ja erilaisiin hankkeisiin ja hämmästyin kuinka vähän aiheesta oli tarjolla tietoa viimeisen 40 vuoden ajalta. Tutustuessani Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuus opettajankoulutuksessa (TASUKO)-hankkeeseen ja sen materiaaleihin ihmettelin lastentarhanopettajan koulutuksen vähäistä osallisuutta sekä hankkeessa että sukupuolitietoisemman ja tasa-arvoisemman varhaiskasvatuksen edistämisessä.

Tutkimukseni on feministinen kasvatustieteellinen tutkimus, jonka tutkimusmenetelminä ovat teemahaastattelua ja sisällönanalyysia. Tutkimuksen lähtökohtana ovat sukupuolen, tasa-arvon ja varhaiskasvatuksen monimuotoiset määritelmät ja niihin liittyvät teoriat. Tutkimuksen teoreettinen tausta koostuu aikaisemmista kasvatustieteen feministisistä tutkimuksista, jotka ovat käsitelleet sukupuolen ja tasa-arvon teemoja varhaiskasvatuksen eri osa-alueilla: päiväkodissa, koulutuksessa sekä lastentarhanopettajan työssä. Tätä teoreettista taustaa vasten tarkastelen tutkimusaineistoani ja hyödynnän tutkimustietoa aineiston analyysissa teoriaohjaavasti. Lisäksi hyödynnän erilaisten varhaiskasvatuksen parissa tehtyjen tasa-arvohankkeiden ja -projektien tarjoamaa tietoa aineistoni analyysivaiheessa.

Kyse ei ole mistään uudesta ja trendikkästä ilmiöstä, sillä sukupuolitietoinen tasa-arvotematikka on ollut esillä parin vuosikymmenen ajan kasvatuksen ja opetuksen kentillä. Suomessa on toteutettu monia tasa-arvohankkeita 1970-luvulta lähtien, mutta minkään hankkeen tai projektin tavoitteet eivät ole konkretisoituneet kentälle eivätkä opettajankoulutukseen. Kenties muutos voisi lähteä koulutuksesta sisältäpäin ennemmin kuin annettuna ulkopäin. Linkki opettajankoulutuksen ja kentän välillä on vahvempi kuin esimerkiksi yksittäisen hankkeen ja kentän toiminnan välillä. Selvittämällä opettajankoulutuksen nykytilannetta voidaan etsiä lähtökohtia, keinoja ja perusteluja sukupuolitietoisuuden koulutuksen edistämisen tueksi.

2. TOOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Tutkimuksen tausta

Tutkimukseni paikantuu feministiselle kasvatus- ja koulutustutkimuskentälle. Feministisellä tutkimusotteella tehty kasvatus- ja koulutustutkimus on luonteeltaan yhteiskunnallisesti orientoitunutta koulutustutkimusta sekä koulutus- ja kasvatusideologioiden analyysia. Tutkimuskenttä ulottuu varhaiskasvatuksesta aikuiskasvatukseen ja sen tarkastelun kohteena ovat erilaiset koulutusinstituutiot sekä epäviralliset koulutusjärjestelmät kuten media. Tutkimuksen pääasiallinen tehtävä on analysoida valtaa kasvatuksen ja koulutuksen kentällä. Erityisesti huomio kiinnittyy yhteiskunnallisiin, kulttuurisiin ja historiallisiin prosesseihin, joissa yksilöiden sukupuoli ja seksuaaliset identiteetit rakentuvat. (Naskali 2010, 277-278; Saresma 2010, 65.)

Vaikka feminististä kasvatus- ja koulutustutkimusta on länsimaissa tehty miltei 30 vuotta, valtavirtakasvatustieteessä sen tuottamaa teoreettista ja empiiristä tietoa on hyvin vähän esillä. Tutkimuksen yksistä haasteista onkin nostaa itsestään selvyytensä pidetty sukupuoli esiin teoreettisena käsitteenä. Esimerkiksi kasvatustieteen perusteoksissa sukupuoli mainitaan lyhyesti tai kuvataan jakona tyttöihin ja poikiin tai naisiin ja miehiin erittelemättä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta. Tutkimuksen tavoitteena onkin purkaa kaksijakoinen sukupuoli siten, että sukupuolen mukaisen samanlaisuuden sijaan korostetaan ihmisten välisiä eroja. (Naskali 2010, 279.)

Feministisen kasvatus- ja koulutustutkimuksen haasteena on myös muuttaa sukupuolittunut toiminta pohdinnan kohteeksi. Kasvatus ja koulutus eivät vain tarjoa tietoja ja taitoja, vaan niillä on syvemmälle ulottuvaa valtaa kulttuurin arvojen luomisessa ja yksilöiden identiteetin rakentumisessa. Esimerkiksi erilaisilla kasvatus- ja koulutusinstituutioilla on valtaa asettaa toimijoita esimerkiksi valmiisiin sukupuolen, seksuaalisuuden, iän, rodun ja paikan kategorioihin, jotka määrittävät ja rajoittavat yksilöiden toimintaa. Seurauksena kategorisoinnin prosesseista syntyy sukupuolittuneita kokemuksia omista kyvyistä, mahdollisuuksista ja rajoituksista. Näitä prosesseja ja sukupuolittuneita merkityksiä on kuitenkin vaikea tunnistaa tai nähdä ongelmana. Feministisen kasvatus- ja koulutustutkimuksen tavoitteena onkin rikkoa näitä käytäntöjä, kyseenalaistaa itsestäänselvyksiä sekä haastaa katsomaan käytäntöjä ja teorioita uudesta näkökulmasta. (Naskali 2012, 277-279; Ojala, Palmu & Saarinen, 2009b, 7-8.)

Tutkimuksessani olen kiinnostunut näistä kahdesta edellä mainitusta haasteesta lastentarhanopettajan koulutuksen näkökulmasta. Olen kiinnostunut selvittämään millaisia määritelmiä sukupuoli saa lastentarhanopettajan koulutuksen piirissä olevilta henkilöiltä. Lisäksi haluan selvittää kuinka päiväkodin sukupuolittavia käytäntöjä käsitellään koulutuksen aikana. Tutkimuksessani liikutaan feministisen kasvatustutkimuskentän ääripäissä, sekä varhaiskasvatuksen että aikuiskasvatuksen kentällä. Pyrin tutkimaan minkälainen valta lastentarhanopettajan koulutuksella on käytännön varhaiskasvatustyöhön.

Kuten muissakin kasvatusinstituutioissa, myös päiväkodissa on vallalla kategorisoinnin prosessit, joita hallitsee kaksijakoinen sukupuoli ajattelu. Haluankin tutkimuksessani selvittää pystytäänkö lastentarhanopettajan koulutuksella vaikuttamaan näihin prosesseihin vai onko lastentarhanopettajan koulutuksessa vallalla samanlainen ajattelu? Kuinka paljon koulutuksen puolella pohditaan sukupuolen ja tasa-arvon kysymyksiä? Löytyykö koulutuksesta kriittistä ja uudenlaista näkökulmaa haastamaan ja kyseenalaistamaan käytäntöjä ja teorioita?

2.2 Keskeiset käsitteet

2.2.1 Sukupuoli

Sukupuoli teoreettisena käsitteenä on vakiintunut pääasiassa naistutkimuksen piirissä, sillä muilla tutkimusaloilla sukupuoli on ollut lähinnä taustamuuttuja tai yleinen tutkimuksen kohde. Sukupuolen määrittelemisen ei ole kuitenkaan yksiselitteistä sillä se on teoreettisena käsitteenä monimuotoinen. Sukupuoli voidaan käsittää joko olemuksena, roolina, tekemisenä, tyylinä tai tapana. Sukupuoli voidaan ymmärtää myös ihmiseen liittyvänä määreenä, ominaisuutena tai niiden kokonaisuutena, mutta myös valtasuhteena, hierarkiana tai järjestelmänä. (Jokinen 2010, 128; Lahelma 1992, 6; Rossi 2010, 22-24.)

Sukupuolen käsittäminen olemuksena perustuu ihmisen biologiseen sukupuoleen, joka määrittyy geneettisistä, anatomisista ja hormonaalisista tekijöistä. Tällöin sukupuolen ajatellaan olevan kaksijakoinen biologinen ominaisuus, joka on synnynnäinen ja pysyvä. Biologisen sukupuolen ajatellaan määrittävän kiinnostuksen kohteita, lahjakkuutta, kykyjä ja muita ominaisuuksia, jotka ymmärretään vastakkaisiksi ja toisiaan täydentäviksi. Kuitenkaan biologiset erotkaan eivät ole itsestään selviä, sillä genitaaliset erot eivät ole täysin muuttumattomia. Esimerkiksi Suomessa syntyy vuodessa arviolta 20 intersukupuolista vauvaa, joiden kehon fyysiset sukupuolta määrittelevät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen. Myös naisten ja miesten

väliset erot fyysisten ominaisuuksien ja suoritusten välillä vaihtelevat kummankin sukupuolen sisällä. (Huttunen 1990, 7; Hynninen, Helakorpi, Lahelma, Lehtonen & Snellman 2011, 7; Lehtonen 2005, 64; Rossi 2010, 23; Ylitapio-Mäntylä 2012b, 20-21.)

Sukupuoli roolina liittyy ajatukseen sosiaalisesta sukupuolesta. Sillä yleisesti tarkoitetaan sukupuolirooleihin liittyviä kulttuurisia sidoksia sekä yksilön omaksumia rooli- ja käyttäytymismalleja että yhteiskunnallisten roolien, normien ja odotusten kokonaisuutta (Korhonen 1998, 45.) Sosiaalinen sukupuoli opitaan kulttuuriin ja yhteiskuntaan sosiaalistumisen myötä, jolloin sukupuoli ja sen mukainen käyttäytyminen eivät ole sisäsyntyistä luonnollisuutta vaan tietynlaiseen, yhteiskunnassa vallitsevaan sukupuolijärjestelmään asettumisen tulosta. Näin ollen sukupuolena toimitaan suhteessa sosiaalisesti ja kulttuurisesti muotoutuneisiin, sukupuolittuneisiin järjestyksiin ja normeihin sekä naisten ja miesten rooleihin ja identiteetteihin. Muun muassa ilmeet, eleet, ulkonäkö, pukeutuminen, puhetyyli ja muut sukupuolia erottelevat tekijät kuuluvat sosiaalisen sukupuolen käsitteeseen. (Liljeström 1996, 115-120; Sipilä 1998, 29-33.)

Sukupuoli voidaan ymmärtää myös tekemisenä, jolloin sukupuolta tuotetaan toistamalla tiettyjä tekoja ja eleitä. Nämä teot ja eleet määrittyvät kulttuuristen käytäntöjen ja toimintasääntöjen mukaan sekä ovat kontekstisidonnaisia ja historiallisia. Muun muassa jo pientenkin lasten toimijuutta suunnataan sukupuolelle sopivaksi esimerkiksi sukupuolitettujen lelujen, värien, vaatteiden ja leikkien kautta. Kun painotus on tekemisessä, sukupuolella ei näin ollen ole alkuperää, vaan ruumiillisuuskin käsitetään historiallisesti ja kulttuurisesti rakentuvana. Ruumiillinen sukupuoli voidaan ymmärtää vain sukupuolille annettujen kulttuuristen merkitysten välityksellä. (Ojala ym. 2009b, 17-18; Rossi 2003, 12-13.)

Kun sukupuoli ymmärretään tapana, sukupuoli on tekemisen asia, joka näkyy nimenomaan rutinoituneissa tavoissamme toimia. Silloin ajatellaan, että naisilla ja miehillä on tapana tehdä erilaisia asioita. Tällaisessa sukupuolistumisessa on kyse prosessista, jossa yksilö toimiessaan rutiininomaisesti erilaisissa arjen tilanteissa ja instituutioissa, hyväksyy kulttuurisen mielikuvan naisesta tai miehestä omaksi kuvakseen. Esimerkiksi koulussa tytön valitessa tekstiilityön, se ei niinkään kerro hänen sukupuolestaan kuin siitä, että tyttöjen on ollut tapana opiskella tekstiilityötä ja poikien teknistä työtä. (Hynninen ym. 2011, 8; Jokinen 2004, 288-289; Ojala ym. 2009b, 18-19.)

Nykyisessä sukupuolentutkimuksessa vallitsee verrattain laaja yhteisymmärrys sukupuolen historiallisuudesta, jolloin sukupuoli muuttuu ajassa ja paikassa sitä mukaa kuin käsitykset siitä muuttuvat. Feministissä teoretisoinneissa ei kiisteta sukupuolen biologisuutta ja ihmisten materiaalista ruumiillisuutta vaan tutkitaan sukupuolta moninaisesta näkökulmasta. Kun aletaan

huomioida miten sukupuolta esitetään, rakennetaan, toistetaan ja vahvistetaan ihmisten välisessä kohtaamisessa ja arjen käytännöissä, sukupuolen moninaisuus tulee esiin. Sukupuolta tulisi tarkastella kriittisesti ja pyrkiä ylittämään kaksijakoinen biologinen määrittely, johon esimerkiksi kasvattajat edelleen nojaavat kasvatuksessa ja opetuksessa. Erojen tuottamisen mekanismien tunnistaminen ja tiedostaminen voi avata toisin tekemisen mahdollisuuksia. Sukupuoli voidaan ymmärtää yhtä aikaa muuttuvana ja tavanmukaisena tekemisenä. Tällainen ymmärrys mahdollistaa tiukkojen ja konventionaalisten sukupuoliroolien murtamisen sekä horjuttaa sukupuolen mukaan jakautunutta todellisuutta. (Ojala ym. 2009b, 19-20; Rossi 2010, 22-24; Ylitapio-Mäntylä 2012b, 22.)

Tutkimuksessani lähdän liikkeelle lastentarhanopettajan koulutuksen tavasta määrittää, käsitellä ja tuottaa sukupuolen käsitettä. Sukupuolesta keskustelu johtaa yleensä vastakkainasetteluun ja kategorisointiin, jolloin tytöistä ja pojista puhutaan yleistämällä ja heidän toimintansa rajataan sukupuolistereotyyppiseen luokitteluun. Yleisimpiä tapoja hahmottaa sukupuolia on tehdä se vastakkainasettelun, tyypittelyn tai miesten ensisijaistamisen kautta.

Vastakkainasettelussa sukupuoliluokat ovat tiukasti rajattuja ja toisensa poissulkevia eikä luokkien väliin mahdu muuta. Maskuliinisuus ja feminiinisyys ymmärretään toistensa vastakohdiksi ja yleensä niin, ettei maskuliinisuuteen sekoitu mitään feminiinisyydestä. Yleensä länsimaaisessa kulttuurissa tunteiden kontrolli, hallitsevuus, fyysinen voima, suoriutuminen, rationaalisuus ja toiminnallisuus ovat ominaisuuksia, joita pidetään maskuliinisena. Feminiinisinä ominaisuuksina pidetään yhteisöllisyyttä, emotionaalisuutta ja empaattisuutta. (Jokinen 2010, 128-129; Ylitapio-Mäntylä 2012b, 17.) Näkemystä, jossa heteroseksuaalista feminiinisyyttä ja heteroseksuaalista maskuliinisuutta pidetään ainoina olemisen tapoina, kutsutaan heteronormatiivisuudeksi. Tällöin heteroseksuaalisia suhteita pidetään luonnollisina tai parempina kuin muita sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden ilmenemismuotoja. Myös sukupuolesta ja seksuaalisuudesta vaikeneminen on keskeinen tapa ylläpitää heteronormatiivisuutta. (Lehtonen 2005, 65-72, 74.)

Vastakkainasettelu näkyy esimerkiksi päiväkodin tiloissa, jotka saatetaan jakaa sukupuolten mukaan ja vieläpä niin, että eri sukupuolten tilat ovat vierekkäin tai vastatusten. Lapset jakaantuvat ja jaetaan vapaaehtoisesti tai pakolla sukupuolen mukaan muun muassa erilaisissa ryhmätilanteissa, parijonoissa, istumajärjestyksissä ja siirtymätilanteissa. Lapsia käsitellään, hahmotetaan ja puhutellaan sukupuolenmukaisina ryhminä: ”tytöt siellä hiljaa” ”pojat on aina tuollaisia”. Myös sukupuoliryhmien sisäistä yhtenäisyyttä korostetaan tukemalla samaa sukupuolta olevien yhteishenkeä ja samanlaista käyttäytymistä. Tästä homososiaalisuudesta sivuun jäävien ja

ulkopuolisten toimintaa kontrolloidaan ja heitä rangaistaan. Tytöt ja pojat saatetaan laittaa yhteiseen opetusryhmään, koska ajatellaan että tyttöjen ”kiltteys ja ahkeruus” yhdistyneenä poikien ”luovuuteen ja rohkeuteen” tuottaa hyvän lopputuloksen. (Lehtonen 2005, 73; Rossi 2010, 23.)

Toinen tapa jaotella sukupuolia on tyypittelyn kautta. Tyttöjen ja poikien sekä naisten ja miesten välisiä eroja korostetaan samalla kun luodaan kuva sukupuolikategorian sisäisestä yhtenäisyydestä. Pojat ja miehet esitetään aktiivisiksi toimijoiksi, jotka korjaavat autoa, pelaavat palloa, tappelevat keskenään, kiusaavat tyttöjä, puhuvat kovaäänisesti, ottavat tilaa, toimivat mieluummin kuin istuvat, luovat ja kyseenalaistavat, päättävät ja kontrolloivat. Tytöt ja naiset esitetään passiivisiksi kohteiksi, jotka ovat äitejä, synnyttäjiä, hoivaajia, tyttäriä, puolisoita, ja jotka tottelevat, istuvat hiljaa ja kuuntelevat, ovat kilttejä ja ahkeria, toistavat samaa, liikkuvat siroasti, pukeutuva kauniisti ja siististi, mukautuvat, väistyvät ja luovuttavat. Pojille sallitaan asioita, joita tytöille ei sallita, kuten rajut otteet, kuuluvampi puhe ja lyhyt tukka. Tytöt saavat meikata, kikattaa, olla hiljaa ja istua lähekkäin, koska ovat tyttöjä, kun taas pojalla nämä tavat voivat johtaa kiusaamiseen ja poissulkemiseen. (Lehtonen 2005, 73-74.)

Kolmas tapa jaotella sukupuolta on mieheyden ensisijaistaminen. Miehet, pojat ja mieheys asetetaan etusijalle ja naiset, tytöt ja naiseus toissijaiseksi. Mieskeskeinen opetus ja oppikirjojen miesten toiminta kuvaavat kertomukset antavat vaikutelman siitä, että miehet ja mieheys ovat arvokkaampia. (Lehtonen 2005, 74.) Esimerkiksi naisvaltainen kasvatusala koetaan ongelmalliseksi ja ratkaisuna siihen pidetään mieskasvattajien lisäämistä. Koetaan että mieskasvattajien myötä kunnioitus myös kasvatusalaa kohtaan kasvaisi. Miehet toisivat päiväkoteihin ja kouluihin mukanaan auktoriteettia ja kuria sekä toimisivat niin sanottuina miehen malleina pienille pojille. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 210.)

2.2.2 Tasa-arvo

Tasa-arvon käsite on monitulkintainen ja saa erilaisia merkityksiä erilaisissa konteksteissa ja keskusteluissa. Esimerkiksi arkikeskustelussa tasa-arvolla voidaan tarkoittaa tietyn koulutuksen tai työpaikan sukupuolijakaumaa tai palkkaeroa naisten ja miesten välillä. Suomalaisessa lainsäädännössä tasa-arvo terminä on vakiintunut tarkoittamaan pääasiassa sukupuolten välistä tasa-arvoa. Sukupuolten välinen tasa-arvo onkin otettu yhteiskunnassamme yhdeksi koulutuksen ja kasvatuksen viralliseksi tavoitteeksi, mutta näkemykset siitä ja sen edistämisestä ovat hyvin ristiriitaisia. Esimerkiksi koulukontekstissa tasa-arvon edistäminen mielletään enemmän yhdeksi hyvän opettajan ominaisuudeksi kuin opetuksen sisältöalueeksi tai didaktiikan osa-alueeksi, joka vaatisi koulutusta. (Huhta 2003, 10.)

Huida, Smeds, Haavio-Mannila ja Kauppinen-Toropainen (1993, 7-8) kehittivät tutkimuksessaan tasa-arvon nelikentän, joka kuvaa erilaisia miesten ja naisten tasa-arvoon liittyviä näkemyksiä. Nelikentän ulottuvuuksina ovat miesten ja naisten erilaisuuden hyväksyminen (kyllä/ei) ja tasa-arvon aktiivinen edistäminen (kyllä/ei):

		Miesten ja naisten erilaisuuden hyväksyminen	
		EI	KYLLÄ
Tasa-arvon aktiivinen edistäminen	EI	sukupuolen merkityksen kieltävä, yksilökeskeinen	sukupuolistereotyyppinen
	KYLLÄ	sukupuolineutraali	sukupuoliherkkä

Kuvio 1. Tasa-arvonäkemykset nelikentässä

Sukupuolen merkityksen kieltävän, yksilökeskeisen näkemyksen mukaan miesten ja naisten välinen epätasa-arvo selittyy erilaisilla resursseilla kuten rahalla, vallalla, älykkyydellä ja koulutuksella. Sukupuolen vaikutus jätetään epätasa-arvon ja kyseisten resurssien ulkopuolelle, jolloin tämä näkemys ei hyväksy sukupuolieroja eikä pyri aktiivisesti edistämään tasa-arvoa. *Sukupuolistereotyyppinen näkemys* hyväksyy miesten ja naisten erilaisuuden jopa liioitellusti. Näkemys ei kuitenkaan pyri edistämään tasa-arvoa aktiivisesti vaan naisia kohdellaan ”heikompana sukupuolena”, joka tarvitsee erikoislainsäädäntöä ja suojelua. (Huida ym. 1993, 7-8.)

Sukupuolineutraali näkemys ei ota huomioon miesten ja naisten erilaisuutta, mutta pyrkii edistämään tasa-arvoa. Tasa-arvo ymmärretään samanlaisuutena ja sukupuolten erilaisuutta kavahdetaan. Tämä näkemys mahdollistaa syrjinnän, koska muodollisesta tasa-arvosta huolimatta yhteiskunnan toimintaa määräävät miehiset normit jäävät helposti huomaamatta. *Sukupuoliherkkä näkemys* hyväksyy erilaisuuden ja tasa-arvoa edistetään aktiivisesti. Naisten ja miesten erilaisista biologisesta, sosiaalistumisprosessista ja kokemusmaailmasta kumpuavia ideoita arvostetaan yhtäläisesti. (Huida ym. 1993, 7-8.)

Perinteinen pohjoismainen tasa-arvo on perustunut sukupuolineutraaliin näkemykseen. Sukupuolineutraalisuudella on etunsa pyrittäessä tasa-arvoon, mikäli sillä tarkoitetaan sitä, ettei ketään kohdella sukupuolensa vuoksi eri tavoin eikä sukupuoli ole peruste tai este yksilön toiminnalle. Sukupuolineutraali näkemys on vallalla myös erilaisissa koulutuksen ja kasvatuksen asiakirjoissa puhuttaessa oppilaista ja lapsista samankaltaisena massana. Se voidaan tulkita pyrkimykseksi edistää tasa-arvoa siten, että vältetään erojen stereotyyppistä korostamista. Toisaalta se voidaan myös tulkita asiakirjojen laatijoiden näkemykseksi siitä, että sukupuolella ei ole merkitystä lapsen kasvatukselle tai koulukokemuksille. Sukupuolta pidetään henkilökohtaisena piirteenä tai ominaisuutena ja uskotaan, että lapset voivat tehdä valintoja koskevia päätöksiä sukupuolen aiheuttamista kulttuurisista ristiriidoista riippumatta. (Lahelma 1992, 117; Korhonen 1998, 14-15.)

Sukupuolineutraalisuus tulkitaan usein tasa-arvoksi, mutta se voi sellaisenaan ylläpitää sukupuoleen perustuvia hierarkkisia jakoja ja erotteluja sekä olla este niiden purkamiselle. Se voi johtaa myös sukupuolisokeuteen, jolloin sukupuolittavia käytäntöjä ei tunnisteta tai niihin suhtaudutaan itsestäänselvyysinä. Mikäli sukupuolen vaikutusta ei oteta kasvatuksessa huomioon, pääsevät stereotyyppiset näkemykset sukupuoliin liittyvistä ominaisuuksista vaikuttamaan helposti siihen, miten lapsiin suhtaudutaan. Tästä näkökulmasta katsottuna sukupuolineutraalisuus ei takaa tasa-arvoa, jolloin tärkeää olisikin tehdä näkyväksi niitä stereotypioita, joita sukupuoliin liitetään eli siirtyä kohti sukupuolisensitiivistä kasvatusta, jossa sukupuoleen kiinnitetään huomiota silloin kun sillä saattaa olla merkitystä. (Huhta 2003, 10; Härkönen 1996, 48; Korhonen 1998, 14-15; Korvajärvi & Kinnunen 1996, 236; Lahelma & Gordon 1999, 91-92.)

Sukupuolisensitiivisen eli sukupuolitietoisien kasvatuksen perustana toimii sukupuoliherkkä näkemys, jolloin hyväksytään naisten ja miesten erot sekä arvostetaan molempia sukupuolia yhtäläillä. Sukupuolitietoisessa tasa-arvokasvatuksessa on lähtökohtana havainto, että sukupuoli on muutakin kuin biologiaa. Se on myös yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konstruktio, jota vasten jokainen tyttö ja poika kasvaessaan itseään peilaavat. Sukupuolitietoisien kasvatuksen tavoite on eroihin liittyvien stereotyyppien ja niiden hierarkkisuuden tunnistaminen ja tätä kautta sukupuolten dikotomisesta kahtiajaosta eroon pyrkiminen. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 31.)

Sukupuolitietoisella kasvatuksella pyritään tietoisesti irti stereotyyppisten sukupuolimallien vahvistamisesta ja herkistytään näkemään eroja tyttöjen kesken ja poikien kesken. Sillä pyritään myös tukemaan lasten kehityksessä sellaisia kiinnostuksen kohteita, jotka suuntautuvat toisen sukupuolen perinteiselle toiminta-alueelle. Tarkoituksena ei ole tehdä tytöistä poikia ja pojista

tyttöjä, vaan pyrkiä näkemään jokainen lapsi yksilönä, jonka oikeudet ja mahdollisuudet ovat sukupuolesta riippumattomia. Kasvattajan tulisi olla valpas lapsen ominaisuuksille, ettei kiedo lasta kaavamaisten odotusten pakkopaitaan. Tärkeää on myös, ettei pidä sukupuolten samankaltaisuusoletuksen pohjalta evätä lapselta mahdollisuutta tulkita sukupuoltaan haluamallaan tavalla. (Korhonen 1998, 14-15; Syrjäläinen & Kujala 2010, 31.)

Kasvattajan tulisi myös kiinnittää huomiota omaan toimintaansa ja siinä piileviin tiedostamattomiin tekijöihin, kuten uskomuksiin ja olettamuksiin, jotka vaikuttavat suhtautumisessa miehiin ja naisiin. Todellisen sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisen edellytys on sukupuolinäkökulman huomioon ottaminen kaikilla yhteiskunnan tasoilla. Sukupuolitietoisuus on taito tunnistaa miesten ja naisten tarpeiden ja viestintätapojen erilaisuutta, taitoa havainnoida sukupuoli-identiteetin rakentumista sekä taitoa havaita epätasa-arvoista kohtelua ja rakenteita sekä omassa toiminnassa että ympäristössä. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 31.)

2.2.3 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus- termin merkitys vaihtelee eri yhteyksissä ja siinä voidaan hahmottaa neljä ulottuvuutta. Sillä voidaan tarkoittaa kasvatus- ja koulutusjärjestelmän ensimmäistä vaihetta: koulua edeltävää kasvatuksen *käytäntöä* kodeissa, päivähoidossa tai muissa erilaisissa hoito-, kasvatus- ja opetusympäristöissä. Termillä voidaan lisäksi tarkoittaa *tieteenalaa*, joka tutkii edellä kuvatun todellisuuden aluetta tai yliopistollista *oppiainetta*. (Helenius & Korhonen 2005, 55; Huhtanen 2005, 70.) Lisäksi Ulla Härkönen (2002) on laajentanut varhaiskasvatusmääritelmää neljännellä ulottuvuudella, joka on *ajattelu*. Varhaiskasvatusajattelulla tarkoitetaan varhaiskasvatukseen kohdistuvia ajatuksia, mielipiteitä, tietoja, ideoita, näkemyksiä ja havaintoja.

Varhaiskasvatus käytäntönä on *lapsen eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lapsen tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista*. (Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset 2002) Valtakunnallisten linjausten mukaisesti varhaiskasvatusta järjestetään varhaiskasvatuspalveluissa, joista keskeisimmät ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä erilainen avoin toiminta. **Näistä palveluista vallitsevin on päivähoito, johon tutkimuksessani käytännön osalta keskityn pääsääntöisesti.** Päivähoidon kohderyhmänä sekä asiakkaina ovat perheet ja 0-6-vuotiaat lapset. Päivähoito tukee päivähoidossa olevien lasten koteja kasvatustehtävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kasvua. (Husa & Kinos 2001, 13; Huhtanen 2005, 71.)

Varhaiskasvatus toteutuu kokonaisuutena, jossa hoito, kasvatus ja opetus nivoutuvat toisiinsa. Se on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa, jossa lapsen omaehtoinen leikki on keskeisessä asemassa. Lähtökohtana on laaja-alaiseen, monitieteiseen tietoon ja tutkimukseen sekä varhaiskasvatuksen menetelmien tuntemiseen perustuva, kokonaisvaltainen näkemys lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. (Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset 2002.) Päivähoidon henkilökunnan tärkeimpinä ohjaus-, suunnittelu- ja arviointityövälineinä toimivat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sekä kunnan, päivähoitoyksikön ja yksittäisen lapsen varhaiskasvatussuunnitelmat.

Edelleenkin varhaiskasvatus saatetaan paremmin tuntea käytännön toimintana kuin tieteenä. Vaikka varhaiskasvatuksella on käytännön kasvatustoimintana pitkä traditionsa, on alle kouluikäisten kasvatustoimintaa pidetty pitkään tahattomana kasvattamisena eikä tahallisen ja määrätietoisena. Tästä syystä varhaiskasvatuksen kehittyminen täyspainoiseksi ja itsenäiseksi tieteenä on ollut hidasta. (Huhtanen 2005, 71.)

Varhaiskasvatustutkimuksen juuret ulottuvat toista maailmansotaa edeltävään aikaan, mutta varsinainen murros tapahtui 1970-luvulla, jolloin suomalainen varhaiskasvatustutkimus tuli näkyvämmäksi. Vuonna 1973 tuli voimaan laki lasten päivähoidosta, joka loi puitteet päivähoitoon määrälliselle ja laadulliselle kehittämiselle ja näin ollen lisäsi kysyntää varhaiskasvatustutkimukselle. 1970- ja 1980-luvuilla suomalainen varhaiskasvatustutkimus oli pääasiassa päiväkotitutkimusta, jonka tutkimusaiheena ovat olleet päivähoitopaikkojen lapset ja päivähoitoon kysymykset. Päivähoitotutkimuksen tekijöinä olivat yleisesti psykologian edustajat. 1980-luvulla tulivat mukaan kasvatustieteilijät ja vasta 1990-luvulla yhteiskuntatieteilijät, jolloin tutkimuksen näkökulmatkin olivat vähitellen monipuolistuneet. (Husa & Kinos 2001, 24-28; Ojala 1984, 59.)

Varhaiskasvatus tieteenä on osa kasvatustieteiden tiedeperhettä. Kasvatustiede tutkii ja erittelee kasvatuksen maailmaa ja sitä koskevaa tiedonmuodostusta kehittämällä kasvatustapahtuma kuvaavia käsitteitä ja niiden välisiä suhdeverkkoja, tieteellisiä viitekehyksiä ja teorioita. Kun pyrkimyksenä on pedagogisesti vaikuttaa lasten, oppijoiden eli kasvatuksen subjektien toimintaan, kasvatustiedettä sovelletaan. Yhteiskunnallisen toiminnan kehittyessä tarvitaan myös uudenlaisia kasvatustieteen sovelluksia. Varhaiskasvatus on yksi kasvatustieteiden sovellusaloista mediakasvatuksen, erityiskasvatuksen, aikuiskasvatuksen ja sosiaalipedagogiikan ohella. Eri olosuhteet vaativat omanlaistaan teorianmuodostusta ja eri sovellusalueet limittyvät toisiinsa eri

tilanteissa. Yhteistä eri sovellusaloille ovat kasvatuksen filosofia, kasvatustieteen metodologia ja tutkimusmenetelmät. (Helenius & Korhonen 2005, 56.)

Se, mikä erottaa varhaiskasvatuksen muista sovellusaloista, on sen selkeä oma tutkimusalueensa ja kohteensa. Keskeisiä varhaiskasvatuksen tutkimuskohteita ovat lapsi, lapsuus, lapsuuden ja lapsen tarkasteleminen yhteisön jäsenenä, perheiden ja julkisten instituutioiden toteuttama kasvatustoiminta kulttuurisessa kontekstissa sekä pedagoginen vaikuttaminen. Varhaiskasvatus tutkimuksena lähtee käytännöstä palvellen käytännön tarpeita sekä koulutuksen että myös toiminnan kehittämisen kautta. Varhaiskasvatus on myös monitieteinen tutkimusalue. Kasvatustieteen osa-alueena varhaiskasvatus on erityisesti yhteydessä yhteiskuntatieteisiin ja humanistisissa tieteissä kulttuuria, taidetta ja kommunikaatiota tutkiviin oppiaineisiin. (Husa & Kinos 2001, 19; Niikko 2002, 106-107, 109.)

Tällainen monitieteiseen näkökulmaan perustuva varhaiskasvatus antaa vankan perustan varhaiskasvatuksen tutkimukselle sekä kasvatuksellisen jatkuvuuden muotoutumiselle varhaislapsuudesta koulu- ja aikuiskasvatukseen. Lisäksi se antaa perustan akateemiselle lastentarhanopettajakoulutukselle, joka puolestaan välittää tutkimukseen ja tieteelliseen tietoon perustuvaa osaamista kentälle ja saa sieltä vastaavasti aineksia tiedeperustansa, tutkimuksensa ja koulutuksensa kehittämiseen. (Niikko 2002, 106-107, 109.)

Suomalaisella lastentarhanopettajakoulutuksella on yli sadan vuoden perinteet. Ensimmäinen lastentarhankasvattajakurssi järjestettiin Suomessa vuonna 1892. Vuonna 1974 varhaiskasvatuksesta tuli lastentarhanopettajakoulutuksen oppiaine, johon yhdistettiin aiemmat lastentarhanopin ja lastentarhatyön metodiikan kurssit. Kandidaatti- ja maisterikoulutuksen myötä varhaiskasvatuksesta tuli akateeminen oppiaine vasta 1990-luvulla, jolloin lastentarhanopettajakoulutus siirrettiin kokonaisuudessaan yliopistoihin. Yliopistotasolla varhaiskasvatusta on voinut opiskella omana oppiaineena vuodesta 1995 lähtien, jolloin lastentarhanopettajan tutkinto muutettiin kasvatustieteen kandidaatin tutkinnoksi. Samalla varhaiskasvatus vakinaistui akateemiseksi tutkimus- ja opetusalueeksi. (Husa & Kinos 2001, 19-20.)

Nykyisin lastentarhanopettajan koulutusta järjestetään Itä-Suomen, Helsingin, Jyväskylän, Oulun, Tampereen ja Turun yliopistoissa sekä ruotsinkielisenä Åbo Akademiassa (Lastentarhanopettajaliitto). Varhaiskasvatuksen koulutukseen kuuluvat 180 opintopisteen laajuinen kasvatustieteen kandidaatin tutkinto sekä 120 opintopisteen laajuinen kasvatustieteen maisterin tutkinto. Kelpoisuusvaatimuksena lastentarhanopettajan tehtäviin on vähintään kasvatustieteen

kandidaatin tutkinto, johon sisältyy lastentarhanopettajan koulutus (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 29.4.2005/272) Kandidaatin tutkinto muodostuu kasvatustieteen perus- ja aineopinnoista (sis. harjoittelu/työssäoppiminen), varhaiskasvatuksen tehtäviin ja esiopetukseen ammatillisia valmiuksia antavista opinnoista, vapaasti valittavan sivuaineen opinnoista sekä kieli-, viestintä- ja orientoivista opinnoista. Koulutusta tarjoavissa yliopistoissa tutkinnon perusrakenne on samanlainen, mutta opetusteemat ja niiden painotukset sekä kurssien nimet, sisällöt ja toteutustavat vaihtelevat yliopistoittain. (Kasvatustieteiden yksikön kotisivut.)

Tampereen yliopistossa lastentarhanopettajan koulutus on ollut syksystä 2012 lähtien osa yhteistä kasvatustieteiden yksikköä, joka korvaa aiemmat laitokset ja tiedekunnan. Yksikössä on tarjolla yksi kasvatustieteiden tutkinto-ohjelma, johon on päävalinnoissa kolme hakukohdetta: elinikäinen oppiminen ja kasvatus, luokanopettaja ja varhaiskasvatus. Päävalinnassa valittavat opiskelijat saavat opinto-oikeuden sekä alempaan (kasvatustieteen kandidaatti, KK) että ylempään (kasvatustieteen maisteri, KM) korkeakoulututkintoon. Alempi tutkinto on laaja-alaisempi kasvatustieteiden kandidaattiohjelma, jossa on sekä kaikille yhteisiä että hakukohteittain eriytyviä osia. Kasvatuksen ja yhteiskunnan tutkimuksen maisterikoulutuksessa on kolme vaihtoehtoista opintosuuntaa: kasvatuksen pedagogiset kytkennät, kasvatuksen yhteiskunnalliset kytkennät ja kasvatuksen viestinnälliset kytkennät. Opiskelija valitsee näistä opintosuunnista kandidaattivaiheessa yhden. (Kasvatustieteiden yksikön kotisivut.)

Yliopistotasoisella lastentarhanopettajakoulutuksella on vastuu ja erityinen tehtävä varhaiskasvatuksen, opetuksen ja yhteiskunnallisen asiantuntemuksen saamisesta pienten lasten ja heidän perheidensä tueksi ja avuksi. Jokainen varhaiskasvatuksen koulutus antaa kelpoisuuden lastentarhanopettajan tehtäviin päivähoidossa ja esiopetuksessa sekä erilaisiin varhaiskasvatuksen asiantuntijuutta edellyttäviin tehtäviin. Koulutuksen perustehtävänä on kouluttaa pienten lasten opetukseen, kasvatukseen ja hoitoon erikoistuneita pedagogisia asiantuntijoita, jotka pystyvät kehittämään työtään ja ammattikäytäntöjä tutkimusperustaisesti. Päiväkodissa työskentelevä lastentarhanopettaja tukee ja ohjaa lasten kasvua ja kehitystä sekä suunnittelee päiväkodin toimintaa. (Kasvatustieteiden yksikön kotisivut; Hujala, Puroila, Parrila & Nivala 2007, 13.)

Varhaiskasvatuksen neljäs ulottuvuus, varhaiskasvatusajattelu, pitää sisällään varhaiskasvatukseen kohdistuvat tiedolliset tai arvottavat ajatukset, mielipiteet, ideat ja havainnot. Niiden merkitykset voivat olla väitteitä, kieltoja, viittauksia, käskyjä, epäilyn asenteita, tulkintoja tai kysymyksiä varhaiskasvatuksesta ja niihin liittyy tulkintaa. Varhaiskasvatusajattelu ei ole pelkästään

kasvatusfilosofiaa, sillä kuka tahansa voi ajatella varhaiskasvatusta ja sen eri ulottuvuuksia sekä tuottaa tai aiheuttaa erilaisia varhaiskasvatukseen kohdistuvia kulttuurisia vaikutuksia. Varhaiskasvatusajattelua tapahtuu kasvattajan työssä käytännössä, tutkijan tieteen teossa sekä oppiaineen suunnittelussa ja toteutuksessa. Lisäksi yksilö voi ajatella ilman että tekee samalla ajattelemaansa työtä tai käytäntöä. (Härkönen 2002, 117.)

Varhaiskasvatusajattelulla voidaan luoda uutta, sillä ajattelutoiminta antaa mahdollisuuden entisen muuttamiseen ja uuden näkemyksen kokeilemiseen käytännössä. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen filosofipedagogien (mm. Friedrich Fröbel, Maria Montessori, Johann Pestalozzi, Rudolf Steiner) kasvatusajattelusta on opittavissa, miten ajattelevan, ideoivan ja suunnittelevan ihmisen ajatustyö luo uutta varhaiskasvatuksen pedagogiaa. Heiltä voidaan oppia, että tutkimalla ajattelun sisältöä, päästään perille sen sisäisestä logiikasta, jolloin uuden luominen on mahdollista. Lisäksi heidän ajattelustaan voidaan oppia, että käytännön kasvatustyötä tulee ajatella jo etukäteen, samanaikaisesti ja jälkikäteen. Ajattelemisen voi johtaa sisäisessä merkityksessään käytännön edelle ja yhdistettynä tieteellisen toimintaan luo pitkiä kehitystä eteenpäin vieviä kaaria varhaiskasvatuksen kehittämisen prosessissa. (Härkönen 2002, 117.)

Varhaiskasvatus-käsite on systeemi, jonka osasysteemejä nämä neljä edellä kuvattua ulottuvuutta ovat. Käytäntö, tiede, oppiaine ja ajattelu omina osasysteemeinään ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja toimivat kokonaisuutena. Nämä osasysteemit muodostavat erilaisia yhden tekijän kokonaisuuksia tai kahden, kolmen tai neljän tekijän kombinaatioita. Tieteellinen tutkimus voi kohdistua joko yksittäiseen osasysteemiin, osasysteemien muodostamiin erilaisiin kombinaatioihin, kokonaisuuteen tai osien ja kokonaisuuden kaikkien eri yhdistelmien ja suhteiden muotoihin. (Härkönen 2002, 118, Helenius & Korhonen 2005, 55; Huhtanen 2005, 70.)

Varhaiskasvatusajattelu on monella tapaa suhteessa käytäntöön, tieteeseen ja oppiaineeseen, jokaiseen erikseen, eri kombinaatioihin tai kokonaisuuteen. Tutkimuksessani haluan selvittää opettajien, opiskelijoiden ja lastentarhanopettajien käsityksiä sukupuolesta ja tasa-arvosta varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksessani varhaiskasvatus tarkoittaa varhaiskasvatuskäytäntöä, -oppiainetta ja -tiedettä, joita yhdistää varhaiskasvatuslehtoreiden ja -oppilaiden sekä lastentarhanopettajien varhaiskasvatusajattelu. Lähtökohtinani ovat päivähoidon sukupuolistavat käytännöt eli käytännön varhaiskasvatuksessa tapahtuva ilmiö. Tutkin kuinka tämä käytännön työstä kumpuava ongelma on näkynyt tieteenalan kentällä ja sitä kautta oppiaineen koulutuksessa. Tutkin myös kuinka ilmiö on koulutuksen kautta vaikuttanut kentällä tapahtuvaan käytäntöön.

Tieteen, käytännön ja oppiaineen piirileikillä voidaan kenties saada aikaan muutosta tasa-arvoisemman varhaiskasvatuksen puolesta.

2.3 Sukupuolten välinen tasa-arvo lainsäädännössä ja varhaiskasvatuksen asiakirjoissa

Sukupuolten välinen tasa-arvo on tärkeä yhteiskuntapoliittinen, kasvatuksellinen ja koulutuksellinen tavoite. Tämä asema on pitkän historiallisen kehityksen tulosta. 1960 – luvun lopulta lähtien pohjoismaissa tasa-arvopolitiikka on tuonut pohjoismaissa koululainsäädäntöön, opetussuunnitelmiin ja muihin säännöksiin lauselmia, joissa korostetaan sukupuolten välistä tasa-arvoa. Nykyisin lukuisat julistukset, sopimukset, raportit, lait, mietinnöt ja opetussuunnitelmat velvoittavat toimimaan sukupuolten välisen tasa-arvon puolesta.

Kansainvälisissä asiakirjoissa mainintoja naisten ja miesten tasa-arvosta on jo vuodelta 1945, jolloin Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) peruskirjaan sisältyi periaate naisten ja miesten tasa-arvosta. Vuonna 1948 hyväksytty YK:n Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (10.12.1948 YK) tuo esiin naisten ja miesten yhtäläiset oikeudet. Lisäksi Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevassa yleissopimuksessa (18.12.1979 YK) vaaditaan toimenpiteitä naisten ja miesten sukupuoleen perustuvan roolijaon poistamiseksi sekä kehoitetaan yhteiseen vastuuseen lapsen kasvattamisessa. Sopimuksen mukaan tasa-arvo on taattava varhaiskasvatuksessa sekä kaikissa koulumuodoissa ja kaikilla tasoilla. Myös Yleissopimuksen lasten oikeuksista (1989, 29§) mukaan lasten koulutuksen tulee toimia sukupuolten välisen tasa-arvon hengessä.

Suomessa sukupuolten välisen tasa-arvon tavoite on ollut lainsäädännössämme 30 vuoden ajan. Vuonna 1980 Suomi hyväksyi ohjelman sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi vuosina 1980-1985. Samana vuonna Suomi allekirjoitti YK:n Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen ja sopimus ratifioitiin vuonna 1986 eduskunnan hyväksyttyä tasa-arvolain (609/1986). Vuoden 1987 alusta voimaan tullut tasa-arvolaki velvoittaa kaikkia yhteiskunnan osapuolia estämään sukupuoleen perustuva syrjintää ja edistämään naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä naisten asemaa erityisesti työelämässä. (609/1986, 1§) Laissa on myös velvoite tasa-arvon toteuttamisesta koulutuksessa ja opetuksessa (609/1986, 5§):

Viranomaisten ja oppilaitosten sekä muiden koulutusta ja opetusta järjestävien yhteisöjen on huolehdittava siitä, että naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja

ammattilliseen kehitykseen sekä että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tämän lain tarkoituksen toteutumista.

Vuonna 2005 uusi tasa-arvolaki vahvistettiin, jolloin uudistettiin ja täsmennettiin muun muassa oppilaitosten velvollisuuksia tasa-arvon huomioon ottamiseksi kaikessa toiminnassa. Laki velvoittaa oppilaitoksia laatimaan vuosittain tai vähintään kerran kolmessa vuodessa oman tasa-arvosuunnitelman yhdessä opiskelijoiden ja henkilöstön edustajien kanssa. Suunnitelman tulee sisältää oppilaitoksen tasa-arvotilanteen ja siihen liittyvien ongelmien kartoitus sekä toteutettaviksi suunnitellut tarpeelliset toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi. Esimerkiksi Tampereen yliopiston Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma (27.11.2012) edellyttää jokaiselta yksiköltä oman tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman, joka sisällytetään osaksi yksiköiden henkilöstösuunnitelmia. Lisäksi tasa-arvolaki velvoittaa muun muassa opettajankouluttajia huolehtimaan siitä, että opettajankoulutuksessa toteutuu tasa-arvolain henki (232/2005, 6§)

Suomalaisen varhaiskasvatuksen arvot pohjautuvat YK:n Yleissopimukseen lasten oikeuksista (20.11.1989 YK), jonka Suomi ratifioi 31.5.1991. S opimuksen yksi keskeisimmistä arvoista on lapsen ihmisarvo. Tähän arvoon pohjautuen sopimuksen yksi neljästä periaatteesta on lapsen syrjintäkielto ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus. Sopimuksen mukaan lasten koulutuksen tulee toimia sukupuolten välisen tasa-arvon hengessä. (Yleissopimus lasten oikeuksista 1989, 7, 22.)

Päivähoitoa ohjaava päivähoitolaki ja –asetus (36/1973) luo edellytykset lasten päivähoidolle ja sen piirissä annettavalle varhaiskasvatukselle ja määrittää toiminnan vähimmäisvaatimukset. Laki ei sisällä tasa-arvotavoitetta eikä ota muutenkaan kantaa tasa-arvoasioihin. Eeva- Leena Onnismaan (2010) väitöskirjatutkimuksessa kuitenkin ilmenee, että 1970-80 lukujen erilaisissa suomalaisissa varhaiskasvatuksen asiakirjoissa tasa-arvokasvatus nähtiin yhtenä varhaiskasvatuksen tehtävänä. Kuitenkin 1990-luvun varhaiskasvatusasiakirjoissa viittauksia tasa-arvokasvatukseen on enää niukasti. Viittaukset sukupuoleen tai tasa-arvoon löytyvät kulttuurien monimuotoisuutta käsittelevissä kohdissa. Tekstien valossa vaikuttaa siltä, että 1990-luvulle tultaessa sukupuolten välinen tasa-arvo olisi loppuun saatettu projekti eli tasa-arvo olisi saavutettu asia, jonka ainoa uhka on enää vieraiden kulttuurien tavat. (Onnismaa 2010, 229)

Varhaiskasvatusta ohjaavia virallisia asiakirjoja ovat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2005) ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2010). Näihin toiminta- ja opetussuunnitelmiin on kirjattu tasa-arvoisuuden ajatus, jonka mukaan jokainen tyttö ja poika tulisi huomioida tasa-arvoisena. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2005) ovat varhaiskasvatuksen sisällöllisen kehittämisen ja ohjauksen välineenä. Sen pohjana ovat valtioneuvoston periaatepäätöksenä vuonna

2002 hyväksymät Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset, jotka sisältävät yhteiskunnan järjestämän ja valvoman varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteutumista koko maassa. Tämä valtakunnallinen asiakirja toimii pohjana kunnallisille ja yksikkökohtaisille varhaiskasvatussuunnitelmille, jotka taas toimivat pohjana päivähoidon piirissä olevan lapsen henkilökohtaiselle varhaiskasvatussuunnitelmalle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sekä muut toiminta- ja opetussuunnitelmat ohjaavat päivähoidon ammattilaisia työssään. Suunnitelmat ovat työväline lastentarhanopettajille ja lastenhoitajille, mutta samalla niiden avulla arvioidaan lasten osaamista ja kehittymistä sekä opettajan omaa työtä. Varhaiskasvatusasiakirjojen tekstit ovat osa yhteiskunnallisen vallan käytäntöjä, joissa muun muassa määritellään kasvatustavoitteita. Tästä syystä on tärkeää mitä suunnitelmiin kirjataan ja mikä niiden kanta on esimerkiksi sukupuolten väliseen tasa-arvoon. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 57.)

Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa sukupuolten tasa-arvo tulee esiin kahdessa kohdassa. Kohdassa 3.1 Tavoitteena hyvinvoiva lapsi todetaan: *Lapsi kohdataan yksilöllisten tarpeiden, persoonallisuuden ja perhekulttuurinsa mukaisesti ja hän kokee olevansa tasa-arvoinen riippumatta sukupuolestaan, sosiaalisesta tai kulttuurisesta taustastaan tai etnisestä alkuperästään.* (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15.) Lisäksi kohdassa 6.1. Eri kieli- ja kulttuuritaustaiset lapset varhaiskasvatuksessa sukupuolten välinen tasa-arvo tulee esiin käsiteltäessä eri kulttuureja: *Vaikka sukupuolten asema vaihtelee eri kulttuureissa, suomalaisessa varhaiskasvatuksessa lähtökohtana on tyttöjen ja poikien välinen tasa-arvoisuus.* (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 39.) Suunnitelmassa ei eritellä sen tarkemmin mitä sukupuolten tasa-arvo on tai miten sen tulisi ilmetä. Sitä pidetään saavutettuna ja itsestään selvänä asiana, jonka arvot ja käyttäytymisen tavat ovat iskostuneet suomalaisille ja muiden kulttuurien edustajat eivät ole vielä ”yhtä pitkällä”.

Suunnitelman kirjaukset ovat lähtökohtia kasvattajien tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen perustuvalle opetus- ja kasvatustyölle. Ne kuvaavat kasvatuksen ja opetuksen tavoitteita yleisellä tasolla. Opetussuunnitelmien käytännön toteutusta ovat ammattikasvattajien ja lasten puheet sekä tekemiset. Lisäksi myös eri materiaalit kuten kirjat, kuvat, laulut ja lorut konkretisoivat kasvatustoimintaa. Näissä käytännöissä sukupuolittavia toimintoja ei usein tiedosteta, sillä ne ovat hienosyisiä erontekoja.

Vaikka opetussuunnitelmiin on kirjattu yksilöllisyyden huomioiminen ja tasa-arvo käsitteinä ja tavoitteina, se ei poista sukupuolittavia käytäntöjä päivähoidon arjesta. Suunnitelmat ja niiden ohjeistukset sekä erilaiset kasvun seurantalomakkeet ovat kehoitteita ja ohjenuoria. Käytännön suunnannäyttäjinä ne ja tuottavat tietynlaista varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa sekä lapsen toiminnan ja kehityksen arviointia. Mitä kasvatus on käytännössä, on kiinni kasvattajista. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 276.) Kasvattajien tulisikin kriittisesti arvioida tuottavatko suunnitelmat ja muut asiakirjat yksipuolista kuvaa lapsesta. Tulevatko lapset huomioiduksi monenlaisina tyttöinä ja poikina?

2.4 Varhaiskasvatuksen feministiset tutkimukset

Kasvatustieteen feministinen tutkimus on pureutunut sukupuolen merkitykseen kasvatuksessa ja koulutuksessa 1970-luvulta lähtien. Suomessa kasvatuksen ja koulutuksen tutkiminen sukupuolen näkökulmasta on kuitenkin lisääntynyt vasta 1990-luvulla. Vaikka sukupuolesta käydään keskustelua jatkuvasti, tutkimus on edelleenkin vähäistä. Valtaosa suomalaisesta kasvatustieteen naistutkimuksesta kohdistuu koulumaailman (esim. Gordon, Holland & Lahelma 2000; Lehtonen 2003; Palmu 2003; Sunnari 1997a; Tolonen 2001).

Päiväkotimaailmaan on viimeisin 40 vuoden aikana kohdistunut kourallinen feministisellä tutkimusotteella tehtyjä tutkimuksia. Yksi ensimmäisistä sukupuolen ja tasa-arvon näkökulmista tehtyjä varhaiskasvatuksen tutkimuksia on Marja-Riitta Vehviläisen (1982) tutkimus lasten sukupuolirooleista päiväkodeissa. Petteri Värtön (2000) väitöskirjatutkimus tarkasteli etnometodologisen tutkimusotteen avulla maskuliinisuuksien rakentamista päiväkodissa. Sirpa Lappalainen (2006) tutki feministisen etnografian kautta kansallisuuden, etnisyyden ja sukupuolen rakentumista esiopetuksen kontekstissa.

Sukupuolen ja tasa-arvon teemat vallitsevat myös lastentarhaopettajiin suunnatuissa tutkimuksissa. Ulla Härkösen (1996) tutkimuksessa käsitellään naiskasvattajien työkasvatusta koskevia käsityksiä tasa-arvonäkökulmasta. Outi Ylitapio-Mäntylä (2009) analysoi lastentarhanopettajien tarinoiden ja muistelutyön kautta sukupuolta ja valtaa kasvatuksen arjessa. Kasvattajan sukupuoleen keskittyneet tutkimukset ovat painottuneet mieslastentarhanopettajiin: Piia Nironen ja Soili Keskinen (1992) ovat tutkineet mieslastentarhanopettajien ammatillista itsetuntoa naisvaltaisella alalla ja Merja Tamminen (1995) on tutkinut mieslastentarhanopettajien roolia ja merkitystä päiväkodissa. Lisäksi Tiina Levonmäki ja Soili Keskinen (2005) ovat tutkimuksessaan havainnoineet mies- ja naisopettajien ryhmän hallinnan keinoja.

Pohjaan pro-gradu-tutkimukseni edellä mainittuihin tutkimuksiin ja keskityn niiden tarjoamaan tutkimustietoon päiväkodin sukupuolittavista käytännöistä ja kasvattajan sukupuolen merkityksestä kasvatustyössä. Tarkastelen näitä aiheita lähemmin seuraavissa alaluvuissa. Lisäksi tarkastelen omassa alaluvussa suomalaisen opettajankoulutukseen suunnattua tutkimusta sukupuolitietoisesta kasvatuksesta osalta.

2.4.1 Varhaiskasvatuksen sukupuolittavia käytäntöjä

Feministisen naistutkimuksen kriittisen näkökulman mukaan sukupuoli ei ole annettu itsestäänselvyys, vaan sitä tuotetaan merkittävässä määrin arjen toiminnan ja kulttuuristen esitysten puitteissa. Käyttämällä sanaa sukupuolittava, huomio kiinnittyy siihen, että vasta vaatekauppojen jatkuva ja toistuva tapa ryhmitellä vaatteet tietyllä tavalla sukupuolittaa sekä tietyt vaatteet että niiden käyttäjät. Esimerkiksi naisten osastolta hametta itselleen ostava henkilö on todennäköisemmin nainen. (Saaresmaa, Rossi & Juvonen 2010, 13-14) Sama ilmiö on nähtävissä myös päiväkodin tavassa sukupuolittaa eli ryhmitellä erilaiset tilat ja tavarat kuten naulakot, lelut ja leikkitilat sukupuolten mukaan.

Sukupuoli ja seksuaalisuus merkityksellistyvät päiväkodeissa ja varhaiskasvatuksessa monin tavoin. Ehkä vielä alakoulua voimakkaammin päiväkodin tehtävät ja järjestykset sekä niissä ohjattu toiminta leikkeineen, leluineen ja lastenkirjoineen sisältävät sukupuolijakoa ja -odotuksia ylläpitäviä elementtejä. Myös lasten oma kulttuuri voi sisältää voimakkaita näkemyksiä sukupuolen merkityksestä ja he voivat pitää sukupuolirajoja keskeisinä oman ja toisten toiminnan määrittelyssä. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 15.)

Tutkimukset päiväkodin sukupuolittavista käytännöistä tuovat esiin miten moniin asioihin sukupuoli on kietoutunut varhaiskasvatuksessa. Kasvattajat toimivat eri tavoin tyttöjen ja poikien suhteen ja näin ollen rakentavat sukupuolittunutta todellisuutta. Esimerkiksi tunteiden hallinta ja ilmaisu sekä ruumiillinen toimijuus ja tilankäyttö sallitaan eri tavalla tytöille ja pojille. Myös lasten leluissa, leikeissä vaatteissa ilmenee sukupuolittunutta todellisuutta. Lisäksi heteronormatiivisuutta ylläpitävät käytänteet toistuvat varhaiskasvatuksen arjessa. (Ks. Lappalainen 2006; Vehviläinen 1982; Värtö 2000; Ylitapio-Mäntylä 2009) Seuraavaksi tarkastelen näitä tutkimuksia tarkemmin ja niissä esiin nostettuja sukupuolittavia käytänteitä.

Ensimmäisiä urauurtavia tutkimuksia päiväkodin sukupuolittaviin näkökulmiin liittyen oli tasa-arvoasiain neuvottelukunnan teettämä tutkimus, jonka tavoitteena oli tutkia millä tavoilla lasten sukupuolirooleihin ja näitä koskeviin asenteisiin vaikutetaan päiväkotien 3-6 vuotiaiden ryhmissä. Tutkimuksen mukaan tytöt ja pojat eivät saa päiväkodeissa samoja valmiuksia julkilausutuista

tavoitteista huolimatta. Tutkimus tuo esiin että päiväkodissa ulkoiset puitteet, henkilökunta, ohjattu toiminta, vapaa leikki, ulkoilutilanteet, emotionaaliset ilmaisut ja perushoitotilanteet vaikuttavat sukupuoliroolien oppimiseen . (Vehviläinen 1982, 117-122.)

Petteri Värtön (2000) väitöskirjatutkimus tutki päiväkotiarkea ja siellä rakentuvaa sukupuolta ja maskuliinisuutta. Tutkimuksessa käy ilmi että sukupuolta rakennetaan päiväkodissa perinteisen nainen-mies-dikotomian kautta, joka ilmenee tyttöjen ja poikien erilaisena kohteluna. Esimerkiksi pojat saivat kasvattajilta rohkaisuja ja kehuja suorituksistaan kun taas tyttöjen toimintaa pidettiin ”luonnollisena”, jolloin se ei tarvinnut kannustusta (Värtö 2000, 31-33.)

Tutkimuksen mukaan myös päiväkodin leikkitilanteissa eriarvoinen kohtelu tuli esiin. Leikkinurkkaukset jaettiin sukupuolen mukaan eikä tytöillä ollut asiaa poikien leikkeihin. Tyttöjen leikkitilat olivat kooltaan pienempiä, yksityisempiä tiloja, kun taas poikien leikkitilat olivat tilaa vieviä ja julkisempia tiloja. Tyttöjen ja poikien yhteisleikit estettiin kasvattajien toimesta ja yleensä tyttöjä pyydettiin olemaan häiritsemästä poikien leikkejä. Pojille annettiin enemmän vapauksia leikkiä äänekkäästi ja rajusti, kun taas tyttöjen samantapaista käytöstä kontrolloitiin. Myös muissa tilanteissa kasvattajat olivat tiukempia ja kontrolloivampia tyttöjä kohtaa ja heiltä vaadittiin enemmän kuin pojilta. (Värtö 2000, 110,130, 141.)

Sirpa Lappalaisen tutkimuksessa Kansallisuus, etnisyys ja sukupuoli lasten välisissä suhteissa ja esiopetuksen käytännöissä (2006) havainnointiin kahden päiväkodin esikoulua ja niiden lapsia. Lappalainen selvitti kuinka sukupuoli, etnisyys ja kansallisuus kietoutuvat yhteen lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa, arkisissa tilanteissa sekä virallisella tasolla, esimerkiksi asiakirjoissa ja juhlissa. Tutkimuksessa yhtenä näkökulmana olivat esiopetukseen osallistuvat tytöt ja heidän ruumiillinen toimijuus. (Lappalainen 2006, 42.)

Tutkimuksen mukaan suomalaisessa esiopetuksessa ”oikeanlaista” kulttuurisesti hyväksyttyä tyttöyttä tuotetaan rajoittamalla tyttöjen ruumiillista toimijuutta. Tyttöjä kannustettiin fyysiseen aktiivisuuteen poikia vähemmän ja tyttöjen liikunnallisia suorituksia saatettiin joskus mitätöidäkin. Tytöt oppivat tunnistamaan kulttuurisesti hyväksyttyjä sukupuolen esittämisen tapoja myös informaalissa vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi tyttöjen tapaan liikkua ja pukeutua puututtiin aikuisten ja toisten lasten toimesta. Välttyäkseen ikävältä huomiolta tytön tuli ymmärtää välttää ”liian aikuismaista” ja ”liian naisellista” esiintymistä. Lappalaisen tutkimuksen tuloksissa tulee esiin myös kuinka päiväkodin juhlissa pukeutumisella ja tavoilla kavennettiin tyttöjen fyysisen liikkumisen mahdollisuuksia. Tulokset osoittavat lisäksi kuinka heteronormatiivisuutta pidettiin yllä

päiväkodissa esimerkiksi päiväkodin itsenäisyyspäivän juhlassa, jossa poikien keskinäiseen tanssiin puututtiin. (Lappalainen 2006, 42-44.)

Outi Ylitapio-Mäntylän tutkimus Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä (2009) on viimeisimpiä tutkimuksia, joka käsittelee päiväkodin sukupuolittavia käytäntöjä. Ylitapio-Mäntylä tutki neljän lastentarhanopettajan tarinoita kasvatuksesta, hoivatyöstä ja opettamisesta. Yhtenä tutkimuskysymyksenä oli miten sukupuolta jäsennetään päiväkodin arjessa. Tutkimus osoitti, että lastentarhanopettajien ja päiväkotiyhteisöjen toiminnot sisältävät sukupuolittavia käytäntöjä. Ne vahvistavat heteronormatiivista oletusta pakottaen sukupuolen tiettyihin luokituksiin ja rajoittaen lasten ja aikuisten toimintaa päiväkodissa. Tutkimuksessa tanssi ilmeni yhtenä heteronormatiivisen mallin mukaisena toimintana. Tanssissa sukupuoli näyttäytyy suhteena, jossa tytölle ja pojalle annetaan oma paikkansa ja tilansa. Sukupuolieron varmistuminen ja varmistaminen tapahtuvat erilaisissa teoissa ja ruumiin liikkeissä sekä asennoissa, kuten tyttö-poika tanssiparien muodostamisessa. Paritanssin lisäksi sadut, laulut ja laululeikit toistavat heteroseksuaalista normia. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 118, 121.)

Ylitapio-Mäntylän tutkimuksessa ilmeni myös leikkikulttuuriin sisältyviä sukupuolittavia käytäntöjä, jotka näkyvät muun muassa siinä, että leikit, leikkien roolit ja värit jakaantuvat usein sukupuolen mukaan. Vaikka lelujen sukupuolen mukainen luokittelu tapahtuukin jo kaupan hyllyillä, aikuiset kotona ja päiväkodissa ylläpitävät niitä omalla toiminnallaan ohjaamalla lapset leikkeihin perinteisten sukupuoliodotusten mukaisesti. Esimerkiksi pojilta ei odoteta askarteluun tai hoivaleikkeihin osallistumista eikä poikien odoteta leikkivät nukeilla vaan actionfigureilla. Tutkimuksessa ilmeni, että kasvattajat ohjaavat myös leikkitilat sukupuolen mukaisesti päiväkodissa. Poikien leikit koetaan usein äänekkäiksi, jolloin heidät ohjataan tilaa vaativiin leikkeihin purkamaan fyysistä energiaa kun taas tyttöjen tilat ovat yleensä pienempiä ja aikuisten lähettävillä. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 102, 107-109.)

Myös pukeutuminen nousi Ylitapio-Mäntylän tutkimuksessa yhdeksi ilmiöksi, jossa sukupuoli tuli näkyviin silloin kun joku toimi toisin. Tutkimuksessa kasvattajat nimesivät yllättäviksi tilanteiksi lasten toimimisen toisin ja vastoin aikuisten sukupuolisia järjestyksiä. Varsinkin poikien toisin toimiminen herättää ihmetystä aikuisissa. Se liittyy erityisesti poikien tyttömäisinä pidettyihin leikkivalintoihin tai pukeutumiseen. Tutkimus toikin esiin lasten avarakatseisen ajatusmaailman sukupuolen suhteen ja sen miten lapset tuottavat sukupuolen vastatarinoita päiväkodin arkeen. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 110-116.)

Kuten edellä esitetyt tutkimukset osoittavat sukupuoli jäsentää, rajoittaa ja erottaa monia päiväkodin käytäntöjä. Nämä käytännöt ovat kuitenkin niin arkipäiväisiä tilanteita, että niitä ei tunnisteta tai huomata. Sukupuoleen kasvattaminen on jatkuvaa hienovaraista tiedostamatonta ohjausta kasvattajien osalta. Vaikka näistä päiväkodin sukupuolittavista käytännöistä on puhuttu ja niitä on tutkittu 1970-luvulta lähtien, päiväkodin arjessa vallitsee edelleen sukupuolineutraali tasa-arvo. Se mahdollistaa, että sukupuoli edelleen erottaa järjestää ja luokitaa tyttöjä ja poikia eri tavoin. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 21.)

Huvittavaa onkin, että päiväkodin arjessa yleensä aikuiset luovat ja lapset rikkovat arjen sukupuolittavia käytäntöjä. Lapset haastavat sekä toisiaan että aikuisia rikkomaan stereotyyppistä sukupuolen jakoa omalla toiminnallaan. Aikuisen tulisi harjoittaa samaa rajojen rikkomista riisumalla sukupuolittuneet silmälasit ja katsoa asioita uudelleen. Sukupuolittavien käytäntöjen purkaminen vaatii pedagogisten menetelmien uudelleen ajattelua ja näin ollen varhaiskasvatuksen pedagogiikan kehittämistä. Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka onkin esitetty ratkaisuksi sukupuolittavien käytänteiden purkamiseksi.

Sukupuolisensitiivinen kasvattaja ymmärtää sukupuoli-identiteetin rakentumisen laajemmin kuin biologisen sukupuolen kautta sekä tiedostaa kulttuurissamme elävät stereotyyppiset ajatus- ja toimintatavat liittyen sukupuoleen. Kasvattaja pohtii kasvatustoiminnassaan sukupuoleen liittyviä jakoja ja niiden merkityksiä lapsen kannalta. Kasvatuksessa tulisi nähdä eroja sekä tyttöjen että poikien kesken eikä vain tyttöjen ja poikien välillä. Lisäksi kasvattajan tulisi tiedostaa oman toimintansa sukupuolistavat käytännöt ja mallina oleminen sekä se, että käytännöt ovat opittuja kulttuurisia toisintoja, jotka ovat muutettavissa. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 121-122; 2012d, 185-186)

2.4.2 Kasvattaja ja kasvattajan sukupuoli

Varhaiskasvatuksen työtehtävät ovat perinteisesti mielletty naisille kuuluviksi. Lastentarhanopettajat ovat myös hoiva-alan ammattilaisia, sillä hoiva on läsnä päivähoidon arjen eri kasvatus ja opetustilanteissa. Hoivatyö, toisista välittäminen ja huolehtiminen ovat ominaisuuksia, jotka ovat kulttuurisesti liitetty naisten elämään ja tapaan toimia. Feminiininen hoiva elää sitkeästi kulttuurissamme, mikä näkyy työelämässä hoiva-alojen naisvaltaisuutena. (Julkunen 2008, 155; Ylitapio-Mäntylä 2009, 23-24.)

Esimerkiksi vuonna 2008 lastentarhanopettajista vain 3 prosenttia oli miehiä (Tilastokeskus 2008a). Tällainen työmarkkinoiden segregatio alkaa jo kouluttautumisvaiheessa. Ammattiin hakeutuminen toistaa sukupuolijakoa, jonka mukaan naiset hakeutuvat naisisiin ammatteihin ja miehet miehisiin. Suurin osa lastentarhanopettajista on naisia ja työ on säilyttänyt naistyöleiman kuten opetus- ja

hoivatyö yleensäkin. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 24-25.) Opetusalan segregatio jakautuu vertikaalisesti: pienten lasten opettajat ovat naisia ja mitä ylemmäs mennään opetuslallalla, sitä enemmän opettajina on miehiä (Tilastokeskus 2008b).

Kasvatuksen epätasa-arvoisten käytäntöjen yhdeksi syyksi tunnutaan usein tarjottavan kasvatusalan naisvaltaisuutta ja tyttöjen suosimista kasvatusinstituutioissa (Lahelma 2009, 138). 1980-luvun lopulla alettiinkin kiinnittää huomiota varhaiskasvatuksen naisvaltaisuuteen. Päivähoitoa koskevassa keskustelussa nousi esiin poikien tarpeet, asema ja hyvinvointi päivähoidossa. Poikien häiriökäyttäytymistä selitettiin päiväkotien feminiinisillä kasvatustraditioilla. Päiväkotitoiminnan katsottiin vastaavan paremmin tyttöjen kuin poikien tarpeisiin, jolloin tytöt viihtyivät poikia paremmin päivähoidossa. (Tamminen 1995,158.)

Edelleenkin julkisessa keskustelussa ollaan aika ajoin oltu huolissaan pojista ja heidän viihtyvyydestään eri kasvatusinstituutioissa. Keskusteluissa yleisesti huolestuttaa kasvatusalan naisvaltaisuus ja vaatimuksena on päiväkoteihin ja kouluihin lisää miehiä turvaamaan poikien kasvua, olemaan ”miehen mallina” (Ylitapio-Mäntylä 2009, 210). Yhtä universaalia ja konkreettista roolimallin sisältöä on hankala määritellä, sillä jokaisella ihmisellä on oma käsityksensä maskuliinisuudesta. Pelkkä miehen läsnäolo ei tarjoa (poika)lapsille riittävää samastumiskohdetta, sillä maskuliinisuuksia on erilaisia riippuen muun muassa iästä, luokka-asemasta, rodusta, etnisyydestä tai seksuaalisesta suuntautumisesta. Jo pelkästään päiväkodin sisällä eri osapuolilla, kuten vanhemmilla tai työntekijöillä, saattaa olla mielessään keskenään hyvin erilaisia miehenä olemisen tapoja. (Lammi-Taskula 1994, 119-120.)

Tuija Metson (2004, 143-144) mukaan ”miehen malli”-ajatuksen ja ”huoli pojista”-keskustelun takana on psykologinen oletus siitä, että lapsi tarvitsee kehittyäkseen tasapainoiseksi ihmiseksi äidin ja isän. Ajatuksen takana on kuva heteroseksuaalisesta perheestä, jossa on biologinen lapsi. Huoli miehen mallista ja miesopettajuuden puutteesta on ristiriidassa myös julkisen keskustelun kanssa, jossa kasvatusvastuu on vanhemmilla. Kristiina Henkel (2006, 12) toteaa, että miesten määrän lisääminen päivähoitoon ei vielä sinällään tee kasvatuksesta tasa-arvoista. Kasvattajan sukupuoli ei vaikuta siihen, kuinka tasa-arvoisesti hän kykenee toimimaan. Myös mieskasvattajat ylläpitävät perinteisiä sukupuolirooleja. Sukupuolen mukainen työnjako päiväkodissa on sekä piilossa oleva että näkyvä ilmiö. Erityisen selvästi se on nähtävissä yhteiskunnassamme sellaisissa toiminnoissa, jotka ovat perinteisesti jakautuneet mies- ja naistapaisiin toimintoihin, kuten peleihin ja käsitöihin. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 94-95)

Christine Williamsin (1989, 90-129) mukaan naisvaltaisilla aloilla toimivat miehet pyrkivät puolustamaan omaa maskuliinisuuttaan ennakkoluuloja vastaan. Etsiessään omaa paikkaansa naistyöyhteisössä mies muodostaa enemmän tai vähemmän tiedostetusti oman saarekkeensa, maskuliinisen erityisalueen feminiinisen ammatin sisällä. Lasten kanssa työskennellessä vaaditaan kasvattajalta sosiaalisuutta ja tunteiden ilmaisua, piirteitä joita stereotyyppisesti ei ajatella perinteisen juron suomalaismiehen ominaisuuksiksi. Lastentarhanopettajana toimiva mies on edelleen naisvaltaisen alan harvinaisuus ja saattaa siksi herättää ennakkoluuloja ja hämmennystä varsinkin työyhteisön ulkopuolella.

Jarmo Kinoksen ja Eero Laakkosen (2005, 157) mukaan päiväkotien miespuoliset työntekijät pääsevät harvalukuisuutensa vuoksi helposti suosikkiasemaan, mikä osaltaan vääristää työyhteisön vuorovaikutusta. Miehet voivat erikoistua tehtäviin ja saada näin naisvaltaisessa työyhteisössä etuja, jotka entisestään vahvistavat perinteisiä käsityksiä sukupuolesta. Esimerkiksi miehet toimivat naisia useammin päiväkodin esimiesasemassa (Nironen & Keskinen 1992, 67). Mieslastentarhanopettajien ainokaisasema tuottaa myös työyhteisöllisyyttä yksinäisyyttä ja ammattiroolin epävarmuutta. Naiselliseksi leimautuneessa ammatissa voi joutua myös erityisesti korostamaan miehisyyttään osoittaakseen olevansa ”kunnon mies” (Kinos & Laakkonen 2005, 157.)

Päiväkotiyhteisöstä on löydettävissä myös maskuliininen saareke, jolla miehet erottuvat naiskollegoistaan. Vaikka päiväkodissa henkilökunnan työjako ei määräänny sukupuolen mukaan, yleensä miehisiksi erityisalueiksi nousee liikunta, pelaaminen ja lasten kanssa riehuminen sekä johtaminen. Miehillä annetaan toiminnassa aktiivisempi rooli, jolloin naisten panos nähdään paljon passiivisempänä. (Lammi- Taskula 1994, 122.) Myös miesten kasvatustyyli eroaa naisten tyylistä kasvattaa. Tämä maskuliininen toimintatapa ja tyyli ovat rennompaa, suurpiirteistä ja luovaa (Tamminen 1990, 173). Miehet eivät kuitenkaan ole yksin vastuussa maskuliinisen saarekkeen kehittymisestä, sillä myös päiväkodin naiset aktiivisesti korostavat sukupuolten erilaisuutta. Stereotyyppiset sukupuolikäsitykset voivat pahimmillaan johtaa luottamuspulaan, jolloin miestä pidetään ”luonnostaan” kykenemättömänä huolehtimaan lapsista eikä mieslastentarhanopettaja pääse päiväkodin tasa-arvoiseksi työntekijäksi. (Lammi-Taskula 1994, 124.)

Merja Tammisen tutkimuksessa (1995) mieslastentarhanopettajat näkevät itse oman roolinsa ja merkityksensä päiväkodissa naisopettajia myönteisemmin korostaen erityisesti mahdollisuutta tarjota lapsille isähahmon ja miehen mallin sekä mahdollisuutta vaikuttaa sukupuoliroolien rajojen rikkomiseen ja tasa-arvokasvatukseen. Mieslastentarhanopettajat joustavat naisia helpommin suunnitelmistaan ja heidän toteuttamansa toiminta on spontaania ja vähemmän ohjattua. (Tamminen

1995, 164.) Myös Levonmäki ja Keskisen (2005) havainnointitutkimuksessa ilmeni samanlaisia tuloksia. Sekä miehet että naiset kuvailivat miehiä sallivammiksi, joustavammiksi ja lapsille tilaa antaviksi. Tutkimuksessa ilmeni myös, että päiväkodin aikuiset odottavat tyttöjen ja poikien olevan erilaisia, mikä näin ollen näkyy aikuisten toiminnassa käytännössä. Poikiin suunnataan enemmän ja aktiivisempia hallintakeinoja kuin tyttöihin. Päiväkotihenkilökunnan on todettu asennoituvan poikiin negatiivisemmin kuin tyttöihin; poikien kasvatuksen ja ohjauksen katsotaan olevan hankalampaa kuin tyttöjen. (Levonmäki & Keskinen 2005, 119, 134-136.)

Tyttö-, poika-, nais- ja miestapaisuudet elävät sitkeästi kasvatuksen arjessa. Päiväkodissa miehet ohjaavat poikia miestapaisiin toimintoihin, kuten tekniseen työhön tai erilaisiin urheilupeleihin. Naiset taas ohjaavat naistapaisiin toimintoihin, kuten kaunoluisteluun tai askarteluun. Stereotyyppiset ajatusmallit ja mielikuvat vaikuttavat päiväkodin ammattikasvattajien tapoihin tehdä työtä, sillä tavat taivuttavat totuttuihin sukupuolelle ominaisiin pidettyihin toimintoihin. Tapa katsoa, nähdä ja toimia toisin ei tapahdu itsestään eikä helposti. Nämä tapaisuudet ovat murrettavissa siten, että kyseiset toiminnot olisivat kaikkien saatavilla ja kaikkia kannustetaisiin osallistumaan erilaisiin toimintoihin. (Ojala ym. 2009b, 29-30; Ylitapio-Mäntylä 2009, 211.)

Oman sukupuolisuutensa lisäksi kasvattajan tulisi pohtia sitä, suhtautuuko sukupuolittuneesti lapsiin, lasten vanhempiin ja työyhteisönsä muihin jäseniin. Kasvattajan työssä omat elämäkokemukset vaikuttavat muun muassa kohdatessa tyttöjä ja poikia. Se, miten itse on tullut kohdatuksi tyttönä, naisena, poikana tai miehenä, voi siirtyä kasvattajan omaan toimintaan. Esimerkiksi ohjaavatko käytännön toimintaa stereotyyppiset käsitykset siitä, miten pitäisi olla tyttöjä ja poikia. (Lampela & Lahelma 1996, 225.)

2.4.3 Opettajankoulutus

Opettajankoulutuksella on keskeinen rooli opettajaopiskelijoiden tulevaan ammattiin sosiaalistumisen prosessissa. Opettajankoulutus on päiväkodin ja koulun ohella yksi sukupuolta tuottava ja siihen sosiaalistava instituutio. Opettajien, opettajaopiskelijoiden ja lasten sukupuoli lävistää lähes kaikkia päiväkodin ja opettajankoulutuksen käytäntöjä, jolloin nämä heijastavat, ylläpitävät ja uusintavat yhteiskunnassa yleisesti vallitsevia käsityksiä sukupuolesta ja tasa-arvon merkityksestä. Opettajankoulutuksen käytänteiden kehittäminen sukupuolisensitiivisempään suuntaan tarjoaisi opiskelijoille välineitä tulla tietoiseksi sukupuolijärjestelmästä ja sukupuolen merkityksestä kasvatuksen kentällä. Tämä osaltaan voi pitkällä tähtäimellä edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa yhteiskunnassa. (Huhta 2003, 14; Sunnari 1997a, 118.)

Suomessa on tehty noin 30 vuoden ajan kasvatustieteellistä nais- ja sukupuolentutkimusta sekä toteutettu erilaisia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuushankkeita liittyen koulutukseen. Aiemmin esiteltyjen tutkimusten ja hankkeiden tuottama tieto opetuskäytäntöjen ja koulutuksen sukupuolittuneisuudesta on siirtynyt hitaasti opettajankoulutukseen. Sukupuolitietoutta on yritetty sisällyttää kasvatuksen, opetuksen ja kasvatusammattilaisten koulutukseen muun muassa opetusministeriön toimenpide-ehdotuksien (Komiteanmietintö 1988), Pohjoismaisen ministeriöneuvoston tukemien Pohjoismaisten yhteistyöhankkeiden (Arnesen 1999; Sunnari 1997b) sekä erilaisten Euroopan sosiaalirahaston tukemien tasa-arvohankkeiden kautta (esim. WomenIT). (Vidén & Naskali 2010, 12.) Hanketyön luonne osaltaan selittää hankkeissa kehiteltyjen muutosten heikkoa levinneisyyttä: uudet käytännöt eivät ehdi vakiintua ennen hankkeen päättymistä. Tämä ei kuitenkaan yksin selitä sitä, miten opettajankoulutus on kuitenkin onnistunut sivuuttamaan siihen ja kasvatukseen kohdistetut tasa-arvohankkeet ja hankkeiden tuottaman tutkimustiedon (Hynninen & Lahelma 2008, 283-285)

Tasa-arvo- ja sukupuolitietouden marginaaliselle asemalle kasvatustieteissä ja opettajankoulutuksessa on selitetty kolmella tavalla. Ensimmäinen selitys on liitetty opettajankoulutuksen historiaan, jonka kuluessa sukupuolittuneesta toimintakulttuurista on tullut ”luonnollinen” osa opetussuunnitelmia ja opettajankoulutusta. Kun vuonna 1863 opettajaseminaarin opetussuunnitelma jaoteltiin monilta osin sukupuolen mukaan, niin 1970-luvulla opetusta leimasi sukupuolineutraalius. Tämä sukupuolineutraalius ei kuitenkaan poistanut sukupuolittavia käytäntöjä koulutuksessa ja opettajuudessa. (Hynninen & Lahelma 2008, 284.)

Toinen selitys liittyy opettajankoulutuksen yhteiskunnallisen sukupuolijärjestyksen uusintajana, jossa oletetaan tasa-arvon jo toteutuneen ja tukeudutaan sukupuolineutraaliuden ihanteeseen. Kolmas selitys pohjautuu eriäviin käsityksiin sukupuolesta teoreettisena ja empiirisenä ilmiönä kasvatustieteellisen tutkimuksen ja naistutkimuksen piirissä. Kasvatustieteellinen tutkimus olettaa sukupuolen palautuvan biologiseen tai sosiaaliseen alkuperään, kun taas naistutkimuksen lähtökohtana on sukupuolen rakentuminen kulttuurisen, yhteiskunnallisen ja diskursiivisen vallan seurauksena. (Vidén & Naskali 2010, 12-13.)

Opettajankoulutukseen suunnattuja sukupuolitietoisia tutkimuksia on tehty verrattain vähän. Tutkimukset ovat keskittyneet pääasiassa luokanopettajan koulutukseen eikä lastentarhanopettajan koulutuksesta ole tehty tutkimuksia lainkaan. Luokanopettajakoulutukseen suunnattuja tutkimuksia on muun muassa Sari Vidénin ja Päivi Naskalin Sukupuolitietoisuus Lapin yliopiston opettajankoulutuksessa (2010). Kyseisessä tutkimuksessa tarkastellaan Lapin yliopistosta

valmistuneiden opettajien näkemyksiä sukupuolitietoisesta opetuksen merkityksestä työelämän kannalta. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan yliopisto-opettajien näkemyksiä luokanopettajille suunnatun opetuksen haasteista ja mahdollisuuksista sekä opiskelijoiden arviointeja sukupuolta ja seksuaalisuutta käsittelevän kurssin annista ja merkityksestä osana opettajankoulutusta. Lisäksi on toteutettu muutamia kyselyjä ja raportteja selvittäessä opiskelijoiden ja opettajankouluttajien näkemyksiä tasa-arvosta ja sukupuolesta opettajankoulutuksessa. (Ks. Huhta 2003, Norema, Pietilä & Purtonen 2012)

Kaikissa edellä mainittujen tutkimusten, raporttien ja kyselyjen tuloksissa kävi ilmi että opettajankoulutus ei tarjoa riittävää tietoa sukupuolen ja tasa-arvon tematiikasta vaan opettajankoulutuksen tulisi olla enemmän sukupuolitietoisempaa. Opettajankoulutuksen sisältöjä tulisi päivittää ja sukupuolitietoisempaa opetusta tulisi olla enemmän. Tulokset tuovat esiin, että opettajankoulutuksen kehittäminen sukupuolitietoisempaan suuntaan tulisi lähteä liikkeelle siitä, että sukupuolitematiikkaa integroitaisiin muihin opetettaviin aineisiin sekä käsiteltäisiin erikseen omana kurssinaan. Myös opettajankouluttajilla on vaikutusta siihen, käsitelläänkö koulutuksessa erilaisuutta, marginaalisuutta tai sukupuoleen liittyvää problematiikkaa. (Vidén & Naskali 2010, 91, Norema ym. 2012, 9, 36, Huhta 2003, 15.)

Huhdan vuonna 2003 Tampereen yliopiston opettajankouluttajille teettämä kysely ja sen tulokset ovat päinvastaisia muihin tutkimuksiin ja kyselyihin verrattuna. Kouluttajat kokivat tasa-arvon toteutuvan hyvin sekä koulun puolella että opettajankoulutuksessa eikä tasa-arvon aktiivista edistämistä koettu tarpeellisenä. Ainoaksi tasa-arvokysymykseksi nousi opettajankoulutuksen sukupuolijakauma ja miesopiskelijoiden vähäinen määrä huolestutti kyselyyn vastanneita opettajankouluttajia. Sama huolenaihe esiintyi myös muissa edellä mainituissa kyselyissä ja tutkimuksissa. Vidén & Naskalin tutkimuksessa yliopisto-opettajat kannattivat sukupuolta koskevan tiedon lisäämistä ja integroimista muihin opetettaviin aineisiin. Integroinnin ongelmana he näkivät kasvatustieteen opettajien vähäisen käsitteellisen ja teoreettisen kompetenssin nais- ja sukupuolentutkimuksen alueelta, jolloin sukupuolitematiikan käsittely jää marginaaliseksi (Vidén & Naskali 2010, 91.)

Modernin opettajankoulutuksen tehtävänä on kehittää kriittistä ja reflektiivistä kasvatus- ja opetuskäytäntöä. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että koulutuksen aikana harjoittelujaksoa suorittava opiskelija tulisi yhdistää koulutuksen teoriaopintojen tiedot ja käytäntö työskentelyssään kentällä. Ongelmana saattaa kuitenkin olla, ettei koulutus tarjoa teoreettista pohjaa kaikkiin sisältöalueisiin. Yhdeksi tällaiseksi sisältöalueeksi on noussut tasa-arvokasvatus, joka oletetaan

toteutuvan koulutuksessa usein vain läpäisyperiaatteen mukaisesti, jolloin se kulkee läpi koulutuksen yhtenä tarkastelunäkökulmana. (Lampela & Lahelma 1996 229, 238.)

Myös *Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuus opettajankoulutuksessa* (TASUKO) -hankkeen (2008) yhteydessä tehdyt selvitykset opettajankoulutuslaitosten opetuksesta ja opetussuunnitelmissa tarjotuista kirjallisuudesta viittaavat siihen, ettei opettajankoulutus anna tuleville opettajille valmiuksia edistää työssään sukupuolten välistä tasa-arvoa. Poikkeuksina ovat Lapin, Itä-Suomen, Helsingin ja Oulun yliopistot, joiden opetusohjelmiin on pitkään sisällynyt sukupuolitietoista opettajankoulutusta. Kuitenkin yleisesti ottaen opiskelijoille ei ole opettajankoulutuksen aikana kehittynyt välineitä purkaa sukupuolen tutkimuksen problematisoimia yleistyksiä tyttöjen ja poikien kehityksestä. (Lahelma 2011, 91.)

Jotta opettajankoulutus saataisiin sukupuolitietoisempaan suuntaan, tulisi sukupuolta analysoida teoreettisena käsitteenä sekä tutustua sukupuolentutkimuksen tuloksiin ja kehittämishankkeissa kokeiltuihin toimintatapoihin. Sukupuolitietoisuutta problematisoivaa ainesta tulisi saada opettajankoulutuksessa pakolliseksi. Opettajaopiskelijoiden siirtyessä työelämään he tietäisivät heitä velvoittavan tasa-arvolain sekä koulutuksen aikana saivat tilaisuuden miettiä sitä miten toistuvien keinoin teemme sukupuolieroa.

2.5 Tasa-arvotyö varhaiskasvatuksessa

Tasa-arvotyö on kasvatuksellista, koulutuksellista ja tutkimuksellista toimintaa, jonka tavoitteet ovat vaihdelleet sukupuolittuneiden käytäntöjen ja heteronormatiivisuuden purkamisesta tuottavuuden, tehokkuuden ja kilpailukyvyn vahvistamiseen (Brunila 2010, 88). Käsittelen tässä luvussa hankkeita ja projekteja, joilla on pyritty purkamaan päivähoiton sukupuolittuneita käytäntöjä ja lisäämään sukupuolisuuden huomioon ottavaa pedagogiikkaa eli sukupuolisensitiivistä pedagogiikkaa. Tarkastelen myös lähemmin kahta suomalaista vastikään tehtyä pilottihanketta, jotka ovat pyrkineet lisäämään tasa-arvoisempaa varhaiskasvatusta pilottipäiväkoteihin.

Pohjoismaissa sukupuolisensitiivisen kasvatusasenteen juuret ulottuvat 1980-luvun loppupuolelle Islantiin, jossa kehiteltiin sukupuoliperusteisen eriyttämisen menetelmää, niin sanottua Hjalli - pedagogiikkaa. Tämä pedagogiikka perustui erillisten tyttö- ja poikaryhmien toimintaan ja sitä toteutettiin Hjallin päiväkodissa, jossa lapsiryhmät olivat jaettu sukupuolen mukaan osan aikaa päivästä. Kasvattajat arvelivat, että sekaryhmissä toimiminen pidättelisi tyttöjä ja poikia oppimasta ja kokeilemasta toiselle sukupuolelle ominaisempaa pidettyjä sisältöjä. Tytöille ja pojille tarjottiin

erilliset, materiaalisesti ja emotionaalisesti tasa-arvoiset tilat päiväkodissa ja heille annettiin tietoisesti osa-aikaista erillisopetusta, jolloin poikia ohjattiin tasa-arvo-tavoitteen suunnassa sosiaalisuuteen ja toisten huomioonottamiseen ja tyttöjä rohkeuteen ja oman puolensa pitämiseen. Lähtökohtana toiminnalle olivat tyttöjen ja poikien väliset mahdolliset psykologiset erot ja ympäröivän yhteiskunnan tarjoamien virikkeiden rikastaminen suhteessa näihin oletettuihin eroihin sukupuolten välillä. (Härkönen 1996, 22; Olafsdottir 1995, 51-52; Paumo 2012, 142.) Vastaavaa Hjalpi-pedagogiikkaa on toteutettu Ruotsissa sekä Suomessa muun muassa Tampereella Olkahisen koulussa.

Hjalpi-pedagogiikka viitoitti tietä tuleville kehittämishankkeille erityisesti Ruotsissa, jossa jo vuonna 1998 yleiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattiin sukupuolten tasa-arvo ja sukupuolistereotyypioiden purkaminen. Ruotsissa onkin toteutettu monia tasa-arvohankkeita vuosien varrelta, joista ensimmäiset olivat kahdessa gävleläisessä päiväkodissa. Näissä päiväkodeissa kuvattiin videolle kasvattajien toimintaa lasten kanssa ja toisin kuin päiväkotihenkilöstö oletti, tyttöjä ja poikia kohdeltiin eri tavoin. Esimerkiksi poikia autettiin alttiimmin kuin tyttöjä, mutta poikia puhuteltiin lyhytsanaistemmin ja käskevämmin. Videomateriaalin pohjalta ruotsalaiset tasa-arvopedagogit alkoivat kehittää käytännön menetelmiä lasten tasa-arvoisempaan kohtaamiseen. (Paumo 2012, 143.)

Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa sukupuolisensitiivisen kasvatusteorian toteuttamista on tapahtunut pääasiassa projektiluontoisesti. Suomessa ensimmäinen päiväkodin sukupuolittunutta toimintaa havainnoiva hanke toteutettiin 1970-luvulla ja siihen pohjautui myös Marja-Riitta Vehviläisen (1974) tutkimus pohjautui. Kyseinen tutkimus osoitti aiheen jatkotutkimuksen tarpeen mutta ei johtanut merkittäviin toimenpiteisiin teorian ja käytännön toiminnan yhteensovittamiseksi. Kuitenkin joitakin monivuotisia tasa-arvokasvatuksen hankkeita toteutettiin, joista urauurtavin oli 1980-luvun lopulla toteutettu hanke kajaanilaisissa päiväkodeissa. Kyseisessä hankkeessa videoitiin neljän päiväkodin toimintaa. Videoinnin avulla kerättiin arvokasta tietoa esimerkiksi siitä, miten lapset ohjautuvat tai ohjataan perinteisten sukupuoliroolien mukaisiin leikkeihin. (Paumo 2012, 144; Haataja 1992, 39.) Päivähoitohenkilökunnan asenteisiin on kyetty vaikuttamaan työnohjauksella ja erilaisten projektien avulla, kuten Patistetut Lallit 1990, Tytöt ja pojat päivähoidossa –projekti (ks. Peltonen ym. 1991), Espoon poikaprojekti (ks. Alatalo 1991) sekä Kajaanin tasa-arvokasvatusprojekti (ks. Haataja 1992).

1990-luvulla pantiin toimeen myös pohjoismaisen yhteistyön puitteissa useita Pohjoismaiden ministerineuvoston tukemia hankkeita, joiden tavoitteena oli sisällyttää sukupuolitietoisuus

kasvatukseen, opetukseen ja opettajan- ja kasvattajien koulutukseen (esim. Arnesen 1995, 1999; Sunnari 1997b). Yksi näistä hankkeista oli Nord-Lilia (1992-1994), jonka tavoitteena oli kehittää opetusmenetelmiä ja sisältöjä niin, että opettajat saisivat paremmat mahdollisuudet huomioida tasa-arvokysymykset opetuksessa. Projekti oli tuottoisa, sillä se sai aikaan opetussuunnitelmia, joissa huomioitiin sukupuoli yhdeksi lähtökohdaksi opetuksessa. Lisäksi opettajankoulutuksessa järjestettiin sukupuolten tasa-arvoa koskevia kursseja sekä opettajankoulutuslaitosten toimintaa pyrittiin kehittämään laaja-alaisesti. Suomen liittyttyä Euroopan unioniin erilaisten Euroopan sosiaalirahaston tukemien tasa-arvohankkeiden määrä kasvoi. ESR -rahoitusta myönnettiin esimerkiksi 2001–2005 toimeenpantuun laajamittaiseen ohjelmaan, jonka tavoitteena oli purkaa työelämän sukupuolisegregaatiota (mm. WomenIT, Mirror). (Hynninen & Lahelma 2008, 284.)

Kuitenkin vasta 2000-luvulla käsitteet sukupuolitetoinen ja sukupuolisensitiivinen tulivat mukaan varhaiskasvatukselliseen tutkimuskeskusteluun, jolloin ilmestyivät ensimmäiset väitöstutkimukset aiheesta (Värtö 2000; Ylitapio-Mäntylä 2009) Huhtikuussa 2008 käynnistyi maanlaajuinen hanke Tasa-arvo ja sukupuolitetoisuus opettajankoulutuksessa (TASUKO), jonka tarkoituksena oli edistää tasa-arvo- ja sukupuolitetoisuutta koskevaa kehittämistyötä kaikissa opettajankoulutusta antavissa yliopistoissa. Opetusministeriön rahoittama kaksivuotinen hanke koordinoitiin Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksella. (Tasuko-hankkeen kotisivut.) Hanke noudatti tasa-arvolakia ja toteutti 2007-2011 hallitusohjelmaa, jossa mainitaan, että *tasa-arvotietoisuutta lisätään peruskouluissa, ja opettajankoulutukseen ja lastentarhanopettajien koulutukseen sisällytetään sukupuolitetaista opetusta* (Hallitusohjelma 2006, 61).

Sukupuolisensitiivistä päiväkotikasvatusta on 2000-luvulla edistänyt ruotsinkielinen järjestö Folkhälsan, joka aloitti oman toimintansa ruotsinkielisissä päiväkodeissa Turussa ja Kauniaisissa vuonna 2007 sekä käynnisti Tasa-arvoinen päiväkotipilottihankkeen vuonna 2009 samoissa päiväkodeissa. Hankkeen tarkoituksena oli kartoittaa Folkhälsanin ylläpitämien päiväkotien tilannetta ja kehittää niiden toimintaa tasa-arvoisemmaksi. Erityisesti hankkeessa haluttiin selvittää päiväkotien työntekijöiden suhtautumista tyttöihin ja poikiin sekä millaisia päiväkodin työvälineet ja ympäristö ovat. Hankkeen lähtökohtana oli pohtia, onko kaikilla lapsilla samat oikeudet, velvollisuudet ja mahdollisuudet sukupuoleen katsomatta. Hankkeen menetelmiä olivat henkilöstön koulutus, kotitehtävät, vanhempainillat, havainnointi muun muassa videoinnin avulla sekä työnohjaus. (Sundell & Forsblom-Sinisalo 2012, 125-126.)

Projektin tavoitteena oli luoda tilaa monenlaisille olemisen tavoille ja tehdä lapsille mahdolliseksi kaikenlaisten ominaisuuksien ja taitojen kehittäminen sukupuolesta riippumatta. Hankkeessa

käytettiin pääsääntöisesti normikriittistä näkökulmaa, joka perustuu yksilön tietoiseksi tulemiseen yhteiskunnassa vallitsevista sosiaalisista normeista ja tätä kautta niiden kyseenalaistamiseen. Pääpaino kyseisessä ideologiassa on aikuisissa ja heidän ajattelutavoissaan sekä ennalta ehkäisevässä työssä. Pilottihankkeessa pyrittiinkin haastamaan normit, jotta tiedostettaisiin sukupuolittuneet käytännöt ja voitaisiin ennaltaehkäistä sukupuoleen liittyvää syrjintää, kiusaamista ja loukkaamista sekä samalla kannustaa lapsia arvostamaan moninaisuutta. (Sundell & Forsblom-Sinisalo 2012, 126-127.)

Projektin videomateriaalista kävi ilmi että päiväkotien erilaisissa arjen tilanteissa suhtaudutaan eri tavoin lapsiin sen mukaan olivatko he tyttöjä vai poikia. Pojille annettiin monissa tilanteissa paljon enemmän tilaa ja valtaa. Myös jaottelu ryhmiin tapahtui sukupuolen perusteella. Työntekijät juttelivat pidempään tyttöjen kanssa, kun taas pojille annettiin useammin lyhyitä komentoja. Pojat kuitenkin saivat puheenvuoron useammin aikuisten ohjaamissa tilanteissa. Tyttöjen odotettiin selviytyvän paremmin itse ja olevan avuliaampia kuin pojat esimerkiksi pukemistilanteissa. Muun muassa näihin tilanteisiin kiinnitettiin huomiota hankkeen aikana ja pyrittiin johdonmukaisesti työskentelemään tasa-arvon eteen. Hankkeen tulokset ovat olleet hyviä, sillä työntekijöiden asenteet, odotukset, lasten kohtaaminen ja työtapo sekä päiväkotiympäristö ovat kehittyneet ja muuttuneet myönteisesti. Pilottipäiväkodit jatkavat työskentelyä saamallaan toimintavalmiuksilla, sillä uusien ajattelutapojen, mahdollisuuksien ja työskentelymenetelmien omaksuminen kestää kauan. (Sundell & Forsblom-Sinisalo 2012, 131-133.)

Folkhälsänin toiminta on innoittanut muita järjestöjä tasa-arvohankkeisiin. Elokuusta 2010 käynnistettiin Naisasialiitto Unionin pilottihanke, jonka alkuidea on lähtenyt Folkhälsänin järjestämästä seminaarista. Pilottihankkeen päämääränä oli hankkia perustietoa siitä, kuinka tasa-arvoisesti lapsia päiväkodin arjessa nykyisin kohdellaan, ja testata videoinnin sopivuutta pedagogiseen dokumentointiin tältä osin. Jotta tasa-arvoisen kasvatuksen idea juurtuu päiväkodin arkeen, hankkeen tavoite oli jättää kehittämistoiminnasta pysyvä jälki päiväkodin arkeen ottamalla päivittäiseen käyttöön jokin tasa-arvon kannalta hyödyllinen käytäntö sekä huomioimalla sukupuolten tasa-arvo ja sukupuolinen moninaisuus päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmaa päivittäessä. Hanke toteutettiin kolmessa helsinkiläisessä päiväkodissa ja tarkoituksena oli lisätä päiväkotihenkilökunnan tasa-arvotietoisuutta samalla kun kehittämistoiminnasta vastannut taho sai käytännön vinkkejä hankkeen materiaalien jatkotyöstämiseen. Tarkoituksena on muokata kertyneen materiaalin pohjalta täydennyskoulutuskokonaisuus sosiaalialan osaamiskeskuksiin tarjottavaksi. (Paumo 2010, 146-156; Naisasialiiton Unioni 2010.)

Naisasialiitto Unionin hankkeen videomateriaalin avulla kasvattajat loivat kriittiseen katseen omaan toimintaansa. Yhdessä hankkeen työntekijän kanssa kasvattajat arvioivat kuvamateriaalia keskustelumuotoisesti ja miettivät vaihtoehtoisia tapoja toimia tulevaisuudessa. Tämän pohdinnan avulla on kasvattajan mahdollista kuroa umpeen kasvatustoiminnan ideaalin ja todellisuuden välistä kuilua. Videomateriaaleissa käsiteltiin muun muassa päiväkodin eri äänitilanteiden tasa-arvoisuutta ja pohdittiin pääsivätkö kaikki lapset ääneen tasapuolisesti. Videomateriaalista kävi myös ilmi että lapsen sukupuolella ja iällä on vaikutusta kasvattajalta saatavaan huomion määrään. Kun tarkastelun kohteena olivat kohdistetun puheen määrä ja läheisyys, kasvattajat antoivat pojille enemmän huomiota tyttöihin verrattuna. Lisäksi huomion määrään ja siihen, minkälaisiin tekoihin lasta kannustetaan, vaikuttaa se, minkä ajatellaan perinteisesti olevan tietyn sukupuolen ominaista käytöstä. Esimerkiksi päiväkodin ruoka-apulaiseksi valittiin ennemmin tyttöjä kuin poikia. Kaiken kaikkiaan videomateriaali oli hankkeessa vaikuttanut kasvattajien toimintaan välittömästi, sillä se oli niin sanotusti avannut heidän silmänsä omalle toiminnalle. Hanke päättyi maaliskuussa 2011 ja se sai jatkorahoitusta syksyllä 2012 täydennyskoulutuskokonaisuuden tekemiseen. (Paumo 2010, 146-156; Naisasialiiton Unioni 2010.)

Vaikka erilaiset tasa-arvohankkeet ja projektit ovat tuottaneet varhaiskasvatukseen uusia tasa-arvoisempia käytänteitä ja tuoneet kriittistä näkökulmaa tasa-arvokasvatukseen, todellisuus kasvatustieteen kentällä on toinen. Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen opettajankoulutuksessa ja kasvattajien käytänteissä on ollut hidasta ja miltei tuloksetonta viimeisten vuosikymmenten aikana. Kehittämishankkeet ja projektit päiväkodeissa ovat keskittyneet kerralla vain tietyn päiväkodin käytäntöihin ja näin ollen jääneet irrallisiksi koko varhaiskasvatustieteen kentällä. Lisäksi hankkeita on kritisoitu niiden lyhytaikaisuudesta ja jatkuvasta ”alusta alkamisesta” (Brunila 2009, 14.)

Myös edellä mainitut tutkimukset, joita esittelin luvussa kolme, ovat tuoneet vuosien ajan esiin merkittävää tietoa sukupuolten välisestä tasa-arvosta kasvatuksessa, mutta eivät ole johtaneet merkittäviin toimenpiteisiin teoretieteen ja käytännön toiminnan yhteensovittamiseksi. Laajempi keskustelu kasvatuksesta, tasa-arvosta ja sukupuolesta on keskittynyt lähinnä peruskoulun puolelle. Osasyynä pidetään tasa-arvon ja sukupuolen vaikeaa ja moniulotteista tulkintaa. Lisäksi syynä pidetään sitä, että sukupuolta problematisoiva tutkimus ei ole löytänyt tietään opettajankoulutuksen opetussuunnitelmiin. Monissa opettajankoulutuksissa sukupuoli ja tasa-arvo eivät näy edes yksittäisinä sanoina opetussuunnitelmien tavoitteissa, kurssien sisällöissä tai kurssikirjallisuudessa. (Brunila 2009, 14.)

Tärkeää olisi yhdistää kaikki edellä mainittu ja tehdä tutkimusperustaisia kehittämishankkeita sekä kasvatusalalla että opettajakoulutuksissa. Vaikka opettajia ja opettajankoulutuksia on tutkittu paljon, on harvoin näkökulmana ollut sukupuoli. (Lehtonen 2011, 20.) Kristiina Brunila (2009) kuitenkin kokee, että kasvatusalan ammattilaisten tasa-arvotietoisuuden lisääminen olisi periaatteessa aika yksinkertaista, tasa-arvotyöstä ja lukuisista projekteista jo saatujen tutkimustulosten ja projekteissa kokeiltujen käytäntöjen ansiosta. Tasa-arvon ei tarvitse tällöin olla erillinen projekti, yksittäinen kurssi tai osa-alue, vaan se voidaan integroida osaksi muuta opetusta ja toimintaa. Niin kauan kun toiminta jatkuu yksittäisinä eri paikoissa hajallaan toimivina projekteina, pysyvämpää muutosta ei saada aikaan. (Brunila 2009, 172; Lehtonen 2011, 28.)

3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää miten Tampereen yliopiston lastentarhanopettajankoulutuksessa käsitellään sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvää tematiikkaa sekä millaisia käsityksiä koulutuksen opiskelijoilla ja opettajilla sekä koulutuksesta valmistuneilla lastentarhanopettajilla on sukupuolitietoisesta tasa-arvokasvatuksesta. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään miten sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus välittyy koulutuksen kautta varhaiskasvatuksen kentälle ja lastentarhanopettajan työhön. Tavoitteiden pohjalta olen hahmotellut alustavia tutkimuskysymyksiä.

Tutkimuskysymykset:

1. Miten sukupuolta ja tasa-arvoa käsitellään Tampereen yliopiston lastentarhanopettajankoulutuksessa?
2. Millaisia käsityksiä opiskelijoilla, opettajilla ja valmistuneilla on sukupuolitietoisesta tasa-arvokasvatuksesta?
3. Millaisia valmiuksia lastentarhanopettajankoulutus antaa kentälle sukupuolitietoisesta tasa-arvokasvatuksen osalta?

Tutkimuskysymyksilläni pyrin kattamaan varhaiskasvatus-käsitteen kaikki neljä ulottuvuutta: oppiaineen, tieteen, käytännön ja ajattelun. Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä keskityn varhaiskasvatuksen oppiaineeseen, sen sisältöihin ja suunnitelmiin, joihin linkittyvät vahvasti varhaiskasvatuksen tiede ja käytäntö. Toinen tutkimuskysymys käsittelee pääasiassa varhaiskasvatusajattelua, haastateltavien käsityksiä ja kokemuksia sukupuolitietoisesta varhaiskasvatuksesta, joka pääasiassa näkyy ja toteutuu käytännön työssä. Myös tiede ja oppiaine vaikuttavat tähän ajatteluun, sillä ne tarjoavat tietoa sukupuolitietoisesta varhaiskasvatuksesta.

Kolmas kysymys käsittelee oppiaineen ja käytännön välistä suhdetta sukupuolitietoisesta varhaiskasvatuksen osalta. Kysymyksen tavoitteena on selvittää tarjoaako oppiaine valmiuksia sukupuolen ja tasa-arvon käsittelyyn varhaiskasvatuksen kentällä työskennellessä. Tieteellä on myös tässä kysymyksessä tärkeä rooli, sillä tutkimustiedolla voidaan tarjota tietoa sekä oppiaineeseen että käytäntöön. Kaikkien kysymysten sidosaineena koen olevan varhaiskasvatusajattelun, joka vaikuttaa kaikkiin muihin varhaiskasvatuksen osa-alueisiin. Tutkimukseni varhaiskasvatusajattelu on haastateltavien mielipiteet, asenteet, kokemukset ja

käsitykset sukupuolesta ja tasa-arvosta varhaiskasvatuksessa. Tämä varhaiskasvatusajattelu on läsnä kasvattajan työssä käytännössä, koulutuksen opiskelijoiden oppimisprosesseissa, tutkijan tieteen teossa sekä oppiaineen suunnittelussa ja toteutuksessa.

3.2 Aineistonkeruumenetelmä

Kvalitatiivisen ja varsinkin kasvatustieteellisen tutkimuksen yleisin aineistonkeruumenetelmä on haastattelu ja etenkin teemahaastattelu. Tutkimukseni aineistonkeruumenetelmäksi valitsin haastattelun sen yksinkertaisen idean pohjalta. Saadakseni selville lastentarhanopettajakoulutuksen piirissä olevien ihmisten ajatuksia sukupuolesta ja tasa-arvosta, olisi minun kysyttävä asiasta heiltä. Lisäksi haastattelu aineistonkeruumenetelmänä on joustava, sillä haastattelussa voidaan toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmaisten sanamuotoa ja voi käydä keskustelua haastateltavan kanssa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73).

Teemahaastattelussa edetään tiettyjen keskeisten etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Metodologisesti teemahaastattelussa korostetaan ihmisten tulkintoja asioista, heidän asioille antamiaan merkityksiä sekä sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48.) Teemahaastatteluun päädyin osaltaan sen avoimen luonteen vuoksi; vastaaja pääsee halutessaan puhumaan varsin vapaamuotoisesti, jolloin kerätyn materiaalin voi katsoa edustavan vastaajien puhetta itsessään. Näin ollen teemahaastattelu mahdollistaa tutkittavien äänen ja näkökulmien esiintulon, mutta asettaa keskustelulle tietyn raamin jonka sisällä keskustelua käydään. Teemahaastattelussa käytetyt teemat takaavat sen, että jokaisen haastateltavan kanssa on käsitelty samoja asioita. Lisäksi teemat muodostavat konkreettisen kehikon, jonka avulla voidaan lähestyä ja jäsentää haastatteluaineistoa. (Eskola & Suoranta 1998, 88.)

Teemahaastattelu sijoittuu täysin avoimen haastattelun ja täysin strukturoidun haastattelun välimaastoon. Teemahaastattelu ei ole avoimen haastattelun tavoin pelkkää keskustelua vaan haastattelun aihepiirit, niin sanotut teema-alueet, on ennalta määrättyjä ja haastattelija pitää huolen että kaikki teema-alueet käydään haastateltavan kanssa läpi. Menetelmästä puuttuu kuitenkin strukturoidun haastattelun tyypillinen kysymysten tarkka muoto ja järjestys, sillä teemahaastattelussa teema-alueiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen. (Eskola & Suoranta 1998, 87; Eskola & Vastamäki 2001, 26-27.)

Teemahaastattelun etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen eli tutkittavasta ilmiöstä jo tiedettyyn (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Tutkimukseni teemahaastattelun runkoa lähdinkin rakentamaan tutkimuskysymysteni sekä aikaisempien tutkimusten ja eri hankkeista saadun tiedon pohjalta. Koska varhaiskasvatus on ollut tutkimuksen ja hankkeiden kohteina harvemmin, mieleeni nousi monia kysymyksiä hankkeisiin ja tutkimuksiin tutustuessani. Lähdin jäsentämään kysymyksiä kolmen teeman alle, joita olivat **Varhaiskasvatuskoulutuksen opetussuunnitelma, Sukupuolen ja tasa-arvon teemat varhaiskasvatuskoulutuksessa** sekä **Sukupuolen ja tasa-arvon teemat päivähoidossa**. Näiden kolmen teeman kautta pyrin kattamaan koko varhaiskasvatuskoulutuksen ulottuvuudet opetussuunnitelmista päivähoitoon ja toisinpäin. Teemahaastattelun avulla pyrin selvittämään lastentarhanopettajakoulutuksessa vallitsevan ajatuksen sukupuolitietoisesta tasa-arvokasvatuksesta, johon vaikuttavat varhaiskasvatuksen muut osasysteemit: tiede, käytäntö ja oppiaine.

Teemahaastattelurungot (Liitteet 1-3) vaihtelivat riippuen haastateltavista, sillä jokaisella haastatteluryhmällä oli erilainen kokemuspohja liittyen sekä koulutukseen ja sen opetussuunnitelmaprosessiin että päivähoitoon. Opettajankouluttajien haastatteluissa keskityttiin kaikkiin kolmeen teemaan, sillä heiltä löytyi kokemuksia ja näkemyksiä jokaiselta teema-alueelta. Opiskelijoiden ja lastentarhanopettajien haastatteluissa keskityin sukupuolen ja tasa-arvon teemojen käsittelyyn koulutuksessa ja päivähoidossa. Painotin opiskelijoiden kohdalla koulutus-teemaa ja lastentarhanopettajien kohdalla päivähoito-teemaa. Jokaisen teeman alle kirjasin tarkentavia kysymyksiä joiden järjestys ja käyttö riippuivat täysin haastattelutilanteesta. Kaikki teemahaastattelut nauhoitettiin ja kysyin nauhoitukseen luvan jokaisen haastattelun alussa.

3.3 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistoni kietoutuu Tampereen yliopiston lastentarhanopettajan koulutuksen ympärille. Aineistoni koostuu kyseisen opettajankoulutuksen opettajien ja opiskelijoiden sekä koulutuksesta valmistuneista lastentarhanopettajien haastatteluista. Keskittymällä yhden tietyn lastentarhanopettajan koulutuksen ympärille, pyrin jäljentämään sukupuoli- ja tasa-arvotematikan käsittelyä koulutuksen suunnittelussa, toteutuksessa, opetuksessa ja käytännön työelämässä. Opettajankoulutuksella on merkittävä rooli opettajaopiskelijoiden tulevaan ammattiin sosiaalistumisessa ja se välittää opiskelijoille tietoisesti ja tiedostamatta tietynlaisia arvoja ja asenteita muun muassa sukupuolesta. Näin ollen halusin selvittää tietyn lastentarhanopettajan koulutuksen arvomaailmaa sukupuolen ja tasa-arvon teemoista. Sukupuoli myös kietoo koko

opettajankoulutuksen ympärilleen: opettajien, opettajaopiskelijoiden ja lasten sukupuoli lävistää lähes kaikkia päiväkodin ja opettajankoulutuksen käytäntöjä, jolloin nämä heijastavat, ylläpitävät ja uusintavat yhteiskunnassa yleisesti vallitsevia käsityksiä sukupuolesta ja tasa-arvon merkityksestä.

Haastateltavat hain eri sähköpostilistojen ja oman tuttavapiirin avulla. Lähetin haastattelupyynnön sekä Tampereen yliopiston lastentarhanopettajan koulutuksen opettajien että opiskelijoiden sähköpostilistoille, joiden kautta sain suurimman osan haastateltavista. Koska olen itse opiskellut kyseisessä lastentarhanopettajan koulutuksessa, sain myös osan haastateltavista lastentarhanopettajatuttavieni kautta. Varsinkin haastatteluaineiston lastentarhanopettajat sain niin sanotulla lumipallo-tekniikalla. Entiset opiskelukaverini ehdottivat haastateltaviksi tuntemiaan Tampereen yliopistosta valmistuneita lastentarhanopettajia, jotka vuorostaan ehdottivat omia lastentarhaopettajatuttaviaan. Lastentarhanopettajien kohdalla käytin yhteydenottovälineenä Facebook -palvelua, jossa pystyin helposti hakemaan henkilöitä nimen perusteella ja lähettämään heille yksityisviestinä haastattelupyynnön.

Tutkimusaineistoni koostuu yhteensä 14 haastattelusta, joista kuusi on opiskelijahaastatteluja, viisi on lastentarhanopettajahaastatteluja ja kolme on opettajankouluttajahaastatteluja. Haastateltavien sukupuolijakauma heijastaa alan naisvoittoisuutta, sillä ainoastaan yksi haastatelluista oli mies ja loput naisia. Haastateltavien tavoittaminen osoittautui osaltaan haastavaksi ja osaltaan helpoksi. Haastattelupyyntöni innokkaimmin ja nopeimmin reagoivat opiskelijat, joita kertyikin niin paljon, että jouduin osalle ilmoittamaan haastateltavia olevan jo tarpeeksi. Haastavimmaksi osoittautuivat opettajankouluttajat, joita sain haastateltaviksi vain kolme, lukuisista yhteydenottoistani (sähköpostitse ja henkilökohtaisesti) huolimatta. Myös lastentarhanopettajien kohdalla haastavaksi osoittautui yhteyden saaminen ja haastatteluajankohdan sopiminen työpäivän oheen tai päätteeksi.

Haastatteluaineiston keräsin kevään 2012 aikana. Opiskelijoiden ja suurimman osan lastentarhanopettajien haastatteluistani suoritin Tampereen yliopiston kirjaston ryhmätyöhuoneissa, jotka tarjosivat neutraalin ja rauhallisen tilan haastattelujen tekemiselle. Opettajankouluttajat haastattelin heidän työhuoneissaan ja yhden lastentarhanopettajan haastattelun tein haastateltavan kotona. Kaikki haastattelut nauhoitettiin haastateltavien suostumuksella ja painotin jokaisen haastattelun alussa, että tulen käsittelemään nauhoitusaineiston nimettömänä ja luottamuksellisesti. Haastattelujen kestot vaihtelivat kahdestakymmenestä minuutista puoleentoista tuntiin. Opiskelijoiden ja lastentarhanopettajien haastattelut olivat kestoiltaan lyhyimpiä vaihdellen kahdestakymmenestä minuutista neljäänkymmeneen minuuttiin. Kun taas opettajankouluttajien haastattelut olivat pisimpiä, kestäen neljästäkymmenestä viidestä minuutista puoleentoista tuntiin.

Kestoihin vaikutti osaltaan myös haastattelurunko, joka vaihteli pituudeltaan haastateltavien kohdalla.

Jokaisen haastattelun alussa kysyin haastateltavien taustatietoja, jotta tiesin millaista taustaa vasten haastateltavat heijastavat kokemuksiaan ja näkemyksiään. Opiskelijat olivat pääasiassa kandidaatin tutkinnon loppuvaiheessa olevia opiskelijoita, jotka olivat valmistumassa lastentarhanopettajiksi kyseisenä keväänä tai tulevana syksynä. Yksi haastateltavista oli maisteriopintojen alussa ja muista suurin osa aikoi jatkaa maisteriopintoihin. Haastateltavista opiskelijoista puolet sanoivat menevänsä tulevaisuudessa töihin päiväkotiin, kun taas puolet oli epävarmoja tai tiesivät etteivät hakeudu lastentarhanopettajan tehtäviin.

Opiskelijoiden kokemukset päiväkotityöskentelystä pohjautuivat koulutuksen aikana suoritettuihin päiväkotiharjoittelujaksoihin ja joidenkin osalla lastentarhanopettajan sijaisuuksiin, joita opiskelijat olivat tehneet opintojen ohessa. Lisäksi tiedustelin opiskelijoilta heidän sivuaineopintojaan, selvittääkseni millaisia muita opintoja heillä on varhaiskasvatuksen asiantuntijuuden tueksi. Kahdella haastateltavalla sivuaineena oli naistutkimus, joka osaltaan selittää heidän halukkuutta haastateltavaksi. Kahdella opiskelijalla sivuaineena oli erityispedagogiikka, joka heidän mukaansa on melko yleinen sivuaine lastentarhaopettajaopiskelijoilla. Lisäksi opiskelijoilla oli sivuaineina kieliä, mediakasvatusta, sosiologiaa ja teologiaa.

Kaikki haastatteleman lastentarhanopettajat ovat valmistuneet Tampereen yliopiston lastentarhanopettajan koulutuksesta. Heidän valmistumisesta oli kulunut haastattelujen tekohetkellä kolmesta viiteen vuotta ja kaikki lastentarhanopettajat olivat heti valmistumisensa jälkeen siirtyneet päiväkotiin töihin. Lastentarhanopettajista, yhtä lukuun ottamatta, kaikki olivat edelleen samassa päiväkodissa töissä ja kahdella lastentarhanopettajalla oli vakituinen lastentarhanopettajantoimi. Opiskeluajana miltei kaikilla oli ollut sivuaineenaan erityispedagogiikka. Yhdellä lastentarhanopettajalla sivuaineena oli ollut mediakasvatus. Etenkin erityispedagogiikkaa opiskelleet kokivat sivuaineesta olleen hyötyä ja sille on ollut tarvetta käytännön työssä.

Opettajankouluttajien osalta taustatiedot olivat värikkäämpiä. Tie opettajankouluttajaksi vaihteli paljonkin, mutta kaikki haastatteleman opettajankouluttajat olivat toimineet lastentarhanopettajina päiväkodissa ennen opettajankouluttajaksi ryhtymistä. Opettajankouluttajina he ovat toimineet noin kahdenkymmenen vuoden ajan, yksi lähemmäs kolmekymmentä vuotta. Kysyin taustatiedoissa lisäksi heidän opetus- ja tutkimusalueistaan, selvittääkseni minkälaisista näkökulmista he tarkastelevat ja opettavat varhaiskasvatusta. En erittele heidän opetus- ja tutkimusalueita, jotta säilytän haastateltavien anonymiteetin.

3.4 Aineiston analyysi

Tutkimukseni analyysimenetelmäksi valitsin laadullisessa tutkimuksessa yleisimmin käytetyn analyysimenetelmän, sisällönanalyysin. Analyysimenetelmänä sisällönanalyysi on joustava sillä sitä voidaan käyttää joko yksittäisenä metodina tai väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Sisällönanalyysin perimmäinen tehtävä on saada tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91, 103.)

Eskola (2001, 162) jakaa sisällönanalyysin joko aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen tai teoriasidonnaiseen analyysiin. Näistä kolmesta analyysivaihtoehdosta tutkimukseni tukeutuu teoriasidonnaiseen analyysiin, josta käytän Tuomi & Sarajärven (2009, 96) kuvaavampaa nimitystä teoriaohjaava analyysi. Tällöin analyysi ei suoraan nouse teoriasta tai pohjautu teoriaan vaan analyysissa on teoreettisia kytkentöjä tai teoria voi toimia apuna analyysin etenemisessä. Teoriaohjaavasta analyysistä on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta sen merkitys ei ole teoriaa testaavaa vaan ennemmin uusia ajatuspolkuja luova. (Eskola 2001, 162; Tuomi & Sarajärvi 2009, 96-97.)

Teoriaohjaava analyysi etenee aluksi aineistolähtöisen analyysin vaiheiden mukaisesti aineiston ehdoilla. Ensimmäisessä vaiheessa, aineiston redusoinnissa, aineisto pelkistetään siten, että siitä karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois. Pelkistäminen voi olla informaation tiivistämistä tai pilkkomista osiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.) Aineistoni analyysi lähti liikkeelle nauhoitettujen haastattelujen purkamisesta litteroimalla. Litteroidusta aineistoista aloin monen lukukerran jälkeen erottelemaan tutkimusongelman kannalta olennaista ainesta yliviivaamalla ilmauksia, jotka olivat olennaisia tutkimuskysymyksiini nähden.

Analyysin toisessa vaiheessa, aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyssä aineistosta poimitut alkuperäisilmaukset käydään läpi tarkasti ja niiden väliltä etsitään samanlaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.) Litteroitua aineistoa voi yleensä lähestyä kolmen eri tekniikan kautta, joko luokittelemalla, teemoittelemalla tai tyypittelemällä. Lähdin itse teemoittelemaan omaa aineistoani, koska teemahaastattelun teemat tarjosivat loogisen rungon aineiston jäsenyykselle.

Teemoittelussa painottuu se mitä kustakin teemasta on sanottu. Yksinkertaisimmillaan on kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan sekä tiettyjen teemojen kuvaavien näkemyksien etsimisestä aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Ryhdyin teemoittelemalla jäsentämään yliviivaamiani ilmauksia omiksi ryhmikseen. Alkuperäiset

haastatteluteemat käsittelivät erikseen koulutuksen ja päiväkodin maailmoja, mutta lukiessani aineistoa yhdeksi itsenäiseksi teemaksi nousi lisäksi koulutuksen ja päiväkodin välinen suhde. Nostinkin tämän suhteen yhdeksi analyysiteemaksi ja päätin käsitellä sitä erillisenä kokonaisuutena tuloksissani. Lopulliset kolme teemaa olivat **Lastentarhanopettajan koulutus** , **Tasa-arvoinen päiväkot**i sekä **Lastentarhanopettajan koulutus ja päiväkot**i .

Analyysin kolmannessa vaiheessa, aineiston abstrahoinnissa, teoriaohjaava analyysi eroaa aineistolähtöisestä analyysistä. Teoriaohjaavan analyysin abstrahointi-vaiheessa empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin, jotka tuodaan valmiina, ilmiöstä niin sanotusti tiedettynä. Tällöin aineistoa lähestytään sen omilla ehdoilla ja vasta analyysin edetessä linkitetään sen tiettyyn sopivaksi katsottuun teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117.) Teemojen pohjalta muodostuivat tutkimuksen tulokset, joita pyrin tukemaan ja perustelemaan tutkimukseni teorialla sekä aikaisempien tutkimusten ja hankkeiden tuloksilla. Teorian lisäksi nostin aineistosta suoria lainauksia tukemaan analyysin tuloksia ja tutkimuksen luotettavuutta. Lainausten loppuun jätin tunnisteet *opiskelija*, *opettajankouluttaja* ja *lastentarhanopettaja*, sillä joissain kohdin analyysia nostan esiin tietyn haastatteluryhmän vastaukset lähempään tarkasteluun. Lisäksi halusin jättää tunnisteet näkyviin, jotta lainausten konteksti ja kokemuserusta olisi helpommin luettavissa.

4. TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustulokset jakaantuvat kolmeen pääteemaan: **Lastentarhanopettajan koulutus, Tasa-arvoinen päiväkoti** sekä **Lastentarhanopettajan koulutus ja päiväkoti**. Näiden pääteemojen sisältä nostin tarkasteluun omia itsenäisiä alateemoja, jotka muodostavat tutkimukseni keskeiset tulokset.

4.1 Lastentarhanopettajan koulutus

Tutkimukseni haastatteluja tehdessä Tampereen yliopistonlastentarhanopettajan koulutus oli uudistuksen kynnyksellä, jossa kaikki kasvatustieteen laitokset muodostuvat yhdeksi tieteenalayksiköksi. Merkittävin muutos uudistuksessa lastentarhanopettajan koulutukselle on ongelmaperustainen opetussuunnitelman poistuminen, johon vuodesta 1999 lähtien koulutuksen opetussuunnitelma- ja opetustyö ovat pohjautuneet. Osittain se säilyy tiettyinä työskentelytapoina varhaiskasvatuksen ammatillisten opintojen puolella, jossa jatketaan työpajojen, teoreettisten katsausten ja tutoriaalien sekä työssäoppimisen käyttöä opetuksessa. Koska kyseiset työskentelytavat mainitaan moneen otteeseen haastatteluaineistossa, selvennän niitä seuraavaksi tarkemmin.

Ongelmaperustaisen opetussuunnitelman mukainen opiskelu perustuu ongelmaperustainen oppimiseen (Problem-Based Learning), joka yhdistää monet aktiivisen oppimisen elementit ja on opiskelijakeskeisempää pedagogiikkaa. Opiskelussa korostuu ryhmässä oppiminen, jossa opiskelija kantaa vastuuta paitsi omasta myös ryhmän oppimisesta. Opiskelijalta vaaditaan sekä itseohjautuvuutta että yhteistoiminnallisuutta. Oppimista tuetaan pienryhmäopetuksella, teoreettisilla katsauksilla eli luennoilla, harjoituksilla sekä työssäoppimisella. (Poikela & Poikela 1997, 24.)

Ongelmaperustaisen oppimisen ytimessä on tutoriaalityöskentely, niin sanottu ryhmäistunto, joka lähtee liikkeelle tietystä ongelmaskenaariosta. Tätä tietyn opintojakson aiheen pohjalta nousevaa ongelmaskenaariota lähdetään prosessoimaan, jäsentämään ja uudelleen käsitteellistämään. Sitä käsitellään yhdistäen teoreettista tietoa, käytäntötietoa ja opiskelijan omaa kokemusta. Tutoriaaleissa painotetaan yhteistoiminnallista ongelmanratkaisua ja ryhmän oppimista. Istuntojen määrä vaihtelee kurseittain, mutta tärkeintä on istuntojen välissä tapahtuva itsenäinen tiedonhankinta, jonka tulokset tuodaan ryhmäistuntoihin ja jatkojalostetaan ongelmaskenaariota varten. Tutoriaalit nousevat esiin monissa tutkimushaastatteluissa ja niiden poistuminen osittain

opetusmenetelminä herätti mielipiteitä sekä puolesta että vastaan. (Poikela & Poikela 1997, 24; Nummenmaa, Kaksonen, Karila & Viittala 2002, 38.)

4.1.1 Sukupuolen ja tasa-arvo teemojen käsittely koulutuksessa

Että ehkä jossakin on, mä en nyt muista niitä opintojaksojen nimiä, mutta jossakin on, ainakin siellä leikin kurssilla on sitä painotettu että ei ole olemassa tyttöjen ja poikien leikkejä että tällästä pientä on ollu . (Opiskelija)

No ensinnäkin meillä ei oo sellasta niinkun kurssia, jonka nimi olis tasa-arvo tai tännätyyppinen. Ja mä en osaa tähän vastata niin tarkasti, koska tuota noin me ei olla käyty sellasta systemaattista keskustelua tästä aiheesta kuinka paljon näitä asioita kukin kouluttaja omassa opetuksessaan puhuu. Mutta omalta kohdaltani, öö, vois sanoa niin että ne on niinkun läpäisevä. (Opettajankouluttaja)

Aineistoni perusteella sukupuolta tai tasa-arvoa koskevan tiedon käsittely koulutuksen aikana on ollut vähäistä. Opetussuunnitelmasta ei löydy omaa kurssikokonaisuutta aiheille eikä haastateltavien mielestä koulutuksen opettajankouluttajista löydy ketään sukupuolen tai tasa-arvon teemoihin perehtynyttä. Teemat ovat tulleet virallisessa opetuksessa esiin yksittäisten kurssien yhteydessä. Teemoja on sivuttu opetuksessa lähinnä sivulauseissa tai niitä on pyritty ottamaan opetukseen läpäisyperiaatteella, jolloin sukupuolen ja tasa-arvon teemat ovat toimineet yhtenä näkökulmana opetuksessa. Myös joissain kandidaatin tutkielmissa on valittu aiheeksi sukupuolen ja tasa-arvon teemoja. Sukupuoleen liittyvät asiat ovat tulleet enimmäkseen esiin lasten leikkiin liittyvissä kurssissa ja tehtävissä. Sukupuolen käsittely on keskittynyt erilaisiin sukupuolirooleihin ja –eroihin sekä tyttöjen ja poikien erilaisiin leikkeihin. Tasa-arvo on ollut enemmän esillä kurssilla, joka ovat käsitelleet erityispedagogiikkaa, monikulttuurisuutta, uskontokasvatusta ja erilaisuuden kohtaamista.

Eniten sukupuolta ja tasa-arvoa on käsitelty epävirallisimmissa yhteyksissä esimerkiksi opiskelijoiden tutoriaali- ja pienryhmätyöskentelyissä sekä opiskelijoiden välisissä keskusteluissa opetuksen ulkopuolella. Edellä mainitut tilanteet ovat olleet opiskelijakeskeisiä ja vapaita keskustelutilanteita, jotka ovat edellyttäneet sukupuolen ja tasa-arvon teemoista kiinnostuneita opiskelijoita keskustelun herättäjäksi.

No siis oikeestaan tulee mieleen vaan tutoriaalitehtävät ja nekin melkein jostain ykköseltä. Et kun on ollu nää yhteiskunta-aiheet, niin sit sieltä on löytyny ainakin meil, niinku mun

ryhmässä on ollu kysymyksiä justinsa sateenkaariperheistä ja niiden kohtaamisesta ja sillai. Mut ihan varsinaisesti siihenkään ei olla sillain perehdytty, et miten niinku mikä sukupuolisensitiivinen kasvatus tai mitään tämmöstä ei niinku oo. Must tuntuu et sitä ei niinku sielt opettajilta päin tullu niinku yhtään . (Opiskelija)

Joo, mä uskon että se ehkä enemmän on niinkun näissä työpaja ja tutoriaalijutuissa missä niinkun se aihe saatto vähän karata käsistä, että niinkun siinä sitten käsiteltiin niitä asioita monilta kantilta niin ehkä semmosissa jutuissa enemmän, mut en muista niinkun että ois jollain luennolla tai jollain tämmösellä virallisemmalla oppitunnilla sitä mitenkään erityisesti käsitelty. (Lastentarhanopettaja)

Joo, siis kyllä ilman muuta tässä käytäväkeskustelussa ainakin opiskelijoitten keskuudessa, koska mä oon usein itse ollu käynnistämässä niitä keskusteluja, kun mua on ruvennu ärsyttää, että puhutaan jostakin, silleen just tyyliin pojat on poikia ja tälläisiä lausahduksia. Niin on niitä silleen käsitelty, mut en mä niinkun opettajien kanssa. (Opiskelija)

Yhdeksi syyksi teemojen vähäiselle käsittelylle nimettiin opettajankouluttajien vähäinen kiinnostus ja asiantuntijuus teemoja kohtaan, muutamaa opettajankouluttajaa lukuun ottamatta. Kukaan haastateltavista ei osannut nimetä varhaiskasvatuksen henkilökunnasta ketään henkilöä joka olisi perehtynyt pelkästään tasa-arvon tai sukupuolen liittyvien kysymysten tarkasteluun. Muutosta tilanteeseen koettiin tulevan tutkintouudistuksen myötä, jolloin muiden kasvatustieteen koulutusohjelmien henkilökunnan opetus tulee paremmin tarjolle myös varhaiskasvatuksen opiskelijoille. Haastatteluissa mainittiin muutamia lehtoreita muista koulutusohjelmista, jotka ovat perehtyneet sukupuolen ja tasa-arvon tematiikkaan. Lastentarhanopettajankoulutuksen opetussuunnitelma sekä kurssien sisällöt, materiaalit ja aiheet koettiin määrittävän opettajankouluttajan tutkimusalueiden ja kiinnostuksen kohteiden mukaan, jolloin opiskelijoiden vaikutusvalta kurssien sisältöjä kohtaan on vähäinen.

Tietenkin sitä puhuu mielellään siitä mistä on sitä asiantuntemusta. Mutta mä en oikein tiedä onks täällä, onko tämmöstä, koska kyllähän varhaiskasvatuksessakin tehdään tätä sukupuolisensitiivistä tutkimusta, mut onks näistä opettajista sit kukaan, ninkun ei mulla ainakaan heti tuu mieleen kuka olis jollain tavalla edes siihen tutustunu. (Opiskelija)

No en oo sitten sillä tavalla, että se on niin rajallista sitten mitä pystyy tavoittamaan ja kylläpä ne on enemmän suoraan tähän omaan tutkimusalueeseensa liittyvää, että mistä

ylipäättään lähtee lukemaan ja ettimään. Ei sitten tuu tämmösiin yleisiin teemoihin niin kauheesti kiinnitettyä huomiota. (Opettajankouluttaja)

Tota, no tätä teemaahan en muista että kukaan ois erikseen tuonu esille. Et kaikillahan heillä on noi omat asiantuntemusalueensa ehkä sitten enemmän, mutta joo sitä myöten että. Mutta luulen että sitä vois ehkä ympätä sitten aika moneenkin aiheeseen sitten loppujen lopuks. (Lastentarhanopettaja)

Ja sitten, tää tarkoittaa vaan sitä, että kun kysyt opiskelijoitten mahdollisuuksia vaikuttaa, niin siinä prosessisahan opiskelijat on sillon mukana, siinä sen toteutusprosessissa eli kyllä opiskelijat pääsee sitä kautta vaikuttaa. Mut sit toisaalta on sanottava niin, että ei varmaankaan yliopiston, yliopisto tässä suhteessa oo erilainen, eli kyllä jos ihan rehellisesti toisaalta on sanottava kyllä ne kouluttajat tavallaan sen sisällön sinne valitsevat ja oman asiantuntijuutensa kautta, niinkun pitääkin, mutta keskusteleva opetustapa, jos sillasta hyödyntää niin tuottaa sen tilanteen et opiskelijat pystyy vaikuuttaa. Mutta tietenkin niinkun sen prosessin aikana. (Opettajankouluttaja)

Monet opiskelijat ja lastentarhanopettajat kokivat, että koulutuksen opetussuunnitelman kehittäminen on vähäistä. He kokivat, että samat kurssit pyörivät vuodesta toiseen eikä opetuksen sisältöihin tule muutoksia. Opettajankouluttajien haastatteluissa nousi kuitenkin esiin, että opetussuunnitelma on melko joustava, jolloin kurssin vetäjä voi päättää mitä opetuksessa käsitellään. Tästä syystä koetaan, että sama kurssi eri opettajalla olisi hyvinkin erilainen. Opettajankouluttajat kokivat, että opiskelijoiden rooli ja vaikutusmahdollisuudet opetuksessa ja kurssin sisällössä korostuu ongelmaperustaisessa oppimisessä, jota jatkossa pyritään käyttämään hyväksi ammatillisten opintojen puolella. Muun muassa tutoriaalityöskentelyssä painotetaan opiskelijoiden aktiivisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia tietyn opintojakson sisältöihin ja toimintatapoihin.

Haastatteluissa nousi esiin myös, että opettajankouluttajien omat asenteet, kokemukset ja arvot vaikuttavat opetukseen sekä tapaan, jolla esimerkiksi sukupuolen ja tasa-arvon teemoista keskustellaan ja kuinka niitä käsitellään. Varsinkin opiskelijat kokivat että kouluttajien näkemykset sukupuolesta ja tasa-arvosta ovat hyvin yksipuolisia. Sukupuoli nähdään lähinnä biologian kautta, jolloin lasten käytös ja kehitys on täysin sidottu lapsen biologiseen sukupuoleen. Lapsen sukupuolesta keskustellaan pääosin eri yhteyksissä huomattavien sukupuolierojen yhteydessä eikä esimerkiksi lasten seksuaalisuuteen viitata millään tavoin kenties aiheen arkaluonteisuuden takia. Aiheiden relevanssi kouluttajille opiskelijoiden mukaan on vähäinen, sillä pienet lapset, sukupuoli

ja seksuaalisuus saatetaan kokea epäsoviviksi aiheiksi keskenään. Varsinkin opettajien viestinnässä heidän henkilökohtaiset arvonsa ja asenteensa sukupuolesta ovat tulleet osittain värikkäästi esiin.

No varmaan ensinnäkin siitä, että nää kouluttajat ja henkilökunta on itse sitä sukupolvea aika isolta osalta, että esimerkiksi naistutkimusta sivuaineena on voinu Helsingin yliopistossa lukee vasta 90-luvun alusta lähtien. Tää aihepiiri on ehkä heille aika vieras ja tuntuu, ettei sitä kompetenssia sillä tavalla oo ja se tuntuu jotenkin ehkä monilla tuolla saattaa olla et ei ne aattelee mitenkään kauheen, niinkun nää sitä sukupuolta sellasena konstruktiona. Vaan enemmän ehkä puhutaan että sillä ois tällänen joku biologinen, että pojathan on poikia ja tällaisia lausahduksia aika usein on ikävä kyllä kuullut henkilökunnan edustajilta, että pojille täytyy sallia vähän rajummat leikit ja tällöstä että.. (Opiskelija)

Hän puhuu silleen että ”No kyllähän pojat nyt menestyy tässä lajissa” ja ”Kiusattu on itse syyllinen siihen, että häntä kiusataan” tai että ei ehkä kiinnitä niin huomiota niihin sanoihinsa vaikkei ihan välttämättä tarkota sitä mitä sanoo, mut et, jos ois pelkästään semmosia opettajia, niin helpostihan se siirtyy sitten, myös niinkun voi siirtyä sitten niihin opiskelijoihin sitten. (Opiskelija)

Opiskelijat kokivat että koulutuksessa on vallalla sukupuolineutraali tasa-arvokäsitys, jonka mukaan tasa-arvo on saavutettu varhaiskasvatuksessa eikä siihen tarvitse keskittyä. Myös opettajankouluttajien ja opiskelijoiden sukupolvierot otettiin esiin haastatteluissa. Opettajankouluttajien koettiin edustavan sukupolvea jolle sukupuolten välinen tasa-arvo on ollut mustavalkoisempaa. Kouluttajien ja koulutuksen koettiin laahaavan perässä kentällä tapahtuvan toiminnan kanssa, jolloin ajankohtaisimmat aiheet jäivät käsittelemättä koulutuksen aikana. Esille nousi myös aiheeseen liittyvän varhaiskasvatustutkimustiedon vähäisyys, jolloin asiantuntijuutta aiheesta on hankala kehittää.

Et varmaan sitä itekin sillä tavalla on semmosessa veden jakajassa että on niinkun eläny semmosessa hyvin niinkun hyvinkin voimakkaasti tämmösessä perinteisessä ympäristössä, missä on ollu miehen roolit ja naisen roolit semmosia voimakkaita.... Niin että välillä täytyy herkistellä itekin että välitänkö mä minkälaisia asenteita ja sitten voi tapahtua niin huomaamatta, että toivosin siitä semmosta vuoropuhelua niinkun tieteenkin enemmänkin. Että jos meidän opiskelijatkin tietosia, niin asettavat kysymyksiä, joutuu pohtimaan ja miettimään. (Opettajankouluttaja)

Varmaan noi teemat tulee tai on lasten elämään tulee paljon aikasemmin kuin ennen ja tota..meiänkin monet opettajat, siitä on varmaan 10, 20 vuotta kun ne on viimeks ollu siellä kentällä ihan työssä niin varmaan on muuttunut paljon . (Opiskelija)

Kuitenkaan teemojen vähäinen käsittely ei ole pelkästään opettajankouluttajista johtuvaa, sillä monet haastateltavat toivat esiin opiskelijoiden oman roolin. Opiskelijoiden omalla aktiivisuudella koettiin olevan merkitystä sukupuolen ja tasa-arvonteemojen käsittelyssä. Opiskelijoiden oma kiinnostus ja kriittisyys aiheita kohtaan, aloitteellisuus ja palautteen anto ovat keinoja joita haastatteluaineiston perusteella tulisi painottaa, jotta teemat nousisivat koulutuksessa paremmin esiin. Opiskelijoiden vaikutuskanavina koettiin pääsääntöisesti olevan palautekeskustelut ja –lomakkeet kurssien päätteeksi sekä tutoriaalityöskentely, joka painottuu lähes täysin opiskelijoiden keskustelulle, ideoille ja yhteistyölle. Kuitenkaan näitä vaikutuskanavia ei aina pidetty kovin luotettavina tai tehokkaina. Opiskelijan omassa aktiivisuudessa kompastuskivinä ovat opiskelijan vähäinen alaan liittyvä kokemus ja tieto, jotka kasvavat vasta koulutuksen ja työssäoppimisten myötä.

No nyhän me ollaan siinä mielessä, niinkun pystytty, kun meil on ollu tää pbl:lää, että oppimistehtävien kautta niin esimerkiksi tosta sukupuolineutraalista kasvatuksesta joku halus tehdä oppimistehtävän ja sitä kautta se vasta tuli puheeks siinä meidän tutoriaaliryhmässä, että en nyt sit tiä, kun tää muuttuu taas tää järjestelmä, että miten. Et kyl mä oon kokenu että tuolla on aika hyvin voinu silleen vaikuttaa, et sen oman aktiivisuuden kautta, mitä on halunnu ottaa selville, niin. (Opiskelija)

Ainahan jokaista opintojaksoo, sitä...opiskelijatkin antaa sen palautteen ja arvioinnin ja näin että. Mut onhan ne tietenkin jossain määrin rajalliset. Sit se, että onko opiskelijoillakaan semmosta tietämystä, että tuntuu et esimerkiksi..mä en tiedä olisko yhdellä meistäkin vai mun mielestä joku sano, että hänellä olis niinkun tää sukupuolentutkimus sivuaineena. Mut se on tosi vähäistä kuitenkin, että ehkä sitä semmosta asioitten tiedostamistakaan niin paljon sitten ole, että osais vaatia ja kysyä. Varsinkin nyt kun opinnot on näin alkuvaiheessa näillä monilla. (Opiskelija)

Erityisesti haastattelemani lastentarhanopettajat painottivat opiskelijan omaa aktiivisuutta ja rohkeutta vaikuttaa opetuksen sisältöihin ja tiettyjen teemojen käsittelyyn. Varsinkin kriittisyys opetettavia asioita kohtaan nostettiin tärkeäksi, ettei asioita otettaisi vain annettuina faktoina. Käytännön työkokemuksen myötä lastentarhanopettajat kaipaisivat vielä tietoa monista asioista, jotka jäivät pintapuoliseksi käsittelyksi opiskeluaikoina tai niitä ei käsitelty ollenkaan.

Mutta tietysti sillon alussa kun ei ollu hajuakaan vielä tästä alasta, niin nyt jos pääsis uudelleen sinne kouluun niin siitä varmasti sais paljon enemmän irti. No kyllä minä varmaan vähän enemmän syvällisemmin yrittäisin vielä just tiettyihin aiheisiin ehkä silleen paneutua, että kyllä se aika monesti jäi semmoseks saman jankkaamiseksi, just niissä tutoriaaleissa ja näissä, että tuota ja ehkä vähän niinkun silleen monipuolisemmin ja vielä silleen teoreettisemmin varmaan . (Lastentarhanopettaja)

Myös koulutuksen ajantasaisuus työelämän kanssa nousi monessa haastattelussa syyksi sukupuolen ja tasa-arvon teemojen vähäiselle käsittelyllä koulutuksessa. Monet kokivat, ettei koulutus ollut ajan tasalla käytännön varhaiskasvatustyön kanssa muun muassa sukupuoli ja tasa-arvoteemojen osalta. Varsinkin lastentarhanopettajat toivat esiin teemojen ajankohtaisuuden ja niistä keskustelun tärkeyden. Monet olivat työssään törmänneet tilanteisiin, joissa olisi tarvinnut enemmän tietämystä esimerkiksi lapsen sukupuoli-identiteetin kehityksestä. Myös tasa-arvoon liittyvät asiat ovat tulleet esiin tyttöjen ja poikien eriarvoisessa kohtelussa omassa tai toisen työntekijän toiminnassa. Sukupuolen ja tasa-arvon teemat eivät kuitenkaan olleet ainoita, joita koulutukseen kaivattaisiin lisää käytännön työstä saatujen kokemusten perusteella. Myös aiheita kuten monikulttuurisuus, mediakasvatus, ryhmänhallinta, vanhempien kohtaaminen, uskonto, seksuaalisuus ja erityispedagogiikka kaivattiin koulutukseen enemmän.

Tuntuu että ei ne maailmat kuitenkaan kohtaa niinkun niin hyvin kun vois kohdata. Et kyllähän opiskelijat sitten siirtää sitä tietoo koulutukseen, mutta tuntuu silti, että on semmonen kuilu siinä välillä, että se päiväkotimaailma kulkee niin paljon edellä kun tää koulutus useemmassa kohtaa. (Opiskelija)

Toisaalta lastentarhanopettajakoulutuksen kesto ja sisältö koettiin melko rajalliseksi, jolloin kaikkia teemoja on vaikea mahduttaa kolmivuotiseen prosessiin. Osa haastateltavista myös koki että sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvät arvot ja asenteet ovat hankalia opetusaiheita, sillä niiden käsittely on jokaisesta yksilöstä itsestään kiinni ja vaatii paljon itsereflektointia. Myös käytännön varhaiskasvatuksen koettiin osaltaan opettavan sellaisia asioita, joita on mahdoton opettaa luennoilla tai erilaisten oppimistehtävien kautta. Joissain haastattelussa tuli myös esiin etteivät sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvät asiat olleet kaikkein keskeisimpiä sisältöjä, joita koulutukseen tarvittaisiin lisää.

No tota, niin en mie tiä onks se sit semmonen asia mistä, mitä ei tavallaan voi opettaa. Se on vähän semmonen asenneasia ihmisillä. (Opiskelija)

Jotenkin tuntuu että on niin monta asiaa mistä pitäis olla vielä lisää ja vielä erillisiä kursseja niin. Niinkun että ei siihen kolmeen vuoteen kaikkee vaan mitenkään mahdu, niin ei ehkä välttämättä nyt. Ainakaan mä en oo kokenut omassa työssäni niin niinkun isona asiana että ei nyt ehkä tarviis mitään omaa kurssia. (Lastentarhanopettaja)

Että se on varmaan jokkaisen opintojakson sisällä ja yleisesti ottaen niin, vois ajatella että ei se varmaan mitenkään hirveen niinkun keskeinen sisältö oo . (Opettajankouluttaja)

Sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvät kysymykset herättivät keskustelua myös varhaiskasvatusalan vinoutuneesta sukupuolijakaumasta. Haastattelutilanteissa keskustelu kääntyi monen haastateltavan kohdalla käsittelemään varhaiskasvatusalan naisvaltaisuutta sekä kentällä että koulutuksessa. Varsinkin miesopiskelijoiden määrän kasvattaminen nousi yhdeksi kehityskohteeksi tasa-arvoisemman koulutuksen saavuttamiseksi, jolloin mieslastentarhanopettajia olisi myös enemmän kentällä. Esimerkiksi parantamalla lastentarhanopettajien arvostusta yhteiskunnallisella tasolla sekä korottamalla palkkaa, alalle saataisiin hakemaan enemmän miehiä. Myös koulutuksessa ennen olleet mieskiintiöt herättivät keskustelua puolesta ja vastaan. Kiintiöiden poistamisella on pyritty tasa-arvoisempaan hakuprosessiin, sillä kiintiöt ovat olleet tasa-arvolain vastaisia. Kuitenkaan tilanne ei ole muuttunut tasa-arvoisemmaksi hakijoiden sukupuolijakauman osalta. Haastatteluissa tuotiin esiin että kiintiöiden poistuminen on selkeästi vähentänyt miesten määrää koulutuksessa ja sitä kautta päivähoidossa. Vaikka kiintiöt ovat poistuneet, on osa haastatelluista huomannut että sukupuolella on silti piilovaikutus koulutuksen hakuprosessissa ja opetuksessa.

Esimerkiks jos nyt ajatellaan niinkun mieslastentarhanopettajien määrää tai miesopiskelijoitten määrää, niin voidaan sanoa että se opiskelijoitten määrä. Niin se on noin puolet pienempi kuin ennen tasa-arvolakia. Elikkä tasa-arvolain voimaantulo tuotti sen että miesten määrä väheni alalla . (Opettajankouluttaja)

Mut sitten siitäkin ollaan puhuttu myös, että onko sitten kuitenkin vaikka sellasta ei oo, kiintiötä, niin onko sillä joku piilovaikutus, että sitten kun on soveltuvuuskokeet, että siellä nähdään se joku poika tai mies jotenkin että jos se aukasee suunsa niin se on paljon positiivisempaa kun jos joku tyttö tekis samalla lailla, että kuitenkin onko siinä kuitenkin että ne nähdään vähän erilaisina . (Opettajankouluttaja)

Niin no joskus on puhuttu siitä, en tiä liittyys se tähän, mutta että kun meillä on muutamia semmosia poikia jotka ei ehkä hirveen niinku motivoituneita sitten että pojat pääsee vähän

helpommalla läpi, että joutuu tekemään vähemmän töitä noitten kurssien eteen että sellasta ollaan puhuttu niinku. (Opiskelija)

Tutkimustulokseni ovat yhtäläiset aikaisempien tutkimusten ja kyselyiden kanssa, joita on toteutettu enimmäkseen luokanopettajankoulutuksen puolella liittyen sukupuolen ja tasa-arvoteemojen käsittelyyn. Myös näissä raporteissa nousee esiin kuinka vähän opettajankoulutus käsittelee kyseisiä teemoja verrattuna tiedon tarpeeseen joka nousee työelämästä. Opettajankoulutusta halutaan myös näissä raporteissa kehittää sukupuolitietoisemmaksi ja lisätä sukupuolen ja tasa-arvon tematiikan käsittelyä. (Vidén & Naskali 2010, 91, Huhta 2003, 15; Norema ym. 2010, 37-38)

Huhdan (2003) selvityksessä tulee esiin että tasa-arvoteman esiintyminen opettajankoulutuksessa on pitkälti kiinni yksittäisistä opettajankouluttajista ja heidän tietämyksestään aiheesta. Hänen mukaansa opettajankouluttajilla on keskeinen rooli teemojen, kuten sukupuoleen liittyvä problematiikka, ylläpitäjänä ja sitä kautta tasa-arvon edistäjänä. Myös Vidén & Naskalin (2010) tutkimuksen tuloksissa syynä teemojen vähäiselle käsittelylle on opettajankouluttajien vähäinen käsitteellinen ja teoreettinen kompetenssi nais- ja sukupuolen tutkimuksessa. Opettajankoulutuksen parissa työskentelevien sukupuolineutraali lähestymistapa kasvatuksen ja koulutuksen ilmiöihin on myös esteenä sukupuolitietoiselle opettajankoulutukselle. Myös kulttuureihin, uskontoon ja seksuaaliseen identiteettiin liittyvät asiat kaipaisivat lisäkäsittelyä opettajankoulutuksessa. (Vidén & Naskali 2010, 65.)

4.1.2 Koulutuksen kehittäminen sukupuolitietoisemmaksi

Kyllähän määhän tota noin kaiken kaikkiaan oon siis tota noin kasvatusoptimisti ja näen sen että tälläinen kolmivuotinen yliopistokoulutus pystyy vaikuttamaan myös näihin asioihin. Ja tota kun vaan sitten kouluttajat itse ovat herkkiä sille kysymykselle elikkä ottavat esille, kyselevät ja motivoivat opiskelijoita tarkkailemaan, havainnoimaan ja puhumaan niistä asioista. Eli siis mahdollisuudet on, sanotaan näin että vain mielikuvitus on rajana. (Opettajankouluttaja)

Kaikki haastateltavat kokivat sukupuolen ja tasa-arvon teemojen käsittelyn tärkeänä ja näkivät että opettajankoulutuksella voisi olla tärkeä rooli näiden teemojen käsittelyssä ja eteenpäin viemisessä kentälle tulevien lastentarhanopettajien kautta. Koulutuksella koettiin olevan vaikutus tulevien lastentarhanopettajien tietämykseen, suhtautumiseen ja asenteisiin kyseisiin teemoihin liittyen. Jo pelkästään puhumalla teemoista sekä tuomalla niihin liittyvää tutkimustietoa ja kokemuksia enemmän esille pystyttäisiin kasvattamaan tietoisuutta näistä asioista. Koulutuksella pystyttäisiin

vaikuttamaan muun muassa lastentarhanopettajien vuorovaikutukseen, siihen kuinka lapsi kohdataan päivähoidon arjessa. Myös lastentarhanopettajaopiskelijoiden omiin arvoihin, asenteisiin ja käyttäytymiseen koettiin pystyvän vaikuttamaan koulutuksen avulla ottamalla enemmän huomioon sukupuolen ja tasa-arvon näkökulmat eri teorioiden ja pedagogiikkojen käsittelyssä. Tätä kautta myös lähdetäisiin kriittisesti tarkkailemaan omaa kasvatustyötä ja sen tasa-arvoisuutta. Jotta tämä onnistuisi, tarvitaan sekä opettajien että opiskelijoiden yhteistä panostusta ja aktiivisuutta.

Monet haastateltavat toivat esiin sen, että lapset viettävät suurimman osan arkipäivistään päiväkodissa, jolloin lastentarhanopettajalla on tärkeä rooli lapsen kasvussa ja kehityksessä esimerkiksi sukupuoli-identiteetin kohdalla. Lastentarhanopettajalla koetaan olevan valtaa ja vastuuta ottaa sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvät asiat huomioon ja käsittelyyn sekä ryhmän toiminnan suunnittelusta että toteutuksesta. Myös yhteistyössä päiväkodin moniammatillisen henkilökunnan ja lasten vanhempien kanssa lastentarhanopettaja pystyy tuomaan keskusteluun ja tarkastelun kohteeksi sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvät teemat. Jo pelkästään vuorovaikutuksen tasolla voidaan välittää tietynlaisia arvoja ja asenteita lapsille, vanhemmille ja muille työntekijöille. Tällöin on tärkeää kriittisesti arvioida omia käsityksiä sukupuolesta ja tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta.

Kyllähän se ylipäättään vuorovaikutus on niinkun merkityksellistä, että se on merkityksellistä myös sen tasa-arvon näkökulman kannalta. Mutta enemmän niinku mää korostaisin sitä, että täytyy ylipäättään niin siinä vuorovaikutuksessa tavallaan niinkun tukea sen lapsen itsetuntoa ja itsetuntemuksen niinkun kehittymistä ja kasvamista. Ja se on niinkun kaikkien kasvattajien tehtävä ja se on varmaan joka päiväistä ja siinä tulee sitten ne tasa-arvon kysymykset. Mutta, että se on hyvin monimutkasta ja sitten tosiaan laaja-alaista. Sit toisaalta sitä täytyy myös tietosesti peilata niitä omia asenteita, että ei niitä sitten välitä sitten sillä tavalla että salliiko pojalle eria kuin tytöille. (Opettajankouluttaja)

Kuitenkin niist nuoristakin tytöistä tuolla on tarkoitus tulla näitä varhaiskasvattajia ja ammattikasvattajia, niin kyllä todella vähän mun mielestä puhutaan mitään sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvistä kysymyksistä. Ottaen huomioon sen että kuitenkin niinkun nämä varhaiskasvatusikäiset lapset on just niitä jotka konstruoi sitä sukupuolista identiteettiään ja näin että. (Opiskelija)

Kyllä varmasti, koska päiväkotilapset on ison osan päivästä päiväkodissa ja koululaiset on kanssa koulussa niin, totta kai siellä opettajalla on siellä semmonen hyvä tieto näistä

asioista ja koulutus niin kyllä mä uskon että ne välittyy niinkun asenteissa pelkästään jo, myös sitten lapsiin ja sitä kautta koteihin. (Lastentarhanopettaja)

Haastateltavat toivat esiin monia kehittämisideoita, joilla sukupuolen ja tasa-arvontemoja saataisiin käsittelyyn paremmin koulutuksessa. Esimerkiksi teemoja voisi käsitellä omalla kurssilla tai jaksolla. Teemat voisivat näkyä opetussuunnitelmassa omana aihealueenaan tai olisivat läpäisyperiaatteella yhtenä näkökulmana kulloisenkin kurssin sisällössä. Ehdotuksena oli myös vieraileva luennoitsija esimerkiksi sukupuolentutkimuksen oppiaineesta.

Myös lisäämällä päiväkodissa työskentelyä saisi enemmän kosketusta käytännön tilanteisiin ja niissä toimimiseen. Esimerkkinä ehdotettiin havainnointitehtävää, joka aihealueeltaan käsitelisi sukupuolen ja tasa-arvon tematiikkaa. Lisäksi toivottiin aiheesta tehdyn tutkimuksen lisääminen kurssikirjallisuudeksi. Ehdotuksissa oli myös lastentarhanopettajakoulutuksen venyttäminen maisteritason koulutukseksi, jolloin päästäisiin syventymään paremmin esimerkiksi näihin teemoihin. Toivoa kehityksestä kasvatti tutkintouudistus, joka tuo muista kasvatustieteen koulutusohjelmista uusia lehtoreita ja professoreja, jotka kenties ovat paneutuneet sukupuolen ja tasa-arvon teemojen käsittelyyn paremmin.

No kyllä mä näkisin sen niinkun keskustelun lisäämisen tärkeänä, että ihan jossain opintojaksoon vois niinkun sisällyttää tämmösen tasa-arvo ja niinkun sukupuoltenkin välillä niin, aihealueen, että sitä niinkun, se tulee kyllä, siis tosiaan siitä puhutaan mut sen vois vielä niinkun ihan opinto siihen suunnitelma, vai mikäs se nyt on, niin siihen ihan omaks aihealueekseen laittaa kyllä. (Opiskelija)

No vois olla mun mielestä joku ihan niinkun kurssi ihan puhtaasti näistä asioista ja se vois olla ihan kentälläkin sitten, havainnoitas. Että siihen oikein niinkun keskittyttäis sitten siihen asiaan, ettei se jäis vaan semmoseks arvoksi, joka siellä taustalla sitten leijailee . (Lastentarhanopettaja)

Ja ihan kuin on olemassa, varhaiskasvatuksessahan on tehty niinkun tämmösiä sukupuolisensitiivisiä tutkimuksia, väitöskirjoja esimerkiks, niin toivottavasti sit niitä ees oli tässä uudessa systeemissä, edes niinkun tenttikirjoina tai näin, että jossain ne näkyis jollain tavalla niinkun että tässäkin koulutuksessa, että tällästäkin tehdään. (Opiskelija)

Myös opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksiin haluttiin kehitystä ja ehdotuksena oli oma palautekanava, johon voisi jättää nimettömänä palautetta. Lisäksi opiskelijaedustajien määrää ja vaikutusvaltaa haluttaisiin lisätä esimerkiksi opetussuunnitelmatyöryhmissä. Kehittämistä koettiin

tarvittavan myös varhaiskasvatusalan sukupuolijakaumaan sekä koulutuksessa että kentällä. Kehittämisen varaa olisi alan arvostuksen sekä palkkauksen nostamisessa. Koettiin ettei huonon palkan ja arvostuksen takia lastentarhanopettajan koulutukseen eikä työhön hakeudu miehiä. Muun muassa omista eduista taistelevien ja radikaalimmat toimet auttaisivat alaa tasa-arvoisempaan suuntaan. Nykyiset toimenpiteet, hankkeet ja projektit eivät ole haastateltavien mielestä saanut aikaan vaadittavaa muutosta, jotta koulutus, ala ja käytäntö muuttuisi tasa-arvoisempaan suuntaan.

Ja sitten toisaalta niin, kyllä mä niinkun katon että me tarvittas vähän naisemansipaatiota täällä vielä enemmänkin, että tota. Kun kattoo tota ammattikuntaa miten se on liian kilttiä ja omista eduista ei välttämättä niinkun taistellen pidetä kiinni eikä tuua sitä omaa asemaa esiin, niin mun mielestä sitä toisaalta haluaisin korostaa. Että se on ite haettava se paikkakin tässä yhteiskunnassa, että ei oottaa että ylhäältä annetaan. (Opettajankouluttaja)

Se tasa-arvon toteutuminen vaatii radikaalimpia toimia, ei tämmönen hyssyttely tuota sitä, jos aatellaan että se jonkun tietyn työalueen, kentän sukupuolijakauma saatais vähän tasasemmaks, niin se vaatii radikaaleja toimenpiteitä. Tää on tavallaan samanlainen kysymys kun tota noin niin valtionhallinnosta tulee ohjeet että palkkaa tarpeeksi hoitajia vanhainkotiin, niin palkkaako kunnat jollei siin oo, koska siinä ei oo sanktioita niin ne on tämmösiä toivomusalotteita tavallaan. (Opettajankouluttaja)

Vastaavia kehityskohteita nousi esiin Vidén & Naskalin (2010) tutkimuksessa, jossa ratkaisuna sukupuolitietoisuuden lisäämiseksi opettajankoulutuksessa nähtiin yksilöllisen tiedostamisen lisääminen ja opettajankoulutuksen sisältöjen päivittäminen. Heidänkin tutkimuksessaan toivottiin sukupuolen ja tasa-arvon teemojen käsittelyn lisäämistä entisestään sekä niiden käsittelyä erikseen ja integroituna osaksi muita opintoja. Toteutustavoiksi ehdotettiin vuorovaikutuksellisempaa työskentelymenetelmiä kuten seminaareja, keskustelevia luentoja, oppimispäiväkirjoja ja pienryhmätyöskentelyä. Lisäksi tutkimukseen osallistuneet opiskelijat toivoivat käytännöllisyyden lisäämistä ja opetuksen kytkeytymistä erityisesti opetusharjoitteluun. Tutkimuksessa ratkaisuksi esitettiin myös opettajankouluttajien täydennyskoulutusta sukupuolen ja tasa-arvon tematiikkaan liittyen. Osa kuitenkin luotti uuden opettajakunnan korjaavan tilannetta, koska heidän luotettiin olevan sukupuolitietoisempaa. (Vidén & Naskali, 67-69, 88, 91.)

4.2 Tasa-arvoinen päiväkot

Saadakseni käsityksen siitä millaisia tasa-arvonäkemyksiä vasten haastateltavat kokemuksiaan heijastelevat, pyysin heitä määrittelemään sukupuolten välisen tasa-arvon varhaiskasvatuksessa. Sijoitin haastateltavien tasa-arvomääritelmät Huida ym.(1993) tasa-arvon nelikenttään (ks. Kuvio 1). Haastateltavien määritelmistä ei noussut yhtä selkää tasa-arvonäkemyksiä, joka olisi voinut sijoittaa tietylle nelikentän alueelle. Näkemyksissä löytyi sekä sukupuolineutraalia että sukupuoliherkkää tasa-arvonäkemyksiä eri painotuksilla. Enimmäkseen vastaukset painottuivat nelikentän sukupuolineutraaliin näkemykseen, jonka mukaan tasa-arvoisuus ymmärretään samanlaisuutena, jolloin naisten ja miesten erilaisuutta ei oteta huomioon (Huida et al. 1993, 8).

No, mun mielestä se tarkoittaa sitä, että kaikille on samat säännöt ja että kaikilta niinkun suvaitaan samanlaista käytöstä. Tai siis, että ei odoteta tietynlaista käytöstä niinkun sen sukupuolen perusteella että, no just tää klassinen ”Pojat on poikia” niin se ärsyttää vähän mua, että sitten ”tytöt on tyttöjä”, niin kyllä nekin niinkun riehuu ja niinkun pelleilee. Jotenkin niinkun, jos heiltä ei sallita sitä, niin miksi pojilta sallitaan. Mun mielestä, että odotetaan, et kaikilla on ne samat säännöt . (Opiskelija)

Sukupuolineutraaliin näkemykseen painottavien haastateltavien mielestä sukupuolella ei tulisi olla merkitystä lapsen kohtelussa ja toiminnassa vaan kaikille tulisi olla samanlaiset säännöt, odotukset ja oikeudet päivähoidossa. Lapsia ei nähtäisi tyttöinä ja poikina vaan ennemmin lapsina, jolloin lapsen sukupuolella ei olisi merkityksessä lapsen tai aikuisen toiminnassa. Määritelmissä painotettiin myös sukupuolistereotyyppien välttämistä, jotta lasten kohtelu olisi samanlaista. Esimerkiksi ”Pojat on poikia”-ajattelun välttäminen siten, ettei pojille sallittaisi villimpää käytöstä vain sukupuolensa perusteella vaan vastaavaa käytöstä sallittaisiin myös tytöille. Monet sukupuolineutraalin näkemyksen omaavat haastateltavat myös kokivat että nykyinen varhaiskasvatus on tasa-arvoinen jo pelkästään lapsilähtöisen ajattelun ansiosta. Tällöin lapsia kuunnellaan ja kohdellaan tasa-vertaisesti eikä ohjailla heidän valintojaan tai toimintaansa sukupuolen mukaan. Kuitenkin haastattelujen edetessä sukupuolittuneita käytäntöjä päivähoidossa myös tuotiin esiin.

Haastateltavien tasa-arvonäkemyksissä oli myös paljon sukupuoliherkkää tasa-arvonäkemyksiä, joka hyväksyy miesten ja naisten erilaisuuden ja sitä kautta pyrkii edistämään aktiivisesti tasa-arvoa. Tällöin sukupuolen mahdollisia vaikutuksia tyttöjen ja poikien elämään pohditaan tietoisesti ja itsestään selviltä tuntuvat sukupuolierot pyritään tekemään näkyviksi, jotta eroihin liittyvään eriarvoisuuteen voidaan puuttua. Myös sukupuoliherkällä näkemyksellä pyritään eroon

stereotyyppisten sukupuolimallien vahvistamisesta, mutta myös herkistytään näkemään eroja tyttöjen ja poikien kesken. Näkemyksen tavoitteena ei ole lasten tasapäistäminen vaan erilaisuuden kohtaaminen jokaisessa yksilössä, jolloin jokaisella lapsella on mahdollisuus tulkita sukupuoltaan haluamallaan tavalla. Sukupuolta tarkastellaan tällöin biologisuuden lisäksi sosiaalisen ja kulttuurisen määrittelyjen näkökulmasta. (Korhonen 1998, 14-15; Syrjäläinen & Kujala 2010, 31.)

No, se tarkoittaa ehkä sitä että otettas niinkun, sillai jotenkin tasapuolisesti kaikki yksilöt huomioon, mutta sen lisäksi otettas huomioon se että sukupuolissakin on ehkä eroja kun ollaan tavallaan ajateltukaan. Että kun nykyään ehkä vaaditaan liikaa sitä, että kaikkien pitäis olla silleen samassa muotissa ja samanlaisia ja kehittyä keskiarvon mukaan, olla keskiarvopituisia ja kaikkee niin että tavallaan enemmän semmosta että otettas huomioon se, että selkeesti pojat kehittyä eri tahtiin kun tytöt usein. (Lastentarhanopettaja)

Se on sitä, että siitä huolimatta oot sää tyttö vai poika, sulla on niinku samanlaiset oikeudet ja mahdollisuudet tehdä erilaisia juttuja ja ei mun mielestä niin että niinku, että se on myös hieno juttu että ollaan tyttöjä tai poikia, että sitäkin voi korostaa että tyttöillä on prinsessa vaihe ja muuta, mutta siis ettei se sulkis mitään mahdollisuuksia pois. Että poika voi olla hoivaava ja tyttö voi riehua ja näin. (Opiskelija)

Haastateltavat painottivat sukupuoliherkässä tasa-arvonäkemyksessä lasten erilaisuuden huomioimista ja arvostamista sekä tyttöjen ja poikien välillä että tyttöjen kesken ja poikien kesken. Sen sijaan että lapset yritetään nähdä samanlaisena massana, nähtäisiin jokainen lapsi yksilönä, jolla on omat tavat ilmaista omaa sukupuoltaan. Se tarkoittaisi, että niin sanottua tyttömäistä tai poikamaista tapaa ilmaista itseään arvostettaisiin riippumatta lapsen omasta sukupuolesta. Lapsen kehitys, käytös tai ominaisuudet ei tulisi määrittyä sukupuolesta käsin vaan jokaisesta yksilöstä käsin. Lapsilta ei voida odottaa samanlaista kehitystä ja käytöstä vaan nähtäisiin jokaisessa lapsessa omat henkilökohtaiset ominaisuudet. Sukupuoliherkän näkemyksen omaavat haastateltavat painottivat lastentarhanopettajan roolia tunnistaa omassa ja muiden käytöksessä sukupuolittuneita käytäntöjä. Haastateltavat, joiden näkemys painottui enemmän sukupuoliherkkään näkemykseen, näkivätkin päivähoidon arjessa sukupuolittuneita käytänteitä sekä omassa että toisten toiminnassa.

Kysyessäni päivähoiton asiakirjojen sisällöistä sukupuolten välisen tasa-arvon osalta vain harva haastatelluista muisti mainintaa asiasta kyseisissä asiakirjoissa. Valtakunnalliset asiakirjat kuten päivähoitolaki, -asetukset ja varhaiskasvatussuunnitelma olivat muutenkin vieraampia asiakirjoja opiskelijoille ja lastentarhanopettajille. Tutuimpia asiakirjoja olivat päiväkotien omat ja lasten henkilökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat. Asiakirjoissa käsitellään haastateltavien mukaan

enemmän tasa-arvoisuutta yhdenvertaisuuden kuin sukupuolen näkökulmasta. Suorat maininnat sukupuolesta ja tasa-arvosta ovat vähäisiä. Kyseiset teemat ovat haastateltavien mukaan niin sanottuja leijuvia arvoja, jotka ovat enemmän tulkittavissa rivien välistä kuin julkilausuttuja. Asiakirjat koettiin enemmän ympäröiviksi teksteiksi, jotka toimivat lähinnä suunnittelun tukena.

Mä en oo niitä vähään aikaan tutkinu, mutta aika vähän se esimerkiksi meidän päiväkodin omassa vasussa näkyy. Että sit se näkyy ehkä enemmän niissä lapsen omissa suunnitelmissa sitten niinkun tavallaan ne tavoitteet, että mistä kiinnostuksen kohteet ja tommoset näkyy ehkä sitten niinku siäl henkilökohtasella tasolla enemmän. Ei mun mielestä noita tai en oo ainkaan kauheesti kiinnittäny huomiota noissa valtakunnallisissa. Tai meidän kunnan vasussakaan ei näy kyllä mitenkään. (Lastentarhanopettaja)

No kyllähän näissä opetussuunnitelmadokumenteissa niin tällainen yhdenvertaisuus siis on niinkun ilman muuta se siellä on. Ja tota ja lainsäädännössä se on sinällään se on kohdallaan, mutta tällaiset makrotason asiakirjat niin eihän ne kerro toteutuksesta yhtään mitään vaan ne on tällaisia poliittisia julistuksia, jotka sitten niinkun toteutuksella voidaan pilata tai sitten voi käydä niinkin et ne toteutuvat. (Opettajankouluttaja)

Teemoista syntyy keskustelua enemmän asiakirjojen ulkopuolella työyhteisön sekä lasten vanhempien kanssa. Varsinkin vanhempien kanssa käytävässä keskustelussa lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelmasta lastentarhanopettajat olivat törmänneet sukupuolen ja tasa-arvontemoihin useammin. Niin sanotuissa Vasu-keskusteluissa on erityisesti käsitelty lasten sukupuolirooleja, leikkivalintoja ja sukupuoli-identiteettiä.

No, jotkut vanhemmat on ollu huolissaan kun meidän tai niitten tyttö leikki ainoastaan poikien kanssa, niin sitten ne oli siitä huolissaan että eiks sillä vois olla jotain tyttöpuolisia kavereita. Ja sitten jotkut vanhemmat on joskus kysyny että onks se ihan normaalia että tän pojan lempiväri on vaaleenpunanen ja että. Tavallaan tommosia. (Lastentarhanopettaja)

Ja sit siellä niinkun vanhemmat nosti itse esille sen, että tää tyttö on itse puhunu monta kertaa että hän on poika, et ihan me keskusteltiin sit loppujen lopuks vasussa sit siitä niinkun ihan sukupuoli-identiteetistä ja niinkun tälläisestä. Että mikä oli ensimmäinen tapaus kyllä mulle, että ihan näin voimakkaasti sitten niinkun taikka tälläisestä niinkun tälläisestä asiasta piti sitten ruveta sitten keskustelemaan, että siinä oli ihan kyllä. (Lastentarhanopettaja)

4.2.1 Päivähoidon sukupuolittavat käytännöt

Ja sitten nyt on huomannu tuolla käytännön työssä että se on aika, tuntuu aika vanhakantaselle tommonen ajattelu, että aina tarvii hirveesti tytöt ja pojat ja tyttöjen jutut ja poikien jutut. Ja joitakin tutkimuksia oon luenukin siitä tai nähny dokumentteja telkkarista. että oon niinkun, hirveen paljon niinkun eri lailla kohdellaan tyttöjä ja poikia päiväkodeissa. Vaikka kasvattajat sanoo hienosti, että kyllä meillä on kaikki tasa-arvosia ja näin. Ja sit käytännön työssä se on osottautunu että ei sitä tapahukkaan niin paljon .
(Lastentarhanopettaja)

Kaikilta haastateltavilta löytyi omakohtaisia kokemuksia ja kertomuksia siitä millä tavoin sukupuolten välinen tasa-arvo toteutuu päiväkodin arjessa. Yleisesti päivähoitoa pidettiin tasa-arvoisena instituutiona, sillä jo pelkästään subjektiivinen päivähoito-oikeus koettiin olevan tärkeä lähtökohta varhaiskasvatuksen tasa-arvolle. Myös lapsilähtöisyyden idea, jota koulutuksessa painotetaan, on perusarvoltaan tasa-arvoinen ja keskittyy lapseen ennemmin yksilönä kuin esimerkiksi sukupuolensa edustajana. Suomalainen varhaiskasvatus koettiin tasa-arvoiseksi myös suomen kielen ansiosta, sillä emme tee erottelua sukupuolen mukaan persoonapronominin kohdalla kuten esimerkiksi englannin ja ruotsin kielessä. Tällöin ei ole tarvetta suomen kielen osalta neutralisoida tai keksiä uutta persoonapronominia, kuten Ruotsissa.

Kun aattelee sitä tasa-arvoa, niin ollu suurin asia varhaiskasvatuksessa Suomessa tai suuri asia viime vuosina, että kaikilla on mahdollisuus päästä sinne esiopetukseen. Ja sitten tietysti sekin vielä, että sitten on ollu se subjektiivinen päivähoito-oikeus, että kaikki lapset on voinu päästä sinne päiväkotiin tai varhaiskasvatuksen piiriin. Verrattuna vaikka niinkun riippumatta vanhempien tuloista tai jostain onko vanhemmat kotona tai ei.. Niin siinä mielessä se on niinkun on niinkun kaiken kaikkiaan sellasta tasa-arvoisempaa se varhaiskasvatus. (Opettajankouluttaja)

Kuitenkin haastatteluissa tuli esiin monia arjen tilanteita, joissa haastateltavat olivat törmänneet sukupuolittaviin käytäntöihin. Eniten kokemuksia löytyi opiskelijoilta, jotka monesti työssä oppimisjaksoilla toimivat enemmän objektiivisina havainnoijina kuin työyhteisön sisällä toimivat lastentarhanopettajat, joiden kokemukset keskittyivät enimmäkseen omaan toimintaan. Yleisimpiä sukupuolittavia käytäntöjä olivat poikien ja tyttöjen eriarvoinen kohtelu ja puhuttelu. Esimerkiksi hellyyden osoittaminen ja ulkonäön kehuminen kohdistettiin enemmän tyttöihin kuin poikiin. Tytöille ja pojille on hyvin erilaiset ja stereotyyppiset odotukset liittyen heidän taitoihinsa ja

käyttäytymiseensä. Sukupuolittavia käytänteitä oli esiintynyt sekä työkavereiden, vanhempien, toisten lapsien että omassa käytöksessä ja toiminnassa. Näkyvimvät jaottelut olivat kuitenkin havaittavissa päiväkodin tiloissa ja tavaroissa, joissa väreillä oli sukupuolitettu esimerkiksi lelut, henkarit, naulakot ja vaatteet erikseen tytöille ja pojille.

Mun mielestä se enemmän näkyy siinä että parijono tehään, että tytöt tähän ja pojat tähän ja kädestä kiinni ja ajatellaan niin että nyt tää homma toimii näin. Tai sitten enemmän ohjataan tyttöjä tietyntyyppisiin leikkeihin ja poikia tietyntyyppisiin leikkeihin ja ehkä puheissakin tulee jotenkin se esille. Että kun tulee uusi lelu, niin sit sanotaan heti että tää on tämmönen tyttöjen lelu ja sit taas toisaalta tulee joku toisenlainen lelu niin sanotaan että nyt tuli pojilla tämmönen juttu. Että tähän on ihan törmänny lähiaikoinakin .
(Lastentarhanopettaja)

Esimerkiks semmonen että tyttöjen nimilaput on vaaleanpunaisia ja poikien nimilaput vaaleansinisiä eikä ne saa esimerkiks ite päättää sitä, et se on niinku typerää. Ja sit semmonen mistä, mikä liittyy siihen lapsen huomiointiin, että ei aina huudeta ”hei pojat!”, ”hei tytöt!” vaan, koska siinäkin tulee selkeesti se että ne pojat tekee nyt jotain, ne vaikka riehuu liikaa tai tytötkin pitää liikaa meteliä et siin jotenkin, et sit on vaikka se kolmen kopla siellä niin sit niille vaan kaikille huudetaan siitä. Niin nekin vois kohdata ihan nimellä ja sanoo, koska sillon, no en mä tiää, silloin ne ei niinku, jos vaikka yks oiskin ollu siinä hiljaa niin sit kun sanoo ne nimellä niin kasvattaja itekin niinku jossain hoksaa niin ettei noi kaikki ollukkaan tommosia. Se ois vähän niinkun tasa-arvosempaa se kohtelu niille . (Opiskelija)

Haastatteluissa tuli esiin, että poikia pidetään yleisesti aktiivisina, vilkkaina ja haastavina, joille sallitaan enemmän tilaa ja vapauksia. Poikien leikit ja toiminta vievät enemmän tilaa ja ne ovat äänekkäämpiä verrattuina tyttöjen toimintaan. Poikien välisiin erimielisyyksiin puututaan helpommin, sillä ne ovat paljon radikaalimpia ja äänekkäämpiä yhteenottoja. Tyttöjä pidetään kiltteinä, rauhallisina, passiivisina ja heitä kohtaan osoitetaan enemmän huomiota ja hellyydenosoituksia. Tyttöjen leikit ja toiminta on yleensä hiljaista pienemmässä tilassa tapahtuvaa esimerkiksi niin sanottuja pöytähommia kuten piirtämistä, palapelien tekoa tai askartelua

Sitä oon itekin joutunu pohtimaan että miten mä niitä kohtaan että mitä enemmän mieltii sitä niin kyllä mä huomaan itessänikin sitä et tytöiltä jotenkin odottaa että ne ois reippaita ja omatoimisia ja kilttejä ja hiljasia. Pojille niinkun tai niinku sanotaankin, niille sallii sit vähän enemmän semmosta vilkkautta ja tavallaan niinkun hölmöilyä ja tämmöstä.
(Opiskelija)

Aineiston perusteella päivähoidossa sukupuoli määritetään biologian kautta, jolloin lapsen sukupuoli määrittää hänen kiinnostuksen kohteitaan, lahjakkuuttaan, kykyjään ja muita ominaisuuksiaan. Tällöin sukupuolet ymmärretään vastakkaisiksi ja toisiaan täydentäviksi mikä ilmenee yllä esitettyjen ominaisuuksien vastakkaisuudesta. Sukupuoli ja seksuaalisuus kiedotaan yhteen, jolloin näiden kahden ryhmän välille oletetaan seksuaalinen vetovoima, jolloin naisen ja miehen ystävyysuhde nähdään pikemminkin seurustelusuhteena. (Hynninen, Helakorpi, Lahelma, Lehtonen & Snellman 2011, 7.) Aineistossa muutama haastateltava nosti esiin päiväkodin pikku romansseja, jotka automaattisesti ajateltiin muodostuneen tytön ja pojan välille heidän leikkiessä paljon yhdessä.

Lisäksi aineistossa sukupuolta määritellään myös sosiaalisena sukupuolena, joka pohjaa biologiseen sukupuoleen. Sosiaalinen sukupuoli rakentuu yhteisön ja kulttuurin kautta, jotka asettavat sukupuolille erilaiset käyttäytymisodotukset eli sukupuoliroolit. Nämä roolit ovat ikään kuin yhteisön normi sille, miten sukupuolten tulisi toimia. Myös sosiaalisessa sukupuolessa sukupuolijärjestys on kaksijakoinen ja sukupuoliroolit asettuvat vastakkaisiksi, jolloin tytöiltä ja pojilta odotetaan eri asioita. (Hynninen ym. 2011, 7-8.)

Haastatteluissa tuli esiin, että päivähoidossa pojilta odotetaan enemmän taitoja fyysisillä osa-alueella kuten liikunnassa ja motorisissa taidoissa. Tytöiltä odotetaan enemmän omatoimisuutta ja heidän odotetaan helpommin pärjäävän omillaan. Tällöin pojat saavat enemmän apua ja huomiota päiväkodin arjen tilanteissa kuten pukeutumisessa. Tytöille annetaan myös paljon enemmän vastuuta, esimerkiksi nimeämällä tyttöjä aikuisten pikkuapulaisiksi. Tytöiltä odotetaan paljon enemmän sosiaalisia taitoja, jolloin heidän odotetaan käyttäytyvän paremmin kuin pojat.

Poikien käyttäytyminen nähdään yleisesti riehakkaana ja heidät helpommin sijoitetaan ryhmässä niin sanottuihin häiriötekijöihin. Poikien riehuminen selittyy ”Pojat on poikia” tyyliisillä lausahduksilla, jolloin heiltä sallitaan riehuminen ja huono käytös helpommin kuin tytöiltä. Tyttöjen käyttäytymiseen ja toimintaan harvoin tarvitsee puuttua, jolloin heidän käytös nähdään ideaalina kenties päivähoidon normina. Osa haastateltavista koki ymmärtävän paremmin tyttöjä ja heidän käytöstään, koska ovat itsekin olleet pieniä tyttöjä. Haastatteluissa nousikin esiin huoli pojista ja monet kokivat, että lisäämällä mieslastentarhanopettajien määrää voitaisiin parantaa poikien tilannetta.

Ainakin nyt ite henkilökohtasesti huomaan, että mää tuun paremmin toimeen tyttöjen kanssa, mää kiinnitän heihin enemmän huomiota. Että kun mä oon aika rauhallinen ihminen ja usein pojat on paljon fyysisiä ja aktiivisia, että mä en osaa mennä mukaan semmoseen

riehumisleikkiin mukaan. Ja siis varmaan vaikuttaa vaikka niin, että mä kiinnitän enemmän huomiota johonkin niinku pukeutumiseen, että mää kehun tyttöjä, että onpa sulla nätti mekko enkä tuu es sanoo pojalle, että onpa sulla hieno paita ja tällä tavalla. (Opiskelija)

Ehkä, niinkun tai ainakin, kun se mun mentori ainakin viime päiväkodissa sano justiin, että siinä hänen ryhmässä oli ennen ollut mies lto, niin sillä oli sillai vähän niinkun rento tyyli siinä kasvatuksessa, mutta sit se sano että hän hirveesti otti niinkun poikia huomioon, että pelas sähköä ja kaikkia tämmösiä poikien juttuja, että tavallaan ehkä just mieslastentarhanopettajalta odotetaan just sellasta, että sitten niinku tekee tollasia. Järjestää tollasia niinkun, öö, jotenkin vähän erilaisempia juttuja kuin naiset, et just jotain tollasia poikamaisia asioita, että ehkä just voi olla että sit kun on niin naisvaltasta niin saattaa ehkä enemmän nää tyttöjen asiat näkyä siellä päiväkodissa sitten . (Opiskelija)

Samat sukupuolittavat käytännöt ja tavat esiintyvät aikaisemmissa tutkimuksissa joita on tehty päivähoidon puolella sukupuolen näkökulmasta. Myös Vehviläisen (1982), Värtön (2000) ja Ylitapio-Mäntylän (2009) tutkimuksissa tuli myös esiin tyttöjen ja poikien eriarvoinen kohtelu esimerkiksi tilan- ja äänenkäytön kohdalla. Poikien leikit ja toiminta on fyysisempää, julkista ja tilaa vievää kun taas tyttöjen leikkitilat ovat pienempiä, yksityisempiä ja heidän toimintansa rauhallista ja hiljaista. Leikkitilojen lisäksi myös lelut, vaatetus ja värit määrittävät sukupuolta ja kertovat mitkä asiat kuuluvat tytöille tai pojille. Myös lasten käytöksen sääntelyssä löytyi eroja sukupuolten välillä aikaisemmista tutkimuksista. Pojille sallittiin helpommin äänekkäämpi toiminta ja riehuminen, kun tyttöjen vastaavanlaiseen toimintaa rajoitettiin. Tällä tavoin lapset oppivat hyvin varhaisessa vaiheessa ”sukupuolista oikein” toimimista havainnoimalla ympäröivien ihmisten toimintaa. (Vehviläinen 1974, 117; Värtö 2000, 130, 141 ; Ylitapio-Mäntylä 2009, 107-109, 121.)

Tutkimustulokseni vastaavat myös suomalaisissa hankkeissa havaittuihin sukupuolittaviin käytäntöihin. Folkhälsanin ja Naisunioniliiton hankkeissa on lähdetty liikkeelle näistä samoista sukupuolittavista käytänteistä, joita esiintyy aikaisemmissa tutkimuksissa sekä tutkimusaineistossani. Esimerkiksi Folkhälsanin kuvaamasta videomateriaalista käy ilmi, että tyttöjen odotettiin olevan avuliaampia ja omatoimisempia kuin poikien, jolloin pojat saivat enemmän apua ja huomiota kasvattajilta. Samantapaisia huomioita nousi myös Naisunioniliiton videomateriaaleissa, joissa huomiota ja läheisyyttä annettiin enemmän pojille. Pojille annettiin myös monissa tilanteissa enemmän tilaa ja valtaa vaikkakin tyttöjen kanssa keskusteltiin enemmän ja pojille kommunikointiin lyhyin komennoin. (Sundell & Paumo)

Haastatteluissa nousi esiin myös, että lasten keskinäisessä toiminnassa on havaittu hyvin perinteistä eron tekoa sukupuolen mukaan esimerkiksi leikkien, leikkikalujen tai vaatteiden osalta. Nämä perinteiset sukupuolimallit tulevat erityisesti esiin mitä vanhimmissa lapsista on kyse. Vertaisryhmällä koetaan olevan vaikutusvaltaa lasten asenteisiin ja käytökseen, mutta asenteet nähdään enemmän aikuisilta opituilta kuin lapsista itsestään tulevilta.

Meidän kulttuurissakin on tietyt sukupuoliroolit elää vieläkin vaikka ollaan menossa ehkä siihen suuntaan että aikalailta vapaammin, mutta kyllä ne elää. Mutta, ja siis lapset sit toisiltaan oppii, että ja toinen lapsi sanoo, että ”et sä voi leikkiä nukeilla kun sä oot poika” tai ”et sä voi käyttäytyä noin kun sä oot tyttö”. Tottakai se sit vertaisryhmänkin kautta sitten tarttuu ne ajatukset. (Opiskelija)

Mun mielestä hyvin paljon, koska eihän lapset vedä ihan hirveetä eroo siihenkään jos joku on ihonväriltään vähän tummempi tai ei puhu hirveen hyvää suomea välttämättä tai äiti käyttää omituisia hameita, niin se on niille ihan normaalia, niin ennen kuin ne oppii mitään aikuisten maailman asioita, niin niille on ihan sama että mitä ne nyt on. Hyvä esimerkki on siitäkin mun mielestä siellä, tai siis ehkä siihen asti kun pojat käyttää sukkahousuja, niin siihen asti ne ei niinku vedä sitä eroo, että kumpi toi on ja kumpi mää oon. (Opiskelija)

Ja sitten kun joku poikakin on halunnut jotain kynsilakkaa kokeilla niin ehkä se on vähän herättänyt sellasta, ei nyt suoranaista hilpeyttä, mutta kuitenkin vähän silleen, että ehkä lapset pystyy lukee niistä aikuisista, et toi ei nyt oo sellanen tavanomanen juttu. (Opiskelija)

Lasten on todettu käyttäytyvän tiukemmin sukupuoliroolistandardien mukaisesti ollessaan toveripiirissä kuin yksin ollessa. Lapset tarkkailevat toistensa käyttäytymistä ja ovat tietoisia tarkkailun kohteena olosta. Yhdenmukaisuuden paine onkin vertaisryhmän kohdalla kovin. (Vehviläinen 1982, 39.)

Muutosta tasa-arvoisempaan suuntaan on kuitenkin koettu tapahtuvan muun muassa lasten leikkikulttuurissa, sukupuolirooleissa, perhemalleissa sekä vanhempien ja työntekijöiden asenteissa ja käytöksessä. Haastateltavat vertasivat kokemuksiaan omaan lapsuuteen tai toisiin kulttuureihin, jotka koettiin epätasa-arvoisemmiksi kuin nykyaikainen suomalainen päivähoito. Monet olivat myös kohdanneet sukupuolten välisen tasa-arvon todellista toteutumista toimiessaan päivähoidossa.

Mun nuoruudessa on ollu enemmän sillai, että tytöt leikkii näitä leikkejä ja pojat leikkii näitä leikkejä ja tytöt ei voi käyttää sinistä väriä ja pojat ei voi käyttää punasta. Niin musta semmosesta on päästy, onhan sitä tietty jonkin verran, mutta sillai on päästy kyllä eteenpäin, ettei ne sukupuolimallit oo niin sitovia tai niitä sillai annettas lapsille, että ”poikien kuuluu pitää sinisestä väristä, ei saa tykätä punasesta” ja tyttöillä voi olla Salama McWheel-paitoja ihan hyvin. Et se ei oo sillai niinkun niin semmosta rajottunutta kun ehkä joskus on ollu. (Lastentarhanopettaja)

Ihan ekana mulle tulee mieleen se et must oli tosi ihana ekan vuoden harjottelussa kun siellä oli semmonen poika, joka halus aina pukeutua mekkoon ja käsilaukkuun ja kauniisiin hattuihin. Ja must oli niinkun ihana miten sitä tuettiin siis sitä leikkiä, että ei menty sinne että ”etkö sä haluais näitä autoja” tai niinkun näin. (Opiskelija)

4.2.2 Lastentarhanopettajan rooli ja sukupuoli

Niin, no onhan sillä niinkun ilman muuta iso rooli, koska niin kuin sanoin varhaiskasvatusikäiset lapset on just niitä jotka niinkun vasta rakentaa sitä omaa sukupuolista identiteettiään. Ja myös varmaan niinkun suhteessa sitten niihin perheisiin, sillä usein on kyse aika nuorista vanhemmista ja näin, että kyl must tuntuu et mun on esimerkiksi vaikee olla puuttumatta, jos niinkun niitten lasten leikeissä tai en mä nyt puuttumatta, mut mun mielestä ois hyvä ottaa niitten lasten kanssa keskustelua, jos he vaikka havaitsis jotain vaikka jotain todella vaikka sovinistisia asenteita niissä leikeissä ja näin. Niin kyllä mun mielestä sillä omalla olemisellaan ja kasvatustyöllään niin, niin mä toivosin, että vois niinkun jollain tavalla edistää just näitä tasa-arvon toteutumista tulevaisuuden Suomessa, mikä se tapa sitten onkin. (Opiskelija)

Lastentarhanopettajalla koetaan olevan merkittävä rooli sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisessä päivähoidossa. Lastentarhanopettaja vastaa ryhmän pedagogisesta toiminnasta ja sen suunnittelusta, jolloin toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa pystyy ottamaan sukupuolitietoisemman näkökulman. Esimerkiksi lelujen, roolivaatteiden ja kirjojen valinnoissa voi kiinnittää huomiota määrittäykö valinnat sukupuolen mukaan. Myös leikkitilojen jakamisessa, ryhmien muodostuksessa, toiminnan ja leikin ohjauksessa pystyy ottamaan huomioon toimiiko sukupuoli jaottelun määrittäjänä.

Lisäksi lastentarhanopettajan omilla elämäkokemuksilla koettiin olevan vaikutusta kasvatustoimintaa esimerkiksi kohdatessa tyttöjä ja poikia. Monet naishaastateltavat kokivat että pystyvät ymmärtämään paremmin tyttöjä kuin poikia, koska on itsekin ollut pieni tyttö. Mutta se

miten kukin tulee kohdatuksi tyttönä, naisena, poikana tai miehenä, voi siirtyä kasvattajan omaan toimintaan esimerkiksi stereotyyppisinä käsityksinä siitä, minkälaista on ”oikeanlainen” tyttönä tai poikana olo. Lastentarhanopettajan tulisikin pohtia toiminnassaan sitä onko suhtautuminen lapsiin, lasten vanhempiin ja työyhteisönsä muihin jäseniin sukupuolittunutta.

Varhaiskasvatusikäisten lasten elämään lastentarhanopettajilla koettiin olevan suuri merkitys, sillä suurin osa lapsista viettää suurimman osan arkipäivistään ja valveilla olo ajastaan päivähoidossa. Pienten lasten sukupuoli-identiteetin rakentaminen aloitetaan varhaisvuosien aikana, jolloin ympäristöllä siinä vaikuttavilla kasvattajilla on suuri merkitys kehitykseen. Tällöin lastentarhanopettajan arvot, asenteet ja suhtautuminen eri sukupuolta kohtaan vaikuttavat suuresti sekä kasvaviin lapsiin että päivähoidon toimintaan. Lastentarhanopettajan omien arvojen ja asenteiden koetaan välittyvän lapsille tietoisesti ja tiedostamatta. Siitä syystä edistääkseen sukupuolten välistä tasa-arvoa päivähoidossa lastentarhanopettajan tulisi reflektoida omaa ja toisten toimintaa sekä omia puhetapoja ja asenteita tyttöjä ja poikia kohtaan. Kuten alla olevissa tekstikatkelmissa tuodaan esiin, sukupuolta määritetään erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja kohtaamisissa. Sukupuoli on konstruktio, jota ylläpidetään ja toistetaan puheissa, ilmeissä, eleissä ja ruumiinasennoissa.

No on se aika tärkeä sille kun että se on kuitenkin siinä vastuussa siitä koko kasvatuksesta tavallaan, että sen pitäisi siellä just edistää, että tavallaan, että kaikki tai molemmat sukupuolet ja yksilöt otettas siinä ryhmässä niinkun huomioon. (Lastentarhanopettaja)

Kiinnittää siihen omaan vuorovaikutukseen niinkun niitten lasten kanssa huomiota, et puhunko erilailla pojalle kuin tytölle, että niin jotenkin hirveesti joutuu mun mielestä sitä omaa toimintaa refleктоimaan, että koko ajan pitäisi mielessä sen. Et kyllä mä koen, että pystyy vaikuttaa. (Opiskelija)

Lastentarhanopettajan vaikutusvaltaa lapsiin on turha lähteä kiistämään, sillä jo pelkkä kasvatustoiminta on yksinkertaisuudessaan lapsiin vaikuttamista, heidän ohjaamistaan ja kasvun saattamista ”oikeaan” suuntaan. Erilaisilla säännöillä, ohjeilla ja neuvoilla sekä kurinpitotoimenpiteillä ohjeistetaan tätä kasvun suuntaa. Lapsen kasvua seurataan, ja hän saa erilaisia ohjeita sekä neuvoja siitä, miten käyttäytyään, liikutaan ja puhutaan eri tilanteissa. Tällaisen pienieleisen vallan kautta subjekteja luokitellaan ja heihin liitetään tietynlaiset identiteetit. Henkilökunnan erilaiset odotukset tyttöjä ja poikia kohtaan sekä suhtautuminen näiden sukupuolityypillisiin toimintoihin vaikuttavat lasten käyttäytymiseen. (Tamminen 1995, 53; Ylitapio-Mäntylä 2009, 127.)

Lastentarhanopettajan valtaan vaikuttaa sukupuolten väliseen tasa-arvoon päiväkodissa on kiinnitetty huomiota Folkhälsanin ja Naisunioniliiton hankkeissa, joissa kehitettiin päiväkodin henkilökunnan toimintaa sukupuolitietoisempaan suuntaan. Hankkeissa pyrittiin videohavainnoinnin kautta osoittamaan arjen sukupuolittuneet käytännöt ja haastamaan normit, jotta henkilökunta voisi ennaltaehkäistä sukupuoleen liittyvää syrjintää ja kiusaamista. Tavoitteena oli videomateriaalien avulla saada kasvattajat luomaan kriittisen katseen omaan toimintaansa. Tällöin pohdinnan avulla kasvattaja voi lähentää kasvatustoiminnan todellisuutta lähemmäksi ideaalia. (Sundell 2012, 126-127; Naisasialiiton Unioni 2010.)

Hankkeissa on pyritty kehittämään henkilökunnan kanssa uusia ajattelu- ja käyttäytymistapoja, joilla pystyttäisiin kohtaamaan lapset tasa-arvoisemmin päivähoidon arjessa sekä kannustamaan lapsia arvostamaan moninaisuutta. Hankkeissa pyrittiinkin haastamaan normit, jotta tiedostettaisiin sukupuolittuneet käytännöt ja voitaisiin ennaltaehkäistä sukupuoleen liittyvää syrjintää, kiusaamista ja loukkaamista sekä samalla kannustaa lapsia arvostamaan moninaisuutta. (Sundell 2012, 126-127; Naisasialiiton Unioni 2010)

Haastatteluissa nousi esiin lastentarhanopettajan valta vaikuttaa myös päivähoidon parissa olevien muiden aikuisten toimintaan. Lastentarhanopettaja pystyy tuomaan teemoja keskusteluun moniammatilliseen tiimin tai koko päiväkodin työyhteisön kanssa. Tiimissä pystyttäisiin kriittisesti pohtimaan omaa ja muiden työntekijöiden toimintaa suhteessa tyttöihin ja poikiin. Myös vanhempien kesken käytäviin keskusteluihin ja päivittäisiin kohtaamisiin lastentarhanopettaja pystyisi tuomaan sukupuolen ja tasa-arvon teemoja.

No ihan siis, siitä oon hirveesti nostanu keskusteluun tuolla justiin työkavereitten kanssa tätä että me ei voida vaan lähtee siitä lähtökohdasta että tytöt tekee näin tai pojat tekee näin. Vaan että oon ihan ite yrittäny pitää tätä ihan puheissa pinnalla ja oon sitten ihan niinkun kiinnittäny huomiota siihen omaan toimintaakin. Että ohjaanko mää aina tyttöjä ensimmäisenä, kun kysytään, että ”ei oo mitään tekemistä, mitä tekisin?”, niin annanko mää ensimmäisenä vaihtoehdon, että ”No, tos on toi kotileikki vapaana, mee sinne”. Tai jos pojat tulee kysymään, niin sanonko mää ensimmäisenä, että ” mee autoleikkiin” että on pitäny niin käyä ihan itteni kans tämmöstä päänsisäistä keskustelua, että mää niinkun tiedostan nää asiat. (Lastentarhanopettaja)

Mä luulen et toi on semmonen aihe mitä ei erikseen, sitä ei tuu mietittyä. Se on jotenkin. Meil on ne sukupuoliroolit niin sillai jotenkin selkeinä päässä, että jos sen ottas ihan tiimin

kanssa puheeks niinkun muutkin kasvatustavotteet ja näin. Ehkä sillai että tiedostais ainakin sen, et vaatiko samaa tytöiltä ja pojilta. (Opiskelija)

Myös Ylitapio-Mäntylä (2009) tarkastelee tutkimuksessaan lastentarhanopettajan valtaa päiväkodissa lapsiin ja muihin aikuisiin. Lastentarhanopettaja on jo pelkän ammattinsa puolesta tietynlaisessa valta-asemassa päiväkodissa, sillä hän on koulutuksensa myötä pedagogisesti vastuullinen työntekijä. Koulutus antaa enemmän ja paremmin tietämisen paikan lastentarhanopettajalle. Ammatin myötä tieto lapsen kehityksestä ja kasvusta luo lastentarhanopettajalle autoritäärisen asiantuntija-aseman suhteessa lapsen vanhempiin ja muuhun henkilökuntaan. Lastentarhanopettaja legitimoi ja perustelee asemaansa omien toimintojen ja valintojen kautta sekä vetoamalla virallisiin varhaiskasvatuksen opetus- ja toimintasuunnitelmiin, jotka määrittävät pedagogista toimintaa. Vanhemmat ja muut päiväkodin työntekijät ovat niitä, joille lastentarhanopettaja joutuu perustelemaan toimintaansa lasten kanssa. Sen sijaan lapset eivät ole kyseenalaistajan roolissa vaan ennemminkin kasvatuksen kohteena, jolle järjestetään opetuksellisia tuokioita, leikkiä tai ulkoilua. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 128.)

Oman roolin lisäksi lastentarhanopettajan tulisi ajatella omaa sukupuolisuuttaan ja sen vaikutusta omaan kasvatustoimintaan ja -tyyliin. Yhtenä teemahaastatteluni kysymyksenä olikin lastentarhanopettajan sukupuolen merkitys ja vaikutus varhaiskasvatustyöhön. Kysymyksen myötä monessa haastattelussa kysymyksen myötä nousi esiin huoli alan naisvaltaisuudesta ja sen vaikutuksesta koko varhaiskasvatusalaan, päiväkodin työyhteisöön sekä lasten kasvatukseen, erityisesti poikien kohdalla. Koska haastateltavani olivat yhtä lukuun ottamatta naisia, kokemukset lastentarhanopettajan sukupuolen merkitystä tarkasteltiin enimmäkseen mieslastentarhanopettajien toiminnan kautta. Kokemuksia ja havaintoja mieslastentarhanopettajista oli jonkin verran vaikka suurin osa haastateltavista ei ollut tavannut harjoitteluissa tai työelämässä kovinkaan monta mieslastentarhanopettajaa tai –lastenhoitajaa.

No mä luulen, että siinä on jonkinlaisia eroja, että miten niitten lasten kanssa toimii nainen tai että mies. Jotenkin miehillä on ehkä semmonen, musta tuntuu, että niillä on rennompi asenne ja semmonen niinkun ehkä enemmän huumorilla ja semmosella niinkun persoonalla kun taas sitten, en tiää, jotenkin. Mä en tiedä miks mulle tulee tällöinen mielikuva, mutta et jos on negatiivinen tai semmonen kieltävä kasvattaja, se on ehkä useemmin se nainen kuitenkin, että miehellä on jotenkin rennompi ote, että tää on tällöinen mielikuva. (Opiskelija)

Mieslastentarhanopettajat koettiin kasvatustyyliältään rennommiksi, rajuimmiksi, autoritaarisemmiksi ja aktiivisemmiksi. Heitä pidetään päivähoidon erikoisuutena, niin sanottuna eksotiikkana, jonka ansiosta lapset tykkäävät heistä ja tottelevat heitä paremmin. Lisäksi mies tuo mukanaan rauhallisuutta ja suoraviivaisuutta naisvaltaiseen ”kanalaumaan”. Mieslastentarhanopettajien yleneminen alalla on haastateltavien mielestä helpompaa kuin naisten eteneminen esimerkiksi päiväkodin johtajaksi. Kasvatuksessa vastuu jakaantuu enimmäkseen naisille, sillä miehille ei joko anneta vastuuta samassa määrin tai heiltä ei odoteta samanlaista vastuunottoa. Päivähoidon muut tehtävät jakautuvat haastattelujen perusteella ”miesten ja naisten hommiin”. Alan ainokaisille miehille eriytyy liikunnalliset, tietotekniset ja erilaiseen nikkarointiin liittyvät tehtävät kun taas naisten vastuulla on enimmäkseen kädentaitoihin, musiikkiin ja hoivaan liittyvät tehtävät.

Mutta ainakin jossain työssäoppimisjaksolla on ollu puhetta siitä että jotkut. Niin että just ne päiväkodin henkilökunta kertoo, että niillä miehillä saattaa olla semmonen vähän erityisasema kumminkin siellä, että niiltä ei ehkä odoteta ihan samoja asioita kuin naisilta. Että ne voi, et sit niillä on jotain tällaisia et ne vaikka jotain tietokone asioita hoitaa, että ne tekee, että saa siihen enemmän aikaa ja sitten tuota voi olla jotain semmosta remonttihommaa ja tällästä. Ollaan niinkun kiitollisia että ne osaa hoidella siellä sellasia asioita ja näin. (Opettajankouluttaja)

Mut siis sillä lailla se on mun mielestä tarpeellista ja tosi kiva että on niinkun miespuolisiakin tuolla töissä, niinkun ihan nyt meidän ylipäätään työyhteisön kannalta. Kyllä se jotenkin aina vähän rauhoittaa niinkun sitä kanalaumaa siellä. (Lastentarhanopettaja)

Hoiva-alojen naisvaltaistuminen on huolettanut jo pitkään varhaiskasvatuksen alalla. 1980-luvulta lähtien huoli pojista päivähoidossa on ollut esillä ja syynä poikien häiriökäyttäytymiselle on pidetty päiväkotien feminiinisiä kasvatustraditioita. Ratkaisuksi on esitetty miesten lisäämistä päiväkoteihin, jolloin pojat saisivat maskuliinisen samaistumiskohteen niin sanotun miehen mallin. (Tamminen 1995, 12.) Miesten kasvatustyyli koetaan eroavan naisten kasvatustyylistä ja heidän odotetaan tuovan naisvaltaiseen työyhteisöön rauhallisuutta ja rakenteellisuutta. Päiväkotiryhmän toiminnassa miehillä koetaan olevan rennompi, aktiivisempi ja autoritaarisempi ote. (Levonmäki & Keskinen 2005, 119; Nironen & Keskinen 1992, 68; Tamminen 1990, 173) Miesten läsnäolo ei kuitenkaan takaa tasa-arvon toteutumista automaattisesti, sillä kasvattajan sukupuoli ei takaa sitä, että hän kykenee toimimaan tasa-arvoisesti. Vaarana on, että miehet ohjaavat poikia miestapaisiin

toimintoihin, kuten urheilupeleihin ja naiset ohjaavat tyttöjä naistapaisiin toimintoihin kuten askarteluun. Päiväkodin kasvatustoiminta ei tällöin mahdollista tytöille ja pojille monipuolisia virikkeitä vaan jaottelee sen sukupuolen mukaan. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 211.)

4.3 Lastentarhanopettajan koulutus ja päiväkotit

Tuntuu että ei ne maailmat kuitenkaan kohtaa niinkun niin hyvin kun vois kohdata. Et kyllähän opiskelijat sitten siirtää sitä tietoo koulutukseen, mutta tuntuu silti että on semmonen kuilu siinä välillä, että se päiväkotimaailma kulkee niin paljon edellä kun tää koulutus useammassa kohtaa. (Opiskelija)

Aineistoni perusteella koulutuksen tarjoama tietoperusta ja päiväkotityön osaamistarpeet eivät kohtaa tarpeeksi hyvin erityisesti sukupuolitietoisemman tasa-arvokasvatuksen osalta. Varsinkin opiskelijat ja lastentarhanopettajat yksimielisesti olivat sitä mieltä, että koulutus ei vastaa käytännön työelämää. He vaativatkin, että työssäoppimisjaksoja tulisi olla enemmän, jotta lastentarhanopettajan työn käytäntö tulisi tutummaksi ennen työelämään astumista. Lisäksi päivähoidosta koulutukseen haluttaisiin parempaa tiedonvälitysväylää, jolloin kursseja voitaisiin kehittää kentältä saatavan tiedon perusteella siten että ne vastaisivat tulevaa työelämää.

No ehkä semmonen käytäntö ylipäättään, että mun mielestä sekin kertoo että aika moni lastentarhanopettajista niin ei oo tällä alalla, että. Mun mielestä se koulutus eroo aika paljo siitä mitä se käytännön työ on, että sä et ihan hirveesti siinä opettajana ehdi suunnittelea tai tekeen tuokioita vaan enemmän se on vaan sitä, että sää oot siinä arjessa mukana ja yrität niinku tavallaan löytää semmosia pieniä hetkiä sieltä jostain, että josta tavallaan mistä. Tai niinkun. Aika vähän on semmosta suunnittelua että kirjoitetaan paperille ja suunnitellaan ja sitten analysoidaan, että semmoseen jää hirveen vähän aikaa. (Lastentarhanopettaja)

Koulutuksen ja työelämän välisen kuilun syvyys on kuitenkin ristiriidassa ongelmaperustaisen opetussuunnitelman kanssa, jota koulutuksessa on toteutettu yli kymmenen vuoden ajan. Nimittäin ongelmaperustaisessa oppimisessä koetaan olevan ratkaisu työn ja koulutuksen välisen kuilun ylittämiseen. Koska koulutuksen aikana ei kyetä opettamaan kaikkia työelämässä tarvittavia taitoja, vaaditaan uudenlaisia opetusjärjestelyjä, jossa hyödynnetään työelämässä kohdattavia ongelmia ja tilanteita. Ongelmaperustaisella oppimisella pyritään lähentämään koulutusta ja työelämää toisiinsa uudenlaisten opetus- ja oppimiskäytäntöjen kautta sen sijaan, että tietoa opeteltaisiin ulkoa. Tällöin opiskellaan teoriaa kytkettynä arkielämän ongelmiin ja toisaalta reflektoidaan

työssäoppimiskokemuksia. Esimerkiksi tutoriaalityöskentelyssä lähdetään liikkeelle työelämässä kohdattavista tilanteista ja ongelmista. Tällöin koulutuksessa opitaan ratkaisemaan ongelmia luonnollisessa muodossa, sellaisina kuin niitä kohdataan tulevassa ammatillisessa käytännössä. (Poikela & Poikela 1997, 24; Nummenmaa ym. 2002, 89-91.) Ottamalla opetukseen mukaan työelämän tilanteet ja ongelmat, koulutus pysyy työelämän perässä, joka on luonteeltaan muuttuvaa ja ennalta-arvaamatonta. Aineiston perusteella joko kokemuksia työelämästä on liian vähän tai niitä ei hyödynnetä tarpeeksi hyvin opetuksessa.

Lastentarhanopettajan koulutus on opiskelijoiden ja lastentarhanopettajien mielestä antanut hyvät perusarvot toiminnalle ja niin sanotun lastentarhanopettajan näkemyksen lapsen kehitykseen ja kasvuun. Myös taideaineiden osalta monet kokivat saaneensa paljon tietoa ja taitoa kentälle. Yhteistyötaidot ovat kehittyneet monien ryhmätöiden ansiosta. Lisäksi tiedonhankintataidot ovat olleet yksi tärkeimmistä taidoista, joita yliopistokoulutus on opettanut ja varsinkin sukupuolen teemojen osalta lastentarhanopettajat ovat joutuneet näitä taitoja hyödyntämään.

Että just, et kai se on siellä jossain aivoissa se semmonen pohjatieto ja se semmonen runko minkä siellä on saanu. Mutta kyllä silleen on joutunut paljon taitoja ihan niinkun kehittämään itelleen ihan työelämässä. Alottamaan tavallaan alusta jotkut asiat kun on töihin menny. (Lastentarhanopettaja)

No kyllä mä siis, joo uskosin et pystyn, että ihan hyvät eväät kuitenkin saanu ihan perustiedot ja tosi paljon tulee varmaan työn kautta justiin toi vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö just työ kautta ja näin mutta. Mutta sit kun aattelee, jos nyt tulis ryhmään joku sellanen lapsi niinkun jota halutaan kasvattaa sukupuolettomasti niin sellasesta ei oo kyllä mitään hajua miten siinä sitten. (Opiskelija)

Uusimman tutkimustiedon välittyminen koulutuksesta päivähoidon on lähinnä lastentarhanopettajien oman aktiivisuuden varassa. Uusinta tutkimustietoa päiväkotitoiminnan tueksi lastentarhanopettajat etsivät Internetistä, kirjastosta, lehdistä ja kirjoista. Lisäksi päiväkodin johtajalta, muilta työyhteisön jäseniltä, kiertävältä erityislastentarhanopettajalta ja vanhemmilta kysellään apua ja tietoa työelämässä kohdattuihin ongelmiin ja asioihin. Päiväkotiin harjoitteluun tulevat opiskelijat ovat myös tuoneet koulutuksesta uutta tietoa ja ideoita mukanaan. Tästä syystä monet lastentarhanopettajat ottavat mielellään opiskelijoita ohjattavakseen. Lisäksi erilaisista täydennyskoulutuksista, seminaareista ja tiedotustilaisuuksista saadaan tietoa toiminnan kehittämiseen. Koulutuksista saatu informaatio tulisi välittää oman päiväkodin työyhteisölle, mutta aineiston lastentarhanopettajat kokivat, että tämä tiedonvälitys on vaihtelevaa. Kuten

tiedonhankintakin niin koulutukset ja niistä eteenpäin tiedottaminen ovat yksilön omasta aktiivisuudesta ja viitseliäisyydestä kiinni.

Mut tietysti jos ite on niinkun ihan aktiivinen ihminen ja lukee lehtiä ja tämmösiä. Niin aika paljon kuitenkin niistä, jos on jotain suurempaa. Mutta kyllä se aika paljon omassa varassa se kuitenkin on että tota. Kyllähän meille tulee, sähköpostihan pursuaa kaikkia koulutuksia ja näitä että niistäkin kuitenkin. No ne aiheet on niin vaihtelevia että sittenkin jos vaan ite niinkun lähtee niihin mukaan ja näin, niin saa taas uutta tietoo kaikista .
(Lastentarhanopettaja)

4.3.1 Työssäoppiminen

Kolmivuotinen lastentarhanopettajankoulutus antaa pätevyyden toimia lastentarhanopettajana päivähoidossa ja esiopetuksessa. Kosketuksen käytännön elämään opiskelijat saavat työssäoppimisjaksoilla, joiden tavoitteena on kehittää opiskelijan ammatillista osaamista ja kasvua. Kolmivuotisen koulutuksen aikana näitä jaksoja suoritetaan kolme kappaletta päiväkodin erikaisissa lapsiryhmissä siten että joka koulutusvuodelle on yksi harjoittelu. Lisäksi koulutuksen aikana suoritetaan erilaisia havainnointeja ja tehtäviä päiväkotiryhmissä. Osa opiskelijoista saattaa tehdä opiskeluaikana myös lastentarhanopettajan sijaisuuksia.

Linkki koulutuksen ja päivähoidon välillä on pitkälti riippuvainen työssäoppimisjaksoista. Näiden jaksojen aikana opiskelijat pääsevät näkemään varhaiskasvatuksen käytäntöä ja jakson päätteeksi tuovat kokemuksiaan koulutukseen esimerkiksi kirjallisten töiden ja keskustelujen kautta.

Että sitten kun niitä asioita käsiteltiin siellä koulussa, niin ehkä sitten ne proffatkin jotka ei käyny kahteen kymmenen vuoteen siellä päiväkodissa, niin ne sit sai jotain uutta varmaan siitä että. (Lastentarhanopettaja)

Lisäksi jaksoja ohjaavat opettajat eli tutorit käyvät tiettyinä vuosikurssina havainnoimassa opiskelijan työskentelyä päiväkodissa ja näin ollen pystyy havainnoimaan käytännön varhaiskasvatusta. Vaikka havainnoinnin tarkoitus on arvioida opiskelijan työskentelyä päiväkotiryhmässä, opettajankouluttajat pääsevät näkemään tämän hetkisen päiväkotimailman tapahtumia ja toimintaa. Näiden vierailujen aikana opiskelija, opettajankouluttaja ja opiskelijan ohjaaja käyvät arviointikeskustelun opiskelijan työssäoppimisjaksosta. Tässä keskustelussa myös välitetään tietoa päivähoidon arjesta koulutukseen esimerkiksi opiskelijan kohtaamien asioiden ja kokemusten kautta.

Sittenhän me kierretään joka opintojaksolla tai kahessa harjottelussahan me käydään me tuutorit ohjaamassa opiskelijoita päiväkodissa. Että näitten opiskelijoitten kauttahan se tulee se tieto sitten meille, että mitä siellä päiväkodissa on. (Opettajankouluttaja)

Jokaiselle opiskelijalle nimetään oma ohjaaja niin sanottu mentor päiväkotiryhmästä johon opiskelija menee harjoittelemaan. Mentorit ovat lastentarhanopettajia, jotka ovat käyneet lastentarhanopettajakoulutuksen järjestämän mentorkoulutukseen. Osa haastatelluista lastentarhanopettajista on toiminut mentorina opiskelijoille omassa päiväkotiryhmässä ja näin ollen käynyt mentorkoulutuksen. He kokivat mentorkoulutuksen hyödyllisenä linkkinä koulutuksen ja päivähoidon välillä. Mentorkoulutuksissa on välitettyä tietoa tämän hetkisen lastentarhanopettajakoulutuksen sisällöistä ja muutoksista.

Muuten koko vuoden sisällä ei oo käyny ykskään lastentarhanopettajaopiskelija ja mitään muuta kautta ei tuu mitään tietoa mistään. Että tuolla nyt tosi avartavaa mulle toi mentori koulutus kun se koko ensimmäinen iltapäivä käsiteltiin tätä niinkun koulutus uudistusta ja tätä miten nykyään se niillä menee se koulutus ja kaikki että. En mä muuten ois tiennyt mistään mitään. (Lastentarhanopettaja)

Opiskelijoilla ja mentoreilla on oma roolinsa tiedon välityksessä päivähoidon ja koulutuksen välillä. Työssäoppimisjakson aikana opiskelijat ja mentorit ovat vuorovaikutuksessa päivittäin, sillä mentorin tehtävänä on tukea ja arvioida opiskelijan toimintaa päiväkotiryhmässä. Näissä vuorovaikutustilanteissa sekä mentor että opiskelija pystyvät jakamaan omaa asiantuntijuuttaan keskenään. Mentorin käytännön tuoma kokemus ja taidot parhaimmillaan tukevat opiskelijan työssäoppimisprosessia, sillä mentor pystyy antamaan vinkkejä ja ohjeita opiskelijan toiminnan tueksi. Myös opiskelijan tiedot, taidot ja ideat ovat tärkeitä mentoreille. Monille lastentarhanopettajille opiskelijat olivat ainoa linkki päivähoidon ja koulutuksen välillä. Moni haastatelluista lastentarhanopettajista otti mielellään opiskelijoita ryhmäänsä, sillä heidän kautta lastentarhanopettajat saavat uutta tietoa koulutuksesta ja uusia ideoita toimintaan sekä pääsevät näkemään koulutuksen kehittymistä omista opiskeluaajoista. Opiskelijoilta odotetaan uusia näkökulmia ja teema-alueita, joihin opettajat ovat törmänneet arjen toiminnassa.

Että kyllä mä niinkun huomaan sen jotenkin semmoseen niinkun jotenkin syvällisempään suuntaan on mennyt verrattuna mun omiin aikoihin. Mut toisaalta sitten taas on jäänyt pois semmosta taiteellista ilmasua ja tämmösiä. Ja sitä mediakasvatusta mä oon oottanu, että

sitä niinkun tuotais, mut sitä ei oo oikeestaan näkyny ollenkaan. Siitä on opiskelijat ollu siitä vähän pihalla. Ja sanonu, että ” Ei, se on vasta tulossa se kurssi vasta joskus myöhemmin”. Että siinä mä oon ollu vähän pettyny, että sitä saisi olla melkein enemmän. Kun sekin päiväkodissa tulee entistäkin pakollisemmaksi osa-alueeksi.
(Lastentarhanopettaja)

Päivähoidosta koulutukseen tietoa välittyy eniten opiskelijoiden kautta mutta myös mentoreiden ja vierailevien tutoropettajien välityksellä. Eniten tietoa välittävät opiskelijat jakamalla kokemuksiaan harjoitteluraporteissa, palautekeskusteluissa, muissa kurssitehtävissä sekä keskusteluissa opiskelijakavereiden ja opettajien kanssa. Opiskelijat välittävät tietoja, taitoja ja kokemuksiaan joita ovat kerryttäneet käytännön työtä harjoittamalla, mentorien kanssa käydyissä keskusteluissa ja ohjauksessa sekä havainnoimalla päiväkodin arkea. Muita tietoväyliä ovat mentorit, jotka antavat palautetta työssäoppimisjaksojen aikana opiskelijoille ja vieraileville lehtoreille sekä jaksojen päätteeksi. Lisäksi vierailevat lehtorit vierailemalla päiväkodeissa jaksojen aikana saavat itselleen tietoa sen hetkisestä varhaiskasvatuksesta ja tuovat sitä osaksi koulutusta keskustelujen ja opintojaksojen kautta. Tieto on hyvin käytännön läheistä ja pääosin suullista tietoa.

Et se kentältä saatava tieto on sen tyyppistä jos se ei tuu jonkun tutkimusraportin välittämänä niin se on suullista tietoa. Sitä tuovat opiskelijat, työssäoppimisjaksojen välittäminä. Sitten kun täältä käy lehtorit päiväkodeissa ohjaamassa opiskelijoita, niitten keskustelujen kautta... Elikkä itse asiassa musta tuntuu että tää käytäntöyhteys on, se on oikeestaan aika arkipäivää. Kahvikeskusteluissa aika usein puhutaan just sen tyyppisistä asioista jotka liittyy siihen pedagogiseen käytäntöön päiväkodeissa ja opiskelijoitten, mentoreiden välisiin asioihin ja niin ja niin edespäin. Mut se on suullista tietoa, se ei oo systemaattisesti hankittua tietoa. Siis pääasiassa se ei oo. (Opettajankouluttaja)

Koulutuksen ja päivähoidon kohtaaminen kentällä on synnyttänyt myös ristiriitaisia tunteita ja tilanteita. Varsinkin lastentarhanopettajan rooli päiväkotiryhmässä ja toiminnan suunnittelu olivat aiheita, joista löytyi eniten eroavaisuuksia koulutuksen ja käytännön väliltä. Työssäoppimisjaksoilla kohdatut tilanteet ovat entisestään vahvistaneet koulutuksen ja päivähoidon välisen kuilun suuruutta. Monet koulutuksessa käsitellyt asiat, käytännöt ja tiedot eivät ole vastanneet päivähoidon arkea. Koulutuksessa käydään paljon keskustelua sen suhteen ovatko päiväkotiryhmän työntekijöiden roolit ja tehtävät eriytyneet ammattikunnan mukaan vai määräytyvätkö rooli ja tehtävät ennemmin työvuorojen mukaisesti. Esimerkiksi lastentarhanopettajan rooli

päiväkotiryhmässä on koulutuksessa painottunut enemmän pedagogisen toiminnan suunnittelun puolelle kuin perusaskareiden pyörittämiseen.

Että meilläkin oli kauhee kohu synty tuolla päiväkodilla, kun yhen harjoittelun aikana, kun oli opettaja tullu sinne ja järkyttyny kun lastentarhanopettaja pyyhki pöytiä luutulla, että se ei kuulu lastentarhanopettajan tehtäviin se pöytien pyyhkiminen. Että kyllä se vaan kuuluu toi arki meille, et kaikki ei voi olla aina sitä hienoa teoriaa, tieto-taitoa, yliopistotasoisista, se on räittiin tartuttava kyllä meikäläistenkin joskus. (Lastentarhanopettaja)

Suunnittelua painotetaan varsinkin opiskelijoiden työssäoppimisjaksoilla, jossa opiskelijoilla tulisi olla oma suunnittelu-aika jokaisen päivän aikana. Suunnittelua painotetaan sen takia, koska lastentarhanopettajana toimiessa suunnittelu-aikaa tulisi löytyä työviikkojen keskeltä. Kuten alla esitettyssä haastattelupätkässä tulee esiin, tämäkään käytäntö ei vastaa todellisuutta, joka opiskelijoilla on työelämässä vastassa. Monet lastentarhanopettajat toivat haastatteluissa esiin, etteivät päivähoitoarjen keskellä pysty toteuttamaan ammattiaan sillä tavalla kuin koulutuksen aikana olivat käsittäneet. Varsinkin suunnittelu-aika yksin ja yhdessä päiväkotiryhmän muiden työntekijöiden kanssa jää hyvin vähäiseksi.

Et kun meilläkin niinku on noissa harjoittelussa suunnittelu-aikaa hirveesti painotetaan, että suunnittelette sitten siellä päiväkodilla aina niinkun tunnin. Sitten ne lastentarhanopettajat on siellä ihan ihmeissään, että niikunkun vähän tuohtuneitakin ”että kun ei meilläkään oo sitä suunnittelu-aikaa, miks opiskelijoilla on?”. (Opiskelija)

4.3.2 Koulutuksen ja päiväkodin yhteistyön syventäminen

Kuulua kentän ja koulutuksen välillä voitaisiin pienentää lisäämällä työssäoppimisjaksojen määrää ja pituutta. Opiskelijoiden ja lastentarhanopettajien mielestä harjoittelu-aikaa kentällä on vähennetty vuosi vuodelta, mutta jaksojen työmäärää lisätty. Työssäoppimisjaksot ovat opiskelijoiden mukaan todella raskaita juuri erilaisten oppimistehtävien ja – päiväkirjojen takia, mutta myös opettavaisimpia jaksoja koulutuksessa. Käytännön päiväkotityö on opettanut myös lastentarhanopettajille eniten ja täydentänyt koulutuksesta saatuja tietoja ja taitoja. Kentällä on saatu tietoja ja taitoja, joita koulutuksessa ei pystytä tai ehditä käsittelemään. Esimerkiksi sukupuolen ja tasa-arvon teemat olivat joillakin haastatteluille aiheita joita ei pystytä käsittelemään koulutuksessa vaan ne opitaan enemmän käytännön työn ja itsereflektion kautta. Yhtenä ehdotuksena olikin oppimistehtävä päiväkodissa joka liittyisi sukupuolen ja tasa-arvon teemoihin.

En tiedä oisko se sitten joku luentotyyppinen tai että joku oppimistehtävä, että opiskelijat laitettas harjottelun aikaan tarkkailemaan sitä omaa rooliaan myös niinkun tän asian suhteen. (Lastentarhanopettaja)

Myös työssäoppimisjaksojen läpikäymiseen kaivattiin parannusta, jolloin pystyttäisiin hyödyntämään vielä paremmin jaksoilta saatu kokemus ja tieto koulutuksen hyväksi. Varaamalla enemmän aikaa kokemusten jakamiseen lisättäisiin koulutuksen tietoisuutta päivähoidossa kohdattavista asioista. Kokemusten jakaminen ja niistä keskustelu on pääasiassa opiskelijoiden välisten keskustelujen tai yksittäisissä työssäoppimisjaksojen palautetapaamisten varassa. Varsinkin opiskelijat toivat esiin sitä, että käymällä omia ja toisten kokemuksia läpi keskusteluissa saa enemmän tietoa siitä mitä tuleva ammatti pitää sisällään.

Vois vielä kyllä paremminkin käsitellä niitä, että tuntuu että se on aika hätäsesti yhen istunnon aikana käydään läpi kaikki. Kyllähän sitä aina kaikissa näissä vaikka tutoriaaleissa ihmiset tuo niitä, kertoo esimerkkejä mitä on kokenut siellä. Niinkun melkein joka asiaan löytyy aina esimerkki harjottelukokemuksista. (Opiskelija)

Mun mielestä tosi hyviä semmoset niinkun keskustelut, että niinkun tutoriaaleissakin parasta on niinku se keskustelu sitten että jotain vois sit tuoda tavallaan niitä käytännön juttuja sieltä päiväkotimaailmasta. Niin ne on oikeestaan ehkä kaikista opettavaisempia saada sitä vertaistukea ja kuulee vähän niinkun muitten näkemyksiä ja niinkun et siinä samalla opettajillekin viestittyy se niinkun tieto missä mennään siellä kentällä (Opiskelija)

Haastateltavat ehdottivat esimerkiksi tilaisuuksia, jossa sekä koulutuksen opiskelijat ja lehtorit sekä lastentarhanopettajat olisivat läsnä samaan aikaan. Tällöin saataisiin sekä koulutuksen ja päivähoidon näkökulmat samaan tilaisuuteen ja pystyttäisiin esimerkiksi keskustelemaan työelämästä nousevista teemoista yhdessä. Myös vierailevien luennoitsijoiden hyödyntämistä tulisi haastateltavien mielestä suosia enemmän. Esimerkiksi sukupuolentutkimuksen puolelta voitaisiin pyytää luennoitsijaa kertomaan sukupuolen ja tasa-arvon teemoista pienten lasten kohdalla. Lastentarhanopettajat toivoivat myös lastentarhanopettajankoulutuksesta vierailevia luennoitsijoita kentälle mentorkoulutuksen tapaan, jolloin tietoa koulutuksesta välittyisi kentälle.

Myös koulutuksien lisääminen sukupuolen ja tasa-arvon teemoista varhaiskasvatuksessa lisäisi asian tietoutta kentällä ja myös koulutuksessa, jos näihin koulutuksiin osallistuisi myös opiskelijoita ja lehtoreita. Monet lastentarhanopettajat kuitenkin kokivat, ettei tieto erilaisista koulutuksista välity heille tarpeeksi hyvin eikä työntekijöillä ole riittävästi innokkuutta osallistumiseen. Kunnan

asettama suositus vuosittaiselle määrälle koulutuksia per henkilö ei toteudu kaikkien kohdalla. Joko koulutuksesta on tiedotettu huonosti, se ei ole aiheeltaan kiinnostava tai päiväkodin arjesta ei löydy aikaa tai tilaisuutta irrottaa yhtä henkilökunnasta koulutukseen. Myös tiedotus koulutuksesta sen jälkeen on heikkoa, sillä koulutuksen käynyt henkilö harvoin jakaa koulutuksen sisältöä muulle henkilökunnalle.

Ainakin niinkun koulutus pitäis olla enemmän pakollista ja enemmän valvottua. Meillähän pitäis olla kolme kertaa vuodessa niinkun käydä koulutuksissa, mut ei siihen yllä läheskään kaikki. Ne on ne jotkut tietyt, jotka käy ja sitten tietyt jotka ei ja samoin musta niitä koulutuksia pitäis jollain tavalla käsitellä jälkeenkin päin . (Lastentarhanopettaja)

Lisäksi Lastentarhanopettajaliiton toiminnalla ja esimerkillä pystyttäisiin lisäämään esimerkiksi sukupuolten välisen tasa-arvon käsittelyä sekä kentällä että koulutuksessa. Lisäämällä myös tasa-arvohankkeiden ja projektien tiedotusta saataisiin kokemuksia käytännön tasa-arvotyöskentelystä enemmän ja näin ollen innokkuutta ottaa osaa hankkeisiin. Haastatteluissa tuli esiin muutamia muistikuvia hankkeista ja projekteista joita olisi toteutettu joko koulutuksessa tai päivähoidossa sukupuolen ja tasa-arvon teemoista, mutta hankkeisiin ei ollut osallistuttu eikä niistä saatu tieto ollut välittynyt kentälle eikä koulutukseen asti.

Esimerkiksi hyödyntämällä tietotekniikkaa ja sosiaalista mediaa enemmän tiedonkulku eri vastaanottajien välillä olisi tehokkaampaa. Monet lastentarhanopettajat käyttävät lähinnä omaa sähköpostia tai Internetin hakukoneita tiedonlähteenä. Joissain päiväkodeissa on otettu blogit ja sähköiset kasvunkansiot päiväkotiryhmien käyttöön ja ne ovat helpottaneet vanhempien ja työntekijöiden tiedonvälitystä. Myös eräällä työssäoppimisjaksolla oli erään mentorin toimesta perustettu oma Facebook-ryhmä, jossa oli pystytty tiedottamaan jakson tapaamisista sekä jakamaan kokemuksia.

Ja sitten on tietenkin nää epäviralliset kanavat, niinkun opiskelijoiden kesken, että sithän meillä on uutuutena tää niinkun oma facebook, suljettu ryhmä,joka on ollu ihan hyvä... Se lähti siis yhden tutoropettajan niinkun alotteesta eli siihen halukkaat mentorit, itse asiassa aika iso osa varmaan mentoreista ja sitten nää opettajat ja varmaan kaikki harjoittelussa nyt olevat opiskelijat niin kuuluu siihen ryhmään. Se oli niinkun tiedotusta varten, mutta tietenkin siellä vois myös näitä omia kokemuksia jakaa... tää on nyt kokeilu ja musta tuntuu että tää..nää kokemukset on aika hyvät. Ihan niinkun tälleen nopeesti..se tietoo liikkuu siellä nopeemmin kuin jonkun moodlen tai sähköpostin kautta. (Opiskelija)

5. POHDINTA

5.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin on olemassa monenlaisia terminologioita ja käsitteitä, joiden avulla tutkimuksen valintoja ja ratkaisuja pohditaan. Kuitenkaan mitään selkeää ohjeistusta laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista ei ole. Tutkimuksen arviointi perustuu tutkimuksen kokonaisuuteen, jolloin sen sisällön on oltava johdonmukainen. Jotta tutkimuksen sisäiseen johdonmukaisuus toteutuu, tulisi tutkimuksessa kiinnittää huomiota seuraaviin asioihin: tutkimuksen kohde ja tarkoitus, omat sitoumukset tutkimukseen, aineiston keruu, tutkimuksen tiedonantaja, tutkija-tiedonantaja-suhde, tutkimuksen kesto, aineiston analyysi, tutkimuksen luotettavuus sekä tutkimuksen raportointi. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 135, 138.)

Tutkimuksessani olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimusprosessini eri vaiheita tarkasti ja avaamaan tulkintojeni lähtökohtia. Tutkimusraportissani olen tuonut esiin tutkimukseni tarkoituksen ja ajankohtaisuuden, aineiston keruuseen ja analyysiin liittyvät seikat sekä tutkimuksen keskeiset tulokset ja niiden tulkinnat selkeästi ja johdonmukaisesti. Olen hyödyntänyt tutkimuksessani aikaisempia tutkimuksia ja kirjallisuutta laajasti prosessin eri vaiheissa erityisesti tulosten raportoinnissa ja tulkinnassa.

Tutkimuksen tärkein luotettavuuden kriteeri on kuitenkin tutkija itse, sillä hän on myös tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Esimerkiksi tutkimustulokset ovat pitkälti tutkijan omaa tulkintaa ja pohdintaa tutkimusaineistosta, jolloin tutkijan tulee perustella valintojaan ja ratkaisujaan lukijalle. Tutkimuksen raportoinnissa tulee pyrkiä avoimuuteen ja läpinäkyvyyteen siten, että lukija saa käsityksen niistä lähtökohdista, jotka tutkimuksen tekemiseen ovat olleet olemassa. (Eskola & Suoranta 1998, 211; Virtanen 2006, 198.) Feministisessä tutkimusperinteessä tutkimuksen tiedon tuottamisen ja luotettavuuden kannalta on tärkeää paikantaa tutkijasubjekti. Tutkijan tulisi kuvata omaa taustaansa ja sen merkitystä tutkimusprosessissa lisätäkseen luotettavuutta. (Liljerström 2004, 15.)

Tutkimusaiheeni valinta lähti liikkeelle omista henkilökohtaisista kokemuksista lastentarhanopettajana ja entisenä Tampereen yliopiston lastentarhanopettajan koulutuksen opiskelijana. Olen pyrkinyt tuomaan omaa kokemustaustaani esiin tutkimusraportin aikana kohdissa, joissa koen sillä olleen vaikutusta. Tutkijaa lähellä oleva tutkimusaihe asettaa haasteita tutkimuksen tekoon, sillä aiheen tuttuus voi vaikeuttaa kuulemista ja näkemistä. Tutulta tuntuvia

asioita ei osaa ihmetellä, jolloin voi jäädä kysymättä jotain olennaista. Aiheen tuttuus voi kuitenkin helpottaa tutkittavien ja tutkijan välistä vuorovaikutusta ja tutkijan on helppo päästä keskusteluihin nopeammin sisään. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 213.)

Tutkimukseni haastateltavien hankinnassa ja haastattelutilanteissa koin aiheen tuttuudesta olevan enemmän hyötyä kuin haittaa. Haastateltavien hankinta oli lastentarhanopettajien ja opiskelijoiden osalta helppoa ja nopeaa oman tuttavapiirin avulla. Jotkut haastateltavista tunsin ennestään ja pohdinkin vaikuttiko tuttavuutemme haastattelutilanteiden virallisuuteen. Toisaalta teemahaastattelun luonteeseen kuuluu keskusteleva ilmapiiri, jonka koin saavuttavani nopeammin tuttavien kohdalla. Lisäksi koin saavuttavani luotettavuuden haastateltavien silmissä helpommin koska olin ennestään tuttu kasvo, jolloin haastateltavat puhuivat vapaammin tutkimusaiheesta. Haastattelutilanteissa en painottanut omaa opiskelijahistoriaani saman lastentarhanopettajan koulutuksen piirissä vaan mainitsin siitä haastattelujen lopussa tai asian noustessa esiin.

Tutkimuksessani olen noudattanut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2002, 3) laatimia hyvän tieteellisen käytännön ohjeita. Ohjeiden mukaisesti olen tutkijana noudattanut tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, avoimuutta tutkimustuloksien raportoinnissa, huomionnut muut tutkijat sekä heidän saavutuksensa asianmukaisesti. Lisäksi haastattelutilanteissa, aineiston käsittelyssä ja tutkimusraportissa olen noudattanut ihmistieteitä koskevia eettisiä periaatteita: tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen ja yksityisyys ja tietosuoja (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 4.).

Haastattelupyynnöissä ilmaisin selkeästi tutkimuksen tavoitteet ja aineistonkeruumenetelmän, jonka pohjalta haastateltavat ilmoittautuivat vapaaehtoisesti haastatteluun. Jokainen haastateltava antoi suostumuksen haastattelujen nauhoitukselle. Haastattelutilanteissa ja aineiston käsittelyssä pyrin kunnioittamaan haastateltavien yksityisyyttä siten, että jo haastattelun litterointivaiheessa käsittelin haastatteluja nimettöminä. Tutkimustuloksissa olen jättänyt näkyviin vain haastatteluryhmien tunnistet ja poistanut haastatteluaineistosta muunlaiset tunnistet, joista olisi voinut identifoida haastateltavan. Olen pitänyt huolen tutkittavien oikeuksista ja hyvinvoinnista, jotta tutkittava voi luottaa siihen, ettei tuloksia käytetä muuhun kuin luvattuun tarkoitukseen.

5.2 Tutkimustulosten tarkastelua

Tutkimukseni tavoitteena oli tarkastella Tampereen yliopiston lastentarhanopettajan koulutuksessa vallitsevaa kasvatustajatteluä sukupuolen ja tasa-arvon näkökulmista. Tarkastelukulmina olivat koulutuksen opettajien ja opiskelijoiden sekä koulutuksesta valmistuneiden lastentarhanopettajien käsitykset sukupuolten välisen tasa-arvon käsittelystä ja toteutumisesta koulutuksessa suhteessa työelämään. Lähestyin tutkimusaiheittani seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

1. Miten sukupuolta ja tasa-arvoa käsitellään Tampereen yliopiston lastentarhanopettajankoulutuksessa?
2. Millaisia käsityksiä opiskelijoilla, opettajilla ja valmistuneilla on sukupuolitietoisesta tasa-arvokasvatuksesta?
3. Millaisia valmiuksia lastentarhanopettajankoulutus antaa kentälle sukupuolitietoisien tasa-arvokasvatuksen osalta?

Tutkimustulokseni osoittavat, että sukupuolen ja tasa-arvotemojen käsittely lastentarhanopettajan koulutuksessa on hyvin vähäistä. Teemat esiintyvät virallisessa opetuksessa yksittäisten kurssien yhteydessä, mainintoina opettajankouluttajien opetuksessa tai sivulauseissa sekä muutamissa kandidaatin tutkielma-aiheissa. Myöskään koulutuksen opetussuunnitelmissa, kurssien sisällöissä ja materiaaleissa ei ollut mainintaa kyseisistä teemoista tai niiden käsittelystä. Teemoista käydään keskustelua enemmän epävirallisemmassa ja opiskelijakeskeisimmissä yhteyksissä, kuten tutoriaali-istunnoissa tai opiskelijoiden välisissä keskusteluissa opetuksen ulkopuolella. Tutoriaalityöskentely koettiin enimmäkseen hyödylliseksi menetelmäksi lisätä opiskelijoiden vaikutusvaltaa opetuksen sisältöihin esimerkiksi tuomalla keskusteluun lasten sukupuoleen liittyviä kysymyksiä.

Syitä teemojen vähäiselle käsitykselle olivat opettajankouluttajien vähäinen kiinnostus ja asiantuntijuus aiheista sekä heidän oma kokemus- ja arvotausta aiheita kohtaan. Myös opiskelijoiden omalla aktiivisuudella koettiin olevan merkitystä aiheiden esiin nostamisessa esimerkiksi palaute- ja tutoriaalikeskusteluissa, mutta näitä vaikutuskanavia ei pidetty tehokkaina eikä luotettavina. Lastentarhanopettajan koulutuksen ei koettu kohtaavan työelämässä kohdattavien osaamistarpeiden kanssa. Koulutuksen opetussuunnitelma ja kurssien sisällöt eivät päivitty riittävän tiheästi, jotta koulutus tarjoaisi tietoa työelämässä kohdattaviin ongelmiin, kuten päivähoiton sukupuolittaviin käytäntöihin.

Lastentarhanopettajankoulutuksella koettiin olevan tärkeä rooli sukupuolitietoisemman varhaiskasvatuksen kehittämisessä ja näin ollen sukupuolten välisen tasa-arvon kehittämisessä. Tulosten perusteella koulutus luo pohjan lastentarhanopettajan käytännön työlle ja antaa tietynlaisen

kasvatusnäkemysten, johon kuuluu erilaiset arvot, asenteet ja tietämys varhaiskasvatuksesta. Se mitä koulutuksessa käsitellään ja miten tietyistä teemoista keskustellaan vaikuttaa tulevan lastentarhanopettajan toimintaan lasten, vanhempien ja työyhteisön kanssa. Jo pelkästään lisäämällä sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvää tematiikkaa opetukseen ja kurssimateriaaleihin saataisiin aihe integroitua osaksi muita kursseja ja koko koulutusta ja siten osaksi tulevaa kasvatusnäkemystä.

Tarve sukupuolitematiikan käsittelylle kumpusi enemmän työelämästä kuin itse koulutuksesta. Tutkimustulokseni ja aiemmat tutkimukset vahvasti osoittavat että päivähoidon arjesta on vallalla sukupuolittavia käytäntöjä, jotka eriarvoistavat tyttöjä ja poikia. Vaikka päivähoitoa pidetään yleisesti tasa-arvoisena subjektiivisen päivähoidon ja lapsilähtöisen ajattelun ansiosta, arjessa silti tehdään stereotyyppisiä erotteluja leikeissä, leluissa, väreissä ja päiväkodin tiloissa. Sukupuoli rakentuu nainen-mies-dikotomian kautta, joka näkyy arjen sukupuolittavina käytänteinä ja asenteina. Monella haastatellulla lastentarhanopettajalla ja opiskelijalla ei ollut välineitä kohdata työelämässä kohtaamia tilanteita sukupuolitietoisesti.

Sukupuoli määrittyy koulutuksessa ja työelämässä lähinnä biologian kautta ja huomiotta jää sukupuolen moninaisuus. Tyttöjen ja poikien käytös selitetään vahvasti biologisen sukupuolen kautta eikä eroja poikien kesken tai tyttöjen kesken havaita. Se miten sukupuoli käsitteellistetään vaikuttaa siihen minkälaista toimintaa ja tasa-arvopolitiikkaa harjoitetaan. Kuten tuloksissa tuli esiin pojat hallitsevat päivähoidon julkisia tiloja äänenkäytöllä ja suuremmalla pinta-alalla. Tyttöjen leikit ovat rauhallisimpia, yksityisiä ja tilallisesti pienempiä. Koska ajatellaan että pojat ovat äänekkäämpiä ja aktiivisia energiapakkauksia, annetaan heille tilaa purkaa energiaa. Kun taas tyttöjä ohjataan pienempiin tiloihin, jossa rauhalliset ja kiltit tytöt pystyvät luontaisesti käyttäytymään. Tasa-arvoon pyritään lähinnä samankaltaistamalla lapset yhdeksi isoksi massaksi takaamalla heille samat säännöt ja oikeudet. Säännöt kuitenkin pohjataan tietynlaiseen ihannekäyttäytymiseen, joka yleensä vastaa enemmän tyttöjen kilttiä ja rauhallista käytöstä. Pojat poikkeavat tästä normista ja heidät leimataan häiriötekijöiksi, joita ei ymmärretä.

Ratkaisuksi poikien paitsioasemalle on esitetty miesten lisäämistä päiväkodissa, sillä he voisivat harjoittaa poikien kanssa ”poikamaisia” asioita ja toisivat pojille ”miehen mallia” naisvaltaisessa päivähoidossa. Aiemmat tutkimukset ja omat tutkimustulokseni osoittavat, että miesten läsnäolo kuitenkin vain ylläpitää eriarvoista kohtelua, sillä tytöt ja pojat eriytyvät entistä enemmän omiin ryhmiinsä touhumaan ”poikamaisia” ja ”tyttömäisiä” asioita. Miehet painottavat poikien kanssa enemmän liikunnallisia aktiviteetteja sekä rakentelua ja naiset keskittyvät tyttöjen kanssa askarteluun ja kädentaitoihin.

Päiväkodin tyttömäisyys tai poikamaisuus ei ole kuitenkaan kiinni kasvattajan sukupuolesta, vaan kasvatuskulttuurin sukupuolittavasta luonteesta. Tasa-arvoisempaa varhaiskasvatusta voi edistää kuka tahansa kasvattaja sukupuolesta riippumatta. Tärkeää olisi että sekä tytöt että pojat saisivat monenlaisia virikkeitä, jotka eivät olisi jaoteltu sukupuolen mukaisesti. Tulisi luoda tilaa monenlaisille olemisen tavoille ja tehdä lapsille mahdolliseksi kaikenlaisten ominaisuuksien ja taitojen kehittäminen sukupuolesta riippumatta.

Tulosten perusteella lastentarhanopettajankoulutuksessa vallitsee sukupuolineutraali tasa-arvokäsitys, jonka mukaan tasa-arvo on toteutunut eikä suuremmille toimenpiteille ole tarvetta. Vaikka sukupuolen ja tasa-arvon teemat koettiin tärkeiksi ja ajankohtaisiksi, tuloksissa tuli esiin myös vähättelyä sukupuolen ja tasa-arvon asioita kohtaan. Esimerkiksi osa haastattelemistani opiskelijoista eivät kokeneet aiheita keskeisiksi tulevaa ammattiaan ajatellen. Lista koulutukseen lisättävistä muista aiheista oli verrattain pitkä ja monet aiheet kuten monikulttuurisuus koettiin ajankohtaisemmaksi kuin sukupuoleen tai tasa-arvoon liittyvät teemat.

Vaikka miltei kaikki haastateltavani luonnollisesti olivat sitä mieltä, että sukupuolen ja tasa-arvon teemat ovat tärkeitä ja ajankohtaisia, eivät kaikki varhaiskasvatuksen alalla ajattele samalla tavalla. Koen että haastatteluihin oli hakeutunut henkilöitä, joita sukupuolen ja tasa-arvon teemat varhaiskasvatuksen piirissä yleisesti kiinnostavat ja haluavat niiden edistämistä. Kuitenkin keskustellessani tutkimukseni aiheesta muiden varhaiskasvatuksen alalla työskentelevien kanssa, sain osakseni ihmetystä ja turhautumista. Osa koki tasa-arvon toteutuneen jo subjektiivisen päivähoito-oikeuden myötä eikä tyttöjen ja poikien kasvatus tarvitsisi osakseen sukupuolikriittisempää lähestymistä. Uskon, että esimerkiksi pienten lasten seksuaalisuudesta ja sukupuolesta keskusteleminen aiheuttaa hämmennystä, koska aiheesta on vähäisesti tutkimustietoa saatavilla ja sitä on hankala saada ilman omaa aktiivisuutta. Myöskään päivähoidon virallisista asiakirjoista kuten Varhaiskasvatussuunnitelman perusteista (Stakes 2005) ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteista (Opetushallitus 2010) ei saa eväitä sukupuolitietoisemman varhaiskasvatuksen toteutukseen työelämässä.

Myös lastentarhanopettajan koulutuksen kehittäminen sukupuolitietoisempaan suuntaan on haasteellista niukan tiedon takia. Koska sukupuolikriittisestä näkökulmasta tehtyä tutkimusta varhaiskasvatuksen alalta on vähän ja tasa-arvohankkeet ovat keskittyneet enimmäkseen koulujärjestelmään, käytettävissä on niukasti kokemustietoa lastentarhanopettajan koulutuksen kehittämiseen. Kansainvälisissä ja kansallisissa laissa ja asiakirjoissa veloitetaan koulutuksessa ja opetuksessa lisäämään sukupuolitietoisempaa opetusta ja edistämään sukupuolten tasa-arvoa.

Lisäksi tasa-arvolaki (2005) velvoittaa oppilaitoksia laatimaan vähintään kolmen vuoden välein oman tasa-arvosuunnitelman. Tasa-arvon toteutuminen onkin kulminoitunut opettajankoulutuksissa suunnitelmien laatimiseen. Tasa-arvon toteutumisena koetaan opiskelijoiden tasa-arvoinen kohtelu koulutuksen valintakokeissa ja opetuksessa. Muutos sukupuolitietoisempaan suuntaan opetuksessa ja kurssien sisällöissä on vähäistä, sillä lakien ja asiakirjojen velvoitteet ovat vain kehotuksia ja suosituksia eikä niinkään pakotteita.

Tutkimustuloksissani myös koulutuksen kesto koettiin riittämättömäksi kaikkien aiheiden käsittelylle, jolloin osa asioista jää käsittelemättä tai opitaan työelämän kautta. Lastentarhanopettajat painottivatkin sitä että varsinainen oppiminen alkaa vasta työelämässä, jossa opettajina ja auttajina ovat arjen tilanteet, lapset, työyhteisö ja lasten vanhemmat. Koulutuksessa saatujen tietojen ja taitojen soveltaminen käytännössä on kuitenkin hankalaa, jos perustiedot esimerkiksi lapsen sukupuoli-identiteetin rakentumisesta ovat vajavaiset. Koulutuksessa opittujen tiedonhankintataitojen sekä työyhteisön ja vanhempien avulla ovat monet selvittäneet arjessa kohtaamistaan tilanteista ja ongelmista. Jotta opiskelijat voisivat myös hyödyntää työelämän opettavaa vaikutusta, tulisi heille järjestää enemmän käytännön työharjoittelua päiväkodeissa.

Työelämään tutustumista ja sieltä saatavan tiedon hyödyntämistä voitaisiin lisätä erilaisilla oppimistehtävillä päiväkodin puolella. Myös parantamalla työssäoppimisjaksojen käsittelyä saataisiin kallisarvoista tietoa sen hetkisestä tilanteesta päivähoidossa ja siellä vallitsevista teemoista sekä tiedon tarpeesta. Hyödyntämällä opiskelijoiden ja mentoreiden kokemuksia ja palautetta työssäoppimisjaksoista muiden kurssien suunnittelussa saataisiin koulutuksen sisältö vastaamaan työelämän tarpeita.

Eniten tiedon tarvetta on sukupuolen, seksuaalisuuden, monikulttuurisuuden ja uskonnon teemoissa. Näitä aiheita voitaisiin integroida jokaisen kurssin sisälle, jolloin ei tarvitsisi paisuttaa opintopistemääriä tai luoda kokonaan uutta kurssia jonkun toisen tilalle. Koulutuksen kehittämiseen voitaisiin myös pyytää apua yli tiedekuntarajojen, esimerkiksi tekemällä tiiviimpää yhteistyötä sukupuolentutkimuksen kanssa muun muassa vierailevan luennoitsijan tai kokonaisen luentosarjan muodossa. Myös kannustamalla opiskelijoita sukupuolentutkimuksen sivuaineopintoihin lisättäisiin opiskelijoiden varhaiskasvatuksen asiantuntijuuteen sukupuolikriittisempi näkökulma.

Lisäksi hyödyntämällä nykyaikaista teknologiaa ja mediaa tiedonvälitys voitaisiin saada ajantasaisemmaksi, nopeammaksi ja tehokkaammaksi. Esimerkiksi hyödyntämällä sosiaalista mediaa, kuten Facebookia, Twitteriä tai erilaisia blogipalveluita (Blogger, Blogilista, LiveJournal) saataisiin tieto välittymään jokaisen käyttäjän ja käyttäjäryhmän välillä ajantasaisesti ja nopeasti.

Sosiaalisessa mediassa jokainen käyttäjä on sekä tiedon vastaanottaja että tiedon tuottaja, jolloin jokaisen käyttäjän tai käyttäjäryhmän ääni ja näkemys saadaan kuuluviin. Tieto välittyy viiveettä ja on yleensä muodossa, joka on helposti ja nopeasti luettavissa sekä jaettavissa eteenpäin. Lisäksi sosiaalisessa mediassa syntyy sosiaalisia verkostoja, ryhmiä ja yhteisöjä, jotka osaltaan lisäävät yhteisöllisyyttä käyttäjien välillä. Tällä tavoin saataisiin koulutuksen ja päiväkodin yhteisöllisyyttä kasvatettua ja kurottua umpeen koulutuksen ja työelämän välistä kuilua.

Esimerkiksi tutkimukseni tapauksessa sosiaalista mediaa voitaisiin hyödyntää kunnan tasolta lastentarhanopettajan koulutukseen ja päiväkotiin. Kunnat pystyisivät oman blogin tai Facebook-ryhmän kautta tiedottamaan täydennyskoulutuksista ja tapahtumista varhaiskasvatuksen kentällä. Lastentarhanopettajan koulutus pystyisi hyödyntämään sosiaalista mediaa esimerkiksi kurssien tiedotuksen apuna sekä ryhmätehtävien työskentelyvälineinä. Yhdessä haastattelussa tulikin esiin positiivisia kokemuksia Facebookin hyödyntämisestä erään työssäoppimisjakson yhteydessä, jolloin tiedonvälitys opettajankouluttajien, mentoreiden ja opiskelijoiden välillä oli nopeampaa ja tehokkaampaa. Monissa päiväkodeissa digitaaliset kasvunkansiot ja omat blogit ovat arkipäivää ja niiden käyttökokemukset ovat olleet pääosin positiivisia tutkimusaineistoni sekä omien kokemusten perusteella.

Lisäksi työelämän ja koulutuksen kohtaaminen parantuisi haastatteluaineistossa ylistetyyn menetelmään, tutoriaalityöskentelyyn, panostamalla. Sen avulla voitaisiin lisätä opiskelijoiden omien työssäoppimiskokemusten ja tietojen hyödyntämistä osana opiskelua. Tutkimukseni valossa esimerkiksi yhdeksi tutoriaali-istunnon aiheeksi voitaisiin ottaa päiväkodin sukupuolittavat käytännöt, joiden käsittelyn apuna voitaisiin käyttää opiskelijoiden omia kokemuksia ja havaintoja työssäoppimisjaksoilta. Tällöin opitaan ratkaisemaan ongelmia sellaisena kuin niitä kohdattaisiin työelämässä, jolloin myös kuilu työelämän ja koulutuksen välillä kapenisi. Haastattelujen tekohetkellä varhaiskasvatuksen koulutuksesta oltiin supistamassa ongelmaperustainen oppiminen vain ammatillisten opintojen menetelmäksi, jossa sitä varmasti eniten tarvitaan. Toivottavasti menetelmää voitaisiin hyödyntää oikealla tavalla ja hyödyntää sitä työelämän ja koulutuksen kohtaamisessa sekä lisätä opiskelijoiden aktiivista roolia kurssien sisältöjen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Koulutuksesta saatu tietoperusta ja näkemys siirtyvät osaksi työelämää, jossa lastentarhanopettajalla koetaan olevan merkittävä rooli lapsen kasvuun ja kehitykseen, jonka koetaan olevan hauraimmillaan päiväkotiiässä. Tulosten perusteella lastentarhanopettaja on vanhempien ohella yksi tärkeimpiä aikuisia lapsen arjessa. Se miten päivähoidon toiminnassa kohdataan ja kohdellaan

eri sukupuolia, on riippuvainen lastentarhanopettajan toiminnasta, sillä hänellä on päävastuu päiväkotiryhmän pedagogisesta toiminnasta ja sen suunnittelusta yhdessä moniammatillisen tiimin kanssa. Lastentarhanopettaja pystyy myös puuttumaan työyhteisön tai vanhempien sukupuolittavaan toimintaan keskustelemalla heidän kanssaan asiasta. Tärkeintä kuitenkin on lastentarhanopettajan itsereflektio omien arvojen, asenteiden, suhtautumisen ja käsitysten suhteen eri sukupuolten kohtaamisessa päivähoidon arjessa. Kriittinen tarkastelu omaa kasvatustyötä kohtaan voi paljastaa piileviä sukupuolittavia käytäntöjä. Jotta tällaista pohdintaa pystyy tekemään, tarvitaisiin siihen välineet ja tieto koulutuksen puolelta.

Sukupuolten tasa-arvon edistäminen vaatii tietoa ja koulutusta siinä missä muutkin lastentarhanopettajan ammattitaitoon liittyvät kysymykset. Tasa-arvon edistäminen ei ole kasvattajalta vaadittava luonteenpiirre vaan siihen tulee kouluttautua ja sitä tulee ylläpitää ja harjoittaa arjen tilanteissa. Opettajankoulutuksella on suuri rooli ja haaste siinä kuinka tulevia kasvattajia voidaan tukea ja kannustaa huomioimaan sukupuolen merkitys omassa ja muiden toiminassa edistääkseen tasa-arvoa työssään.

Opettajan sukupuolesta riippumatta hänen toiminnallaan on vaikutusta siihen, millaisina tytöt ja pojat näkevät mahdollisuutensa ja tehtävänsä. Aktiivinen vaikuttaminen sukupuolten väliseen tasa-arvoon koulutuksen välityksellä edellyttää kuitenkin opettajilta tietoa ongelmista sekä keinoista, joiden avulla tasa-arvoa voidaan edistää. Tällä hetkellä opettajien peruskoulutukseen sisältyy vain vähäisessä määrin ja epäsystemaattisesti tällaista oppiainesta. Myös koulutoimen piirissä toimivien täydennyskoulutus on näiltä osin yleensä järjestämättä (KM 1988/17, tiivistelmä, 5.).

Opetusministeriön asettaman tasa-arvokokeilutoimikunnan mietintö vuodelta 1988 vaikuttaa tutkimukseni kannalta edelleen ajankohtaiselta. Aloittaessani tutkimusprosessiani olin yllättynyt kuinka vähän opettajankoulutus antaa tietoa sukupuolen ja tasa-arvon kysymysten käsittelyyn tuleville kasvattajille, jotka kohtaavat työelämässään pieniä tyttöjä ja poikia. Vaikka jo 1970-luvulta lähtien on käyty keskustelua, tehty tutkimuksia, hankkeita ja projekteja aiheesta, ei suurempaa muutosta opettajankoulutuksessa ole tapahtunut.

Hankkeiden, projektien ja tutkimusten kautta on 40 vuoden ajan välitetty tietoa kasvatuksen ja koulutuksen sukupuolittuneisuudesta opettajankoulutuksiin ja työelämään, mutta muutos sukupuolitietoisempaan suuntaan on ollut hidasta. Muutoksen hitaudesta kertoo myös feministisen kasvatustutkimustiedon vähäinen määrä, varsinkin varhaiskasvatuksessa, sillä suurin osa tutkimuksista sijoittui peruskouluun ja sitä ylemmille koulutusasteille. Näistä lähtökohdista käsin

koen, että jo pelkän jatkotutkimuksen tekeminen varhaiskasvatuksen alalla feministisestä näkökulmasta olisi tärkeää. Erityisesti lastentarhanopettajan koulutukseen suunnatulle feministiselle kasvatustutkimukselle olisi tarvetta.

Tutkimukseni pohjalta olisi kiinnostavaa tutkia, minkälainen vaikutus sukupuolitietoisemman tiedon ja opetuksen lisäämisellä olisi lastentarhanopettajan koulutuksen opiskelijoiden ja opettajankouluttajien kasvatusajatteluun. Voiko jo pelkästään analysoimalla sukupuolta teoreettisena käsitteenä ja tutustumalla sukupuolen tutkimuksen tuloksiin sekä eri kehittämishankkeissa kokeiltuihin toimintatapoihin saada koulutusta ja siellä vallitsevaa kasvatusajattelua sukupuolitietoisempaan suuntaan? Kuinka paljon pelkästään opettajankouluttajien täydennyskoulutuksella aiheesta saataisiin koulutusta sukupuolitietoisemmaksi ja kriittisemmäksi varhaiskasvatuksen sukupuolittavia käytäntöjä kohtaan? Entäpä lisäämällä yhteistyötä sukupuolentutkimuksen kanssa esimerkiksi vierailevien luentosarjojen muodossa? Tai kannustamalla lastentarhanopettajaopiskelijoita rohkeammin ottamaan sukupuolentutkimusta sivuaineeksi.

Tutkimuksen aineistonkeruuvaiheessa Tampereen yliopiston lastentarhanopettajankoulutus oli koulutusuudistuksen kynnyksellä. Uudistus herätti haastateltavissa ristiriitaisia tunteita. Pelkona oli, että varhaiskasvatuksen oppiaine jää muiden kasvatustieteen oppiaineiden jalkoihin koska on pieni yksikkö. Myös ongelmaperustaisesta opetussuunnitelmasta luopuminen miltei kokonaan aiheutti tunteita sekä puolesta että vastaan. Ongelmaperustaisen oppimisen poistuminen saattaa vähentää opiskelijan omaa aktiivisuutta ja vaikutusvaltaa oppimisprosessissa ja kurssisisällöissä. Toisaalta uudistuksen myötä saadaan uudenlaisia työskentelytapoja ja opetusmenetelmiä sekä asiantuntijuutta muiden oppiaineiden lehtoreista esimerkiksi sukupuolen näkökulmasta. Jatkotutkimuksena olisi mielenkiintoista vertailla uutta ja vanhaa opetussuunnitelmaa sukupuolitematiikan käsittelyn näkökulmasta. Onko uudistus tuonut mukanaan uudenlaista näkökulmaa sukupuolen väliseen tasa-arvoon kasvatusalalla, jota osaltaan toivottiin uudistuksen myötä?

Tutkimukseni osoitti, että varhaiskasvatuksen kentällä ja koulutuksessa on tarvetta ja kiinnostusta sukupuolitietoisemmalle varhaiskasvatukselle. Lisäksi tutkimustulokseni nostavat esiin sen millainen vaikutus lastentarhanopettajan koulutuksella ja yksittäisellä lastentarhanopettajalla on sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen varhaiskasvatuksessa. Lastentarhanopettajan koulutuksella on tärkeä rooli sukupuolitietoisemman kasvatusotteen kehittämisessä, harjoittamisessa ja ylläpitämisessä, sillä kyseinen kasvatusote ei synny itsestään. Hyödyntämällä olemassa olevaa feminististä kasvatustieteen tutkimusta, tekemällä yhteistyötä yli tiedekunta- ja

laitosrajojen, täydennyskouluttamalla opettajankouluttajia sekä päivittämällä opetussuunnitelmaa vastaamaan työelämän tarpeita uskon lastentarhanopettajan koulutuksen olevan matkalla kohti sukupuolitietoisempaa koulutusta ja varhaiskasvatusta. Varhain aloitettu tasa-arvoinen ja sukupuolitietoinen kasvatusote auttaa rakentamaan yhdenvertaisempaa yhteiskuntaa, sillä tällaisella kasvatusotteella voidaan vaikuttaa lapsen tulevaisuuden koulutusvalintoihin ja työelämään.

LÄHTEET

- Alatalo, H. 1991. Espoon poika-projekti. Espoon kaupunki. Sosiaalivirasto.
- Arnesen, A-L (toim.) 1995. Gender and Equality as Quality in School and Teacher Education. Final report from the 3-year Nordic project on gender and equal opportunities in teacher education. Oslo: Nordic Council of Ministers. Oslo University College.
- Arnesen, A-L (toim.) 1999. Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä. Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja 17. Helsinki: Yliopistopaino.
- Asetus lasten päivähoidosta 16.3.1973/239
- Brunila, K. 2009. Parasta ennen: tasa-arvotyön projektitapaistuminen. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Brunila, K. 2010. Tasa-arvotyön projektitapaistuminen. Teoksessa Saaremaa, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino. 88-91.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2010. Helsinki: Opetushallitus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino
- Eskola, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. 2001: Ikkunoita tutkimusmetodeihin II-näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 133-157.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Jyväskylä: PS-kustannus, 24-42.
- Gordon, T. & Lahelma, E. 2003. Erot ja erilaisuus koulussa. Teoksessa Lahelma, E. & Gordon, T. (toim.) Koulun arkea tutkimassa: yläasteen erot ja erilaisuudet. Helsinki. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A1:2002.74-77.
- Gordon, T., Holland, J. & Lahelma, E. 2000. Making spaces: citizenship and difference in schools. Basingstoke: Macmillan Press.
- Haataja, M-L. 1992. Tasa-arvokasvatusprojekti neljässä kajaanilaisessa päiväkodissa vuosina 1987-1990. Loppuaportti 1992. Oulun yliopisto. Kajaanin täydennyskoulutusyksikkö.

- Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2003–2007. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Henkel, K. 2006. Ett jämställd förskola – teori och praktik. Skärholmen: Jämställt.se
- Helenius, A. & Korhonen, R. 2005. Mitä varhaiskasvatus on? Teoksessa Merisuo-Storm, T. & Soininen, M. Opettajuuden jäljillä. Varhaiskasvatuksesta aikuiskasvatukseen. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja B74.55-68.
- Huhta, L. 2003. Tasa-arvo opettajankouluttajan silmin. Tampereen yliopiston opettajankouluttajien näkemyksiä tasa-arvosta sekä sukupuolen merkityksestä koulussa ja opettajankoulutuksessa. Tampereen yliopisto.
- Huhtanen, K. 2005. Varhaiskasvatuksen ohjaus-keppiä, porkkanaa vai saarnaamista? Teoksessa Merisuo-Storm, T. & Soininen, M. Opettajuuden jäljillä. Varhaiskasvatuksesta aikuiskasvatukseen. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja B74. 69-88.
- Huida, O., Smeds, R., Haavio-Mannila, E. & Kauppinen-Toropainen, K. 1993. Perinteiden pölyt ja uudistusten tuulet. Teknisten innovaatioiden ja sukupuolten työnjaon vuorovaikutus. Teollisuustalous ja työpsykologia, Raportti 144. Teknillinen korkeakoulu. Otaniemi.
- Hujala, E., Puroila, A-M, Parrila, S. & Nivala, V. 2007. Johdanto. Teoksessa Hujala, E., Puroila, A M, Parrila, S. & Nivala, V. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Hyvinkää: T-Print
- Husa, S. & Kinos, J. 2001. Akateemisen varhaiskasvatuksen muotoutuminen. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Huttunen, J. 1990. Isän merkitys pojan sosiaaliselle sukupuolelle. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 77. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Hynninen, P. & Lahelma, E. 2008. Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuutta opettajankoulutukseen. Kasvatus 3/2008. 283-288.
- Hynninen, P., Helakorpi, J., Lahelma, E., Lehtonen, J. & Snellman, J. 2011. Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuus opettajankoulutuksessa. Raportti Tasuko-hankkeesta 2008-2011. Helsingin yliopisto käyttäytymistieteellinen laitos. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.fi):

<http://wiki.helsinki.fi/download/attachments/64425827/raportti_taitettu_a5_kansi_v4pdf?version=1&modificationDate=1318487559008&api=v2 > Viitattu 5.8.2011.

Härkönen, U. 1996. Naiskasvattajien käsityksiä tyttöjen ja poikien työn tekemisestä sekä äitien ja isien työkasvatuksesta. Kasvatustieteellisiä julkaisuja: 28. Joensuun yliopisto.

Härkönen, U. 2002. Mitä varhaiskasvatus on? Teoksessa Teoksessa Nuutinen, P. & Savolainen, E. (toim.) 50 vuotta opettajankoulutusta Savonlinnassa. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy. 111-121.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. 1948. Saatavilla pdf-muodossa: <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/fin.pdf > Viitattu 21.8.2012.

Jokinen, A. 2010. Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino. 128-138.

Jokinen, E. 2004. Kodin työn, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys. Teoksessa Jokinen, E., Kaskisaari, M. & Husso, M. (toim.) Ruumis töihin. Käsité ja käytäntö. Tampere: Vastapaino. 285-304.

Julkunen, R. 2008. Uuden työn paradoksit: keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista. Tampere: Vastapaino.

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus. 1979. Helsinki: Suomen YK-liitto. Saatavilla pdf-muodossa: <http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/kaikkinaisen_naisten_syrjinnan.pdf > Viitattu 21.8.2012

Kasvatustieteiden yksikön kotisivut < <http://www.uta.fi/edu/> > Viitattu 21.1.2013

Kinos, J. & Laakkonen, E. 2005. Mieslastentarhanopettajien työ- ja koulutusura sekä harrastustoiminta. Teoksessa Merisuo-Storm, T. & Soininen T. Opettajuuden jäljillä. Varhaiskasvatuksesta aikuiskasvatukseen. Turku: Painosalama Oy. 141-165.

Komiteanmietintö 1988:17. Tasa-arvokokeilutoimikunnan mietintö.

- Korhonen, P-K. 1998. Sukupuoli, elämäntietä ja ohjaus. Sukupuolisensitiivisen ohjauksen opetussuunnitelman teoreettiset ja pedagogiset perusteet. Helsinki: Helsingin yliopisto, Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja 14.
- Korvajärvi, P. & Kinnunen, M. 1996. Lopuksi: Työelämän sukupuolistaminen. Teoksessa Kinnunen, M. & Korvajärvi, P. (toim.) Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä. 233-241.
- Lahelma, E. 1992. Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmassa. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 132. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lahelma, E. 2009. Tytöt, pojat ja kysymys koulumenestyksestä. Teoksessa Ojala, H., Palmu, T. & Saarinen, J.(toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino. 136-156.
- Lahelma, E. 2011. Sukupuolitietoisuutta kouluun ja opettajankoulutukseen: TASUKO-hankkeesta eteenpäin. Kasvatus 1/2011. 90-95.
- Lahelma, E. & Gordon, T. 1999. Rajankäyntiä. Sukupuoli opetussuunnitelmassa ja koulun käytännöissä. Teoksessa Arnesen, A-L (toim.) 1999. Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä. Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja 17. Helsinki:Yliopistopaino. 91-106.
- Laki 36/1973 Laki lasten päivähoidosta
- Laki 232/2005 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain muuttamisesta
- Laki 272/2005 Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista
- Laki 609/1986 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta
- Lammi-Taskula, J. 1994. Päiväkotien moninaiset miehet. Teoksessa Sipilä, J & Tiihonen, A. Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan. Vastapaino. Tampere.
- Lampela, Kristiina & Lahelma, Elina (1996) Tytöt ja pojat peruskoulussa – Koulukokemuksien näkökulmia tasa-arvosta. Teoksessa: Jakku-Sihvonen, Ritva, Lindström, Aslak & Lipsanen, Sinikka (toim.) Toteuttaako peruskoulu tasa-arvoa . Arviointi 1/1996, Opetushallitus. 225-240.

- Lappalainen, S. 2006. Kansallisuus, etnisyys ja sukupuoli lasten välisissä suhteissa ja esiopetuksen käytännöissä. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lastentarhanopettajaliitto
<http://www.lastentarha.fi/portal/page?_pageid=535,474548&_dad=portal&_schema=PORTAL> Viitattu 20.1.2013
- Lehtonen, J. 2003. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa: näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lehtonen, J. 2005. Heteroita oomme kaikki? Teoksessa Kiilakoski, T., Tomperi, T. & Vuorikoski M. (toim.) Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, J. (toim.) 2011. Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Levonmäki, T. & Keskinen, S. 2005. Mies- ja naislastentarhanopettajien keinot hallita lapsiryhmän tyttöjä ja poikia. Teoksessa Merisuo-Storm, T. & Soininen, M. Opettajuuden jäljillä. Varhaiskasvatuksesta aikuiskasvatukseen. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja B74. 117-140.
- Liljeström, M. 1996. Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Liljeström, M. & Koivunen, A. (toim.) Avainsanat. Tampere:Vastapaino. 111-138.
- Metso, T. 2004. Koti, koulu ja kasvatus – kohtaamisia ja rajankäyntejä. Turku: suomen kasvatustieteellinen seura.
- Naisasialiitto Unioni. 2010. Tasa-arvokasvatuksen kehittäminen päiväkodeissa –hanke. Saatavana www-muodossa: <http://www.naisunioni.fi/index.php?k=15814> Viitattu 25.1.2013
- Naskali, P. 2010. Kasvatus, koulutus ja sukupuoli. Teoksessa Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino. 277-288
- Niikko, A. 2002. Lastentarhanopettajien koulutuksen uudet haasteet. Teoksessa Nuutinen, P. & Savolainen, E. (toim.) 50 vuotta opettajankoulutusta Savonlinnassa. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi. 102-110.

- Nironen, P. & Keskinen, S. 1992. Mieslastentarhanopettajien yleinen ja ammatillinen itsetunto sekä käsitykset työstään. Turun yliopiston psykologian tutkimuksia 93.
- Norema, A., Pietilä, P. & Purtonen, T. 2010. Pipot tiedon tiellä. Sukupuolihuomioita opettajankoulutuksessa. Tasuko 2010. Saatavilla [www-muodossa: <http://wiki.helsinki.fi/download/attachments/64425827/Pipot_Raportti.pdf?version=1&modificationDate=1299247959925&api=v2>](http://wiki.helsinki.fi/download/attachments/64425827/Pipot_Raportti.pdf?version=1&modificationDate=1299247959925&api=v2) Viitattu 25.9.2012.
- Nummenmaa A, R. & Virtanen, J. 2002. Ongelmasta oivallukseen: ongelmaperustainen opetussuunnitelma. Tampere: Tampere University Press.
- Ojala, H. Palmu, T. & Saarinen, J. 2009. Lukijalle. Teoksessa Ojala, H., Palmu, T. & Saarinen, J. (toim). Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Vastapaino: Tampere. 7-12.
- Ojala, H. Palmu, T. & Saarinen, J. 2009. Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa. Feminisisiä avauksia toimijuteen ja sukupuoleen. Teoksessa Ojala, H., Palmu, T. & Saarinen, J. (toim). Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Vastapaino: Tampere. 13-38.
- Ojala, M. 1984. Varhaiskasvatuksen tieteellistyminen: kehitystrendejä ja näköaloja. Teoksessa Ojala, M.(toim.) Varhaiskasvatustutkimus Suomessa. Lastensuojelun keskusliitto. Julkaisu 71. Vaasa: Vaasa, 49-71.
- Olafsdottir, M. 1995. Tyttö- ja poikapedagogisia käytäntöjä päiväkotihallissa. Teoksessa Arnesen, A-L. (päätoim.) Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä. Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja: 17. 51-62.
- Onnismaa, E-L. (2010). Lapsi, lapsuus ja perhe varhaiskasvatusasiakirjoissa 1967–1999. Helsinki: Yliopistopaino.
- Palmu, T. 2003. Sukupuolen rakentuminen koulun kulttuurisissa teksteissä: etnografia äidinkielen oppitunneilla. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Patistetut lallit 1990. Raportti pojista päivähoidossa. Sosiaaliviraston julkaisusarja C. Keskinen sosiaalivirasto. Helsingin kaupunki.
- Paumo, M. 2012. Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 141-157.

- Peltonen, T., Hopearuoho-Saajala, T. & Keskinen, S. 1991. Tytöt ja pojat päivähoidossa. Päivähoidon sisällön kehittämisprojekti. Turun kaupungin sosiaalikeskuksen julkaisuja.
- Poikela, S. & Poikela E. 1997. Ongelmaperustainen oppiminen. Aikuiskoulutuksen maailma 6/1997. 24-26.
- Reisby, K. 1999. Sukupuoliherkkä pedagogiikka. Teoksessa Arnesen, A-L. (päätoim.) Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä. Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja: 17. 15-34.
- Rossi, L-M. 2003. Heterotehdas: televisiomainonnasta sukupuolituotantoon. Helsinki: Gaudeamus.
- Rossi, L-M. 2010. Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino. 21-37.
- Saresma, T. 2010. Kokemuksen houkutus. Teoksessa Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino. 59-74.
- Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. 2010. Kuinka sukupuolta voi tutkia? Teoksessa Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino. 9-17.
- Sipilä, P. 1998. Sukupuolitettu ihminen-kokonainen etiikka: onko sukupuoli oikein? Helsinki:Gaudeamus.
- Sundell, S. & Frosblom-Sinisalo, P. 2012. Haasta normit-laajenna lapsen mahdollisuus. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 125-139
- Sunnari, V. 1997a. Gendered structures and processes in primary teacher education: challenge for gender-sensitive pedagogy. Oulu: Oulu University Library.
- Sunnari, V. 1997b. "Can it really mean us?": Nord-Lilia Project in Oulu, Finland. Oulu: Oulun yliopisto.
- Syrjäläinen, E. 2010. Sukupuolitietoista tasa-arvokasvatusta koulun arkeen. Saatavilla http://wiki.helsinki.fi/download/attachments/64426204/Syrj%C3%A4l%C3%A4inen_artikkeli.pdf?version=2&modificationDate=1301480554315 > Viitattu 15.8.2012.

- Syrjäläinen, E. & Kujala, T. 2010. Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa Suortamo, M., Tainio, L. Ikävalko E., Palmu T. & Tani, S. (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa .Juva: PS kustannus. 25–40.
- Tamminen, M. 1995. Mieslastentarhanopettajan rooli ja merkitys päiväkotityössä. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuksia 58.
- Tampereen yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. 2012. Saatavilla pdf-muodossa: http://www.uta.fi/hallinto/tiedostot/Tasa_arvo_ja_yhdenvertaisuussuunnitelma.pdf Viitattu 3.2.2013.
- Tarmo, M. 1989. Tavallinen tyttö ja tavallinen poika: oppilaiden käsityksiä sukupuolesta. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 31. Jyväskylän yliopisto.
- Tarmo, M. 1991. Opettajan sukupuolilinssit. Kasvatus 3, 195-204.
- Tilastokeskus 2008a. Suurimmat naisten ammattiryhmät vuonna 2008. http://www.stat.fi/til/tyokay/2008/04/tyokay_2008_04_2010-12-03_tau_001_fi.html >
- Tilastokeskus 2008b. Suurimmat naisvaltaiset ammattiryhmät vuonna 2008. http://www.stat.fi/til/tyokay/2008/04/tyokay_2008_04_2010-12-03_tau_002_fi.html >
- Tolonen, T. 2001. Nuorten kulttuurit koulussa: ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Helsinki: Gaudeamus.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tutkimustieteellinen neuvottelukunta. 2002. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. Saatavilla pdf-muodossa: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Hyva_Tieteellinen_FIN.pdf > Viitattu 10.5.2013.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes. Oppaita 56.
- Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset. 2002. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:9. Saatavilla pdf-muodossa: <http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/varhais2/kasvatus.pdf> > Viitattu 16.8.2012.

- Vehviläinen, M-R. 1982. sukupuoliroolit lasten päiväkodeissa. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Valtion painatuskeskus. Helsinki. (ensimmäinen painos 1974)
- Vidén, S. & Naskali, P. 2010. Sukupuolitietoisuus Lapin yliopiston opettajankoulutuksessa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Virtanen, J. 2006. Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Metsämuuronen, J. (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp. 151-213.
- Värtö, P. 2000. ”Mies vastaa tekosistaan...siinä missä nainenkin”: maskuliinisuuksien rakentaminen päiväkodissa. Kuopio: Kuopion yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.
- Williams, C.L. 1989. Gender Differences at Work : Women and Men in Nontraditional Occupations. Berkeley : University of California Press
- Yleissopimus lapsen oikeuksista. 1989. Saatavilla pdf-muodossa:
<http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf > Viitattu 20.8.2012.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2009. Hoivaa, opettajuutta ja johtajuutta. Lastentarhanopettajan liikettä päiväkodissa. Teoksessa Ojala, H., Palmu, T. & Saarinen, J. (toim). Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Vastapaino: Tampere. 189-209.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012a. Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 274-284.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012b. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapio Mäntylä, O. (toim.) 2012. 15- 29.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012c. Tasa-arvo ja sukupuoli varhaiskasvatuksen opetus ja toimintasuunnitelmissa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) 2012. 55- 69.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012d. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatuspedagogiikka. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) 2012. 177-188.
- Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus.

LIITTEET

Liite 1 Teemahaastattelurunko opettajankouluttajille

Opettajankouluttajat

Taustatiedot:

- työkokemus opettajankouluttajana
- tutkimusalue
- opetusalue

1. Varhaiskasvatuskoulutuksen opetussuunnitelma

- Opetussuunnitelman laadinta: Kuinka usein opetussuunnitelma uudistetaan? Mitä silloin tehdään? Ketkä mukana?
- Mitkä lait, asetukset ja asiakirjat vaikuttavat opetussuunnitelman sisältöihin ja toteutukseen? (tasa-arvolaki, yliopiston tasa-arvosuunnitelma yms?)
- Miten valitaan opetusteemat ja kurssisisällöt (materiaalit, kurssikirjat, toteutustavat)?
- Millä tavoin tutkimustietoa ja kentältä saatavaa tietoa käytetään hyväksi opetussuunnitelman laadinnassa?

2. Sukupuolen ja tasa-arvon teemat varhaiskasvatuskoulutuksessa

- Miten sukupuolen ja tasa-arvon teemoja käsitellään koulutuksen aikana virallisissa ja epävirallisissa yhteyksissä? Kuinka tärkeää on käsitellä?
- Mikä on opettajankoulutuksen rooli sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisessä yhteiskunnan tasolla?
- Mikä on opettajankouluttajan rooli sukupuolten välisen tasa-arvoteemojen käsittelyssä koulutuksen aikana?
- Millä tavoin opiskelijat pystyvät vaikuttamaan koulutuksen sisältöihin?
- Millä tavoin opettajankoulutukseen suunnatut sukupuoli- ja tasa-arvoteemaiset kehittämishankkeet (esim. TASUKO) vaikuttavat varhaiskasvatuksen koulutukseen?

3. Sukupuolen ja tasa-arvon teemat päivähoidossa

- Mitä tarkoittaa sukupuolten välinen tasa-arvo varhaiskasvatuksessa? Näkyykö kentällä?
- Kuinka päivähoidon asiakirjoissa käsitellään sukupuolten välisen tasa-arvon huomioon ottamista päiväkodissa?
- Miten lapsen sukupuoli vaikuttaa kasvatukseen?
 - Tyttöjen tai poikien kasvattaminen/kohtelu/toiminta erilaista?
- Miten kasvattajan sukupuoli vaikuttaa kasvatukseen?
- Mikä on lastentarhanopettajan rooli sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisessä?
- Millaisia kokemuksia on päivähoidossa tehdyistä kansainvälisistä, valtakunnallisista tai paikallisista tasa-arvohankkeista ja -työskentelystä?

Opiskelijat

Taustatiedot:

- sukupuoli
- vuosikurssi
- sivuaineet
- tulevaisuuden suunnitelmat

4. Sukupuolen ja tasa-arvon teemat varhaiskasvatuskoulutuksessa

- Miten sukupuolen ja tasa-arvon teemoja käsitellään koulutuksen aikana virallisissa ja epävirallisissa yhteyksissä?
 - Esimerkkejä?
 - Missä tilanteissa käsitellään eniten?
 - Mitä kehitettävää?
- Miten tärkeänä näet sukupuoli ja tasa-arvo teemojen käsittelyn koulutuksessa?
- Mikä on opettajankoulutuksen rooli sukupuolten välisen tasa-arvon edistämässä yhteiskunnan tasolla?
 - Millaisia edistämiskeinoja koulutuksella on?
- Mikä on yksittäisen opettajankouluttajan rooli sukupuolten välisen tasa-arvo teemojen käsittelyssä koulutuksen aikana?
- Millä tavoin opiskelijat pystyvät vaikuttamaan opettajankoulutuksen sisältöihin?

5. Sukupuolen ja tasa-arvon teemat päivähoidossa

- Mitä tarkoittaa sukupuolten välinen tasa-arvo varhaiskasvatuksessa?
- Kuinka päivähoidon asiakirjoissa käsitellään sukupuolten välisen tasa-arvon huomioon ottamista päiväkodissa?
- Miten sukupuolten välinen tasa-arvo näkyy päiväkodin arjessa? Kerro esimerkkejä.
 - Onko jotain kehitettävää?
- Miten lapsen sukupuoli vaikuttaa kasvatukseen?
 - Tyttöjen tai poikien kasvattaminen/kohtelu erilaista?
 - Tyttöjen tai poikien toiminta päiväkodissa erilaista?
- Miten kasvattajan sukupuoli vaikuttaa kasvatukseen?
- Mikä on lastentarhanopettajan rooli sukupuolten välisen tasa-arvon edistämässä?
- Millaiset eväät olet saanut koulutuksesta sukupuoli ja tasa-arvoteemojen käsittelyyn tulevassa ammatissasi?
 - Onko muita väyliä, mitä?

Lastentarhanopettajat:

Taustatiedot:

- sukupuoli
- valmistumisvuosi
- sivuaineet
- työkokemus päivähoidossa

1. Sukupuolen ja tasa-arvon teemat varhaiskasvatuskoulutuksessa

- Miten sukupuolen ja tasa-arvon teemoja käsitellään koulutuksen aikana virallisissa ja epävirallisissa yhteyksissä?
 - Esimerkkejä?
 - Missä tilanteissa käsitellään eniten?
 - Mitä kehitettävää?
- Miten tärkeänä näet sukupuoli ja tasa-arvo teemojen käsittelyn koulutuksessa?
- Mikä on opettajankoulutuksen rooli sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisessä yhteiskunnan tasolla?
 - Millaisia edistämiskeinoja koulutuksella on?
- Mikä on yksittäisen opettajankouluttajan rooli sukupuolten välisen tasa-arvo teemojen käsittelyssä koulutuksen aikana?
- Millä tavoin opiskelijat pystyvät vaikuttamaan opettajankoulutuksen sisältöihin?

• Sukupuolen ja tasa-arvon teemat päivähoidossa

- Mitä tarkoittaa sukupuolten välinen tasa-arvo varhaiskasvatuksessa?
- Kuinka päivähoidon asiakirjoissa (esim. Vasut, Päivähoitolaki) käsitellään sukupuolten välisen tasa-arvon huomioon ottamista päiväkodissa?
- Miten sukupuolten välinen tasa-arvo näkyy päiväkodin arjessa? Kerro esimerkkejä.
 - Onko jotain kehitettävää?
- Miten lapsen sukupuoli vaikuttaa kasvatukseen?
 - Tyttöjen tai poikien kasvattaminen/kohtelu erilaista?
 - Tyttöjen tai poikien toiminta päiväkodissa erilaista?
- Miten kasvattajan sukupuoli vaikuttaa kasvatukseen?
- Mikä on lastentarhanopettajan rooli sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisessä?
- Millaiset eväät olet saanut koulutuksesta sukupuoli ja tasa-arvoteemojen käsittelyyn ammatissasi?
 - Mitä muita väyliä on kyseisten teemojen käsittelyyn?
- Millä tavoin uusin tutkimustieto välittyy päiväkodeihin?
- Miten päiväkotia saa tietoa uusista hankkeista ja millaisia kokemuksia hankkeisiin osallistumisesta?